

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**PSİKOLOGLARDA NARSİSİZM DÜZEYLERİ İLE TANRIYA
BAĞLANMA VE GELECEK BEKLENTİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Gözde GÜRMAN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Onur Okan DEMİRCİ

İSTANBUL-2019

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Gözde GÜRMAN
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Psikoloji
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 12.09.2019
- SAYFA SAYISI** : 118
- TEZ DANIşMANLARI** : Dr. Öğr. Üyesi Onur Okan DEMİRCİ
- DİZİN TERİMLERİ** : Narsisizm, Tanrı'ya Bağlanma, Gelecek Beklentileri
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu çalışmanın amacı psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasında bir ilişki olup olmadığını saptamaya çalışmaktır. Bununla beraber sosyo-demografik bazı özelliklerin narsisizm, tanrıya bağlanma, gelecek beklentileri ile ilişkili olup olmadığının araştırılması da amaçlanmaktadır.
- DAğITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YK Ulusal Tez Merkezine

Gözde GÜRMAN

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOGLARDA NARSİZM DÜZEYLERİ İLE TANRIYA
BAĞLANMA VE GELECEK BEKLENTİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gözde GÜRMAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Onur Okan DEMİRCİ

İSTANBUL-2019

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Gözde GÜRMAN

/ / 2019

T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gözde GÜRMAN'ın "Psikologlarda Narsisizm Düzeyleri ile Tanrı'ya Bağlanma ve Gelecek Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Onur Okan DEMİRCİ
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAL

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Necmettin AKSOY

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2019

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Giriş: Narsisizm kavramı iki tür içinde incelenmektedir; uyumlu ya da normal narsisizm türü kendisini Liderlik/Otorite türü içerisinde göstermektedir. Bu tür narsisizmin olumlu yönleri, sosyal etki, dışa dönüklük, kendine saygı, süreklilik olarak belirlenirken; kendini engelleme ve benlik olgusunun koşullu hale gelmesi olumsuz özellikler içinde değerlendirilmektedir. Narsisizm kavramının ikinci türü olan olumsuz narsisizm üç kategori içerisinde ele alınmaktadır. Bunlar; kariyerist karakter, büyüleneci hezeyanlar ve bencilliktir. Din psikolojisi konusunda 1950'lerden günümüze kadar belli aralıklar da insanların Tanrı tanımlamalarıyla alakalı olarak ülkemizde ve Batı ülkelerinde deneysel çalışmalar yürütülmüştür. Tanrı ile insan arasında olan ilişkinin bir bakıma anne babayla olan ilişkinin bir benzeri olduğunu varsayarsak, çocukların inançlı anne babalarına güvenli bir şekilde bağlanmış olmaları (ikame) ya da az inançlı/inançsız anne babalarına güvensiz bir şekilde bağlanmış olmaları (telafi) etkili olabilir. Literatürde, gelecek zaman yönelimi ve gelecek zaman perspektifi terimleri karışık olarak kullanılmakla birlikte, bazı psikologlar bunların ayırt edilmesi gerektiğini savunur.

Amaç: Yapılan bu araştırmanın amacı psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Gereç ve Yöntem: Bu araştırma, "ilişkisel tarama modeli"ne uygun olarak hazırlanmıştır. İki veya daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlar. Ayrıca araştırma desenlerinin tümü "ilişkisel tarama modelleri" olarak tanımlanır. Araştırmanın evreni İstanbul'da yaşayan psikologlardan meydana gelmektedir. Araştırmanın örnekleme ise İstanbul'da yaşayan 200 psikologdan meydana gelecektir. Katılımcılardan aydınlatılmış onam yazılı şekilde alınacaktır. Basit-tesadüfi örneklem seçimi türü kullanılacaktır.

Bulgular: Narsistik Kişilik ile Tanrıya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsistik Kişilik arttıkça, Tanrıya Korkulu Bağlanma artmaktadır. Gelecek Beklentisi ve Tanrıya Bağlanma alt boyutları arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda; Gelecek Beklentisi puanı ile Güvenli Bağlanma puanı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsistik Kişilik ve Gelecek Beklentisi arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsistik Kişilik arttıkça, gelecek beklentisi azalmaktadır. Baba eğitim düzeyine değişkenine göre güvenli bağlanma alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Babası ortaokul mezunu olan kişilerde güvenli

bağlanma en yüksektir. Baba eğitim düzeyine değişkenine göre hak iddia etme alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Narsisizm, Tanrı'ya Bağlanma, Gelecek Beklentileri

SUMMARY

Introduction: The concept of narcissism is examined in two types; the type of compatible or normal narcissism is manifested in the Leadership / Authority type. The positive aspects of such narcissism are determined as social impact, extraversion, self-esteem, and continuity; self-obstruction and conditionality of the self phenomenon are evaluated within the negative characteristics. The second type of narcissism, negative narcissism, is discussed in three categories; these are careerist characters, grandiose delusions and selfishness. From the 1950s to the present, experimental studies have been carried out in our country and in Western countries in relation to the definition of God of people. Assuming the relationship between God and human beings is in a way similar to the relationship with parents, it can be effective if the children are securely connected to their faithful parents (substitution) or have insecure attachment to their little faithful / unfaithful parents. In the literature, future time orientation and future time perspective terms are used mixedly, but some psychologists argue that they should be distinguished.

Objective: The aim of this study was to investigate the correlation between the levels of narcissism in psychologists and the attachment to God and future expectations.

Materials and Method: This research has been prepared in accordance with the uygun relational screening model Bu. Together, it aims to determine the presence and / or degree of interchange between two or more variables. In addition, all of the research designs are defined as modell relational screening models Ayrıca. The universe of the research consists of psychologists living in Istanbul. The sample of the study will consist of 200 psychologists living in Istanbul. The informed consent will be received from the participants in writing. Simple-random sample selection will be used.

Results: It has been found that there is a positive correlation between the sub-dimension of Narcissistic Personality and fearful attachment to God. As the Narcissistic Personality increases, fearful attachment to God increases, too. As a result of the Pearson Correlation analysis conducted in order to measure the relationship between Future Expectation and God Connect sub-dimensions; A positive correlation was found between the Future Expectation score and Secure Attachment score. A significant negative correlation was found between Narcissistic Personality and Future Expectation. As Narcissistic Personality increases, the

expectation for future decreases. There is a significant difference between the level of father education and the secure attachment sub-dimension. Secured attachment is the highest for those whose father is a junior high school graduate. There is a significant difference between the father education level and the claim sub-dimension.

Keywords: Narcissism, Attachment to God, Future Expectations

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	i
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
EKLER LİSTESİ	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1.Araştırmanın Problemi	3
1.2. Araştırmanın Hipotezleri	3
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
1.5. Sayıtlılar	5
1.6. Sınırlılıklar	5
1.7. Kısıtlılıklar.....	5
1.8. Tanımlar	6
İKİNCİ BÖLÜM	7
KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Narsisizm Kavramı ve Tarihçesi.....	7
2.1.1. Narsisizm İle ilgili Kuramlar	9
2.1.1.1. Psikanalitiğe göre Narsisizm	9
2.1.1.2. Kohut'un Kendilik Psikolojisi Yaklaşımında Narsisizm	9
2.1.1.3. Kernberg'in Nesne İlişkileri Yaklaşımında Narsisizm	10
2.1.1.4. Masterson Yaklaşımında Narsisizm	10
2.1.1.5. Şema Terapi Yaklaşımında Narsisizm	11
2.1.1.6. Sosyal Öğrenme Kuramı	12
2.1.2. Narsistik Kişilik Özellikleri	12
2.1.3. Sosyal Medyada Sunulan Narsist Ritüeller	13
2.1.4. Normal Narsisizm ve Patolojik Narsisizm	16
2.1.5. Narsistik Kişilik Bozukluğunun DSM-5 Kriterleri.....	17
2.1.6. Narsisizm Boyutları	19
2.1.6.1. Otorite (Authority)	19
2.1.6.2. Teşhircilik (Exhibitionism)	20
2.1.6.3. Sömürücülük (Exploitativeness).....	20

2.1.6.4. Hak İddia Etme (Entitlement)	20
2.1.6.5. Üstünlük (Superiority)	21
2.1.6.6. Kendine Yeterlilik (Self-sufficiency).....	21
2.1.6.7. Kendini Beğenme (Vanity)	22
2.2. Tanrı'ya Bağlanma.....	22
2.2.1. Bağlanma Figürü Olarak Tanrı	22
2.2.2. Tanrı'ya Bağlanma İle İlgili Temel Hipotezler	26
2.2.2.1. İlişkisel/İkame Hipotezi	26
2.2.2.2. Telafi/ Dengeleme Hipotezi.....	27
2.2.3. Tanrı'ya Bağlanma Tarzları	27
2.2.3.1. Güvenli Bağlanma.....	28
2.2.3.2. Kaygılı Bağlanma.....	28
2.2.3.3. Kararsız Bağlanma	28
2.2.4. Tanrı'ya Bağlanma Davranışı	28
2.2.4.1. Dua.....	29
2.2.4.2. İbadetler.....	30
2.2.4.3. Güvenli Bir Sığınak	30
2.2.5.1. Psikolojik İyi Oluş/Başa Çıkma.....	31
2.2.5.2. Duygusal Bağ/Sevgi.....	32
2.2.6. Yetişkinlik ve Yaşlılıkta	33
2.2.7 Tanrı Algısına Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Bir Yaklaşım	36
2.3. Gelecek Beklentisi	38
2.3.1.Denge Modeli ve Önerilen Benlik Tipleri	40
2.3.2. Sosyo-Ekonomik Düzey ve Gelecek Beklentisi	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	43
YÖNTEM	44
3.1. Araştırmanın Modeli	44
3.2. Araştırmanın Evren Ve Örneklemi	44
3.3. Veri Toplama Araçları	44
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	44
3.3.2 Tanrıya Bağlanma Ölçeği.....	44
3.3.3. Narsistik Kişilik Envanteri	45
3.3.3. Gelecek Beklentisi Ölçeği	45
3.4. Veri Analizi	46
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	48
BULGULAR	48
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	66

TARTIŞMA VE YORUM	67
ÖNERİLER.....	74
KAYNAKÇA.....	76
EKLER
ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR LİSTESİ

A.G.E	:	Adı Geçen Eser
N.K.B	:	Narsistik Kişilik Bozukluğu
DSM	:	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
TBÖ	:	Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği
NKE	:	Narsistik Kişilik Envanteri
OECD	:	Organization for Economic Cooperation and Development

TABLolar LİSTESİ

TABLO	SAYFA
Tablo 4.1. Örneklem Grubunun Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı.....	48
Tablo 4.2. Narsistik Ölçeğinden Katılımcıların Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri.....	49
Tablo 4.3. Tanrıya Bağlanma Ölçeğinden Katılımcıların Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri.....	50
Tablo 4.5. Narsistik Kişilik, Tanrıya Bağlanma ve Gelecek Beklentisi Ölçeği Arasındaki Pearson Korelasyon Sonuçları	51
Tablo 4.6. Narsistik Kişiliğın Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları .	53
Tablo 4.7. Tanrıya Bağlanmanın Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları .	56
Tablo 4.8. Gelecek Beklentisinin Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları .	56
Tablo 4.9. Narsistik Kişiliğın Katılımcıların Cinsiyet Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	57
Tablo 4.10. Tanrıya Bağlanmanın Katılımcıların Cinsiyet Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	58
Tablo 4.11. Gelecek Beklentisinin Katılımcıların Cinsiyet Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	59
Tablo 4.12. Narsistik Kişiliğın Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	59
Tablo 4.13. Tanrıya Bağlanmanın Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	60
Tablo 4.14. Gelecek Beklentisinin Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları.....	61
Tablo 4.15. Narsistik Kişiliğın Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları .	61
Tablo 4.16. Tanrıya Bağlanmanın Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları .	63
Tablo 4.17. Gelecek Beklentisinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları .	64
Tablo 4.18. Narsistik Kişiliğın Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	
Tablo 4.19. Narsistik Kişiliğın Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	

Tablo 4.20. Gelecek Beklentisinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

EKLER LİSTESİ

EK-A: Kişisel Bilgi Formu

EK-B: Narsistik Kişilik Envanteri

EK-C: Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği

EK-D: Gelecek Beklentileri Ölçeği

EK-E: Etik Kurul Onay Formu

ÖNSÖZ

Çok severek yaptığım ve her geçen gün daha da sevdiğim, gönülden bağlı olduğum mesleğimde hedeflediğim bu yolda yanımda olan, destek olan birçok kişi oldu.

Tez çalışmam süresince bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, hiçbir zaman yalnız bırakmayan, beni motive eden ve her konuda büyük destek veren annem Süreyya GÜRMAN'a, kardeşim Göksu GÜRMAN'a, kuzenim Buse DEMİRKILIÇ'a ve babam Memduh GÜRMAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamda bana bilgi, tecrübe ve fikirleriyle yardımcı olan, destekleyen, samimiyetini hissettiğim değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Onur Okan DEMİRCİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Verdiğim anket ve formları tüm samimiyetiyle dolduran gönüllü meslektaşlarıma da ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Narsisizm kavramını, psikanalitik kuramcılar kullanmadan önce ilk defa Havelock Ellis kullanmıştır. Ellis narsisizmi; Narcissus'un sudaki yansımalarını görüp kendine aşık olmasına ve yansımalarına yakınlaşmak isterken suya düşüp boğulması ile ilişkilendirmiştir. İlerleyen zamanlarda ise erken psikanalitik, nesne ilişkileri ve kendilik kuramını savunanların çoğunlukla üstünde durduğu konuların başında yer almaktadır.^{1 2}

Narsisizm kavramı, alanyazında çoğunlukla ego ve ikili ilişkiler yönünden incelenmiş, narsistik örüntünün kendine fazla değer vermesi, başka insanları önemsememe ve bunun sonucunda da kişilerarası ilişkilerde sorun yaşamayla bağlantılı olduğunu belirtmiştir.³ Bu biçimin her daim olumsuz sonuçlar oluşturmayacağı gibi bireyin kişiliğine bağlı olarak olumlu algının olması ve diğer bireylerle empati kurabilmesi ile kişinin hedeflerine ilerlemesi ve başarısızlıktan sonra tekrardan güçlenmesi bakımından koruyucu olduğu söylenmiştir.⁴ Narsistik biçimine bağlı sorunlar ise normal kişilik algısına yönelik tehdit veya tehlike meydana çıktığında kişinin savunma mekanizmalarının zarara uğraması ve başa çıkma yöntemlerinin kullanılmamasıyla oluşmaktadır. Kişinin yaşamındaki işlevsel olmasına bağlı sorunları oluşturabilmekte ve bu durum patolojik narsizm olarak adlandırılmaktadır.⁵

Bağlanma teorisiyle alakalı çalışmalar, geçmiş yüzyılın başından başlamış olup devam ederek, son 40 yılda çocuğun çevresindeki ilişkileri ile güvenli bağlanma ilişkilerinin önemi konusunda araştırmalar yapılmıştır. Bu teoriye göre, çocukların ebeveynlerle ilişkileri ilk bağılılık ilişkileri, onlara yalnızca içsel bağlantı modeli sağlamakla kalmaz, daha sonraki ilişkilerinin de tabanını oluşturmaktadır. Güvenli bağlanma sonucunda çocuklar sağlıklı gelişim gösterecek ve diğer insanlarla daha iyi iletişim içerisinde olacak, özgüvenleri ve kendilerine verdikleri değerde artacaktır. Bağlanma teorisine göre kişilerarası duygusal bağlanmaların işlevi ve dinamikleri, kökenleri ile ilgili büyük bir araştırma alanı gündeme getirmektedir. Bağlanma teorisi, bireylerin değer verdikleri bireylerle güçlü duygusal ilişkiler kurma yöneliminin

¹ Frank Kernberg, *Borderline personality organization. Journal of American Psychoanalysis Association*, (15), 1967, s.641-685.

² Heinz Kohut, *The restoration of the self*, International Universities Press, New York, 1977, s.123.

³ David Kealy ve Brian Rasmussen, *Veiled and vulnerable: The other side of grandiose narcissism*, Clinical Social Work Journal, (40), 2012, s.356-365.

⁴ Aaron Pincus ve Mark Lukowitsky, *Pathological narcissism and narcissistic personality disorder*, Annual Review of Clinical Psychology, (6), 2010, s.421-426.

⁵ Pincus ve Lukowitsky, *a.g.e.*, s.421-426.

sebeplerini açıklayan bir yönelimdir. İlk bağlanma hissi oluşan kişi, çocuğun karmaşık ve potansiyel bakımdan tehlikeli bir dünyayı keşfedip onun hakkında bilgi edinmesini sağlayan emin bir kale; ayrıca stresli ve acılı dönemlerinde bir rahatlama ve güven tazeleme kaynağıdır. Çocuğun bakım veren ile oluşturduğu ilk bağıllık daha sonraki ikili ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır.^{6 7 8 9}

Bağlanma kuramına göre bağlanma dinamikleri yönünden tek tanrılı dinlerin bağlanma dinamikleri daha kuvvetli olduğu düşünülmektedir. Bireyler kendilerini Tanrı'yla veya diğer ilahi varlıklara bağlı hissediyorsa ve bu durumla ilgili sıkıntı yaşayıp zor durumlarda sığınak olarak görüyorsa, bağlanma tarzı dini inanç ve yaşantıyı anlamada kullanışlı ve açıklayıcı olabilir.¹⁰

Bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları olumsuz durumlar onların kaygı yaşamalarına ve hayata daha çok olumsuz bakmalarına sebep olmaktadır. Birey sosyal bir varlık olduğu için, içinde olduğu sosyal çevrenin birey üzerinde etkisi önemlidir. Bunların içinde aile ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca bu bireylerin gelecek beklentilerini de önemli ölçüde etkilemektedir.

⁶ Ivan Bretherton, *The origins of attachment theory*, Attachment theory içinde (ss. 45–84). Analytic Press, New York, 2000, s.45-84.

⁷ Elizabeth Meins, *Security of attachment and the social development of cognition*, Psychology Press, London, 1997, s.132-143.

⁸ Jude Cassidy, *The nature of the child's tie*, Handbook of attachment içinde, The Guilford Press, New York, 1999, s.3-20.

⁹ Mary Ainsworth, *Attachment: Retrospect and prospect*, The place of attachment in human behavior içinde, Tavistock Publications, London, 1982, s.3-30.

¹⁰ Lee Kirkpatrick, *Attachment theory and religious experience*, Handbook of religious experience içinde, Religious Education Press, Birmingham, 1995, s.76-86.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Araştırmanın Problemi

Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Alt Problemler

1) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3) Psikologlarda tanrıya bağlanma ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark var mıdır?

5) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile eğitim durumu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

6) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

7) Psikologlarda tanrıya bağlanma ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

1) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3) Psikologlarda tanrıya bağlanma ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark vardır.

5) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile eğitim durumu arasında anlamlı bir fark vardır.

6) Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir fark vardır.

7) Psikologlarda tanrıya bağlanma ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir fark vardır.

1.3. Araştırmanın Amacı

Yapılması planlanan çalışmanın hedefi, psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bununla beraber sosyo-demografik bazı özelliklerin psikologların narsistik düzeyleri, tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri ile ilişkili olup olmadığının araştırılması da amaçlanmaktadır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Narsisizm (özseverlik) kavramının temeli, Yunan Mitolojisindeki Narcissus mitine dayanmaktadır. Bu mite göre Narcissus, sudaki yansımasına yani kendisine aşık olan, genç ve yakışıklı bir erkektir ve bir gün yansımasını görebilmek üzere eğildiği göle düşerek hayatını kaybeder. Bu mitin bilinmesiyle birlikte narsisizm konusu, psikoloji alanı çalışanlarının da ilgisini çekmeye başlamıştır. Kohut narsisizmi —Kendilik (Self) Psikolojisi kuramı çerçevesinde —Kendilik bozuklukları başlığı altında ele almaktadır. Kernberg (1974) de narsisizmi —Nesne ilişkileri (Object Relations) kuramı çerçevesinde ele almıştır. Dinsel açıdan bağlanma figürü, inananlarına severek hizmet edip hazır bulunarak onlar için güvenli bir alan oluşturur. İşte bu bağlamda makalenin hareket noktası ise, bu alana sığınmayı sağlayarak, büyük sıkıntı veren sebepleri ortadan kaldıran Hristiyanlık ve diğer bazı tek tanrılı dinlerin temel dinamiği olan bağlanma figürünü incelemektir. Bu bağlanma figürü Tanrı, İsa Mesih ve Bakire Meryem ile çeşitli azizler, koruyucu melekler veya diğer tabiatüstü oluşumlar ile dikkat çeken buna benzer objelerden herhangi biri olabilir. Dindar birey, kendini her zaman korkunç tehlikelerden koruyan, ona huzur veren Tanrı'ya (veya diğer figürlere) inanmaya devam eder.

Literatür tarandığında psikologların narsistik düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri ilişkisinin incelendiği çalışmaya rastlanmamıştır. Psikologların narsistik düzeyleri, tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasında ilişki olabileceği düşünülmektedir.

1.5. Sayılılar

Araştırmanın sayılılarını aşağıdaki kriterler oluşturur;

1. Katılımcılar kendilerine yöneltilen sorulara samimi bir şekilde yanıtladığı varsayılmaktadır.
2. Katılımcılar evren olarak kabul edilmektedir.
3. Araştırmada kullanılmış olan Kişisel Bilgi Formu, Narsistik Kişilik Envanteri, Tanrıya Bağlanma Ölçeği ve Gelecek Beklentisi Ölçeği ilgili değişkenleri yeterli ve güvenilirli olarak ölçmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. İstanbul il merkezindeki görev yapan psikologlar ile sınırlıdır.
2. Elde edilen veriler Kişisel Bilgi Formu, Narsistik Kişilik Envanteri, Tanrıya Bağlanma Ölçeği ve Gelecek Beklentisi Ölçeği ile sınırlıdır.

1.7. Kısıtlılıklar

Yapılan bu araştırmada psikologların narsistik düzeyleri ile Tanrı'ya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır. Üç değişken arasındaki ilişkinin saptanması açısından yapılan bu araştırma önem taşımaktadır. Yaptığımız araştırmanın kısıtlılıkları ise;

1. Araştırmanın sadece psikologlar ile sınırlandırılması araştırmanın daha kapsamlı yapılmamasına sebep olmuştur.
2. Araştırma sadece İstanbul ile sınırlandırılması örneklemin kısıtlı olmasına sebep olmuştur.
3. Katılımcı sayısının gelecek çalışmalarda daha fazla ve çeşitli örneklem grubu ile yapılması sonucunda daha kapsamlı sonuçlar elde edilebilir.
4. Yapılan bu çalışma ankette yapıldığı için katılımcıların verecekleri cevapların doğruluğu ve samimiyeti araştırmanın kısıtlılıklarını oluşturmaktadır.

1.8. Tanımlar

Narsisizm: Kişinin kendi vücuduna karşı cinsel arzu ve haz duyması.¹¹ Kendine âşık olma, kişide cinsel hazzın kendi vücuduna yönelik oluşu ile belirgin, cinsel sapıklık hali olarak tanımlanmaktadır.¹²

Tanrı'ya Bağlanma: Araştırmacılar, Tanrıya bağlanma konusunu tanımlar iki ana yöntemi ele almışlardır. İlki, retrospektif yöntemdir. Bu yöntemde göre bireyin geçmişte ebeveynleri ile yaşadığı ilişki ve tanrıyla olan ilişkisi arasında bağlantı vardır. İkinci yöntem ise, insanların tanrıyla olan ilişkisi ve romantik aşk ilişkisi arasında ya da ileri ki yaşlarda deneyimlediği bağlanma şekilleriyle arasındaki ilişkiye önem verir.¹³

Gelecek Beklentisi: Kişilerin gelecekle ilişkili görüş, kaygı ve ilgilerini kapsayan bilişsel haritalardır. Kuramsal bir açıdan bakıldığında, geleceğe dair beklentiler.¹⁴

¹¹ Selim Özyayın, *Psikiyatri*, Sanal Matbaacılık, 7. Cilt, İstanbul, 1984, s.322.

¹² Utkan Kocatürk, *Açıklamalı Tıp Terimler Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 6. Baskı. Ankara, 1994, s.487.

¹³ Hacer Subaşı, "*Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi*", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 2012, s.175-198.

¹⁴ Jari-Erik Nurmi, *How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning*, *Developmental review*, 11(1), 1991, s.1-59.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Narsisizm Kavramı ve Tarihçesi

Narsisizm kavramının soyu, Milattan Sonraki dönemde, 8 yılında, o dönemin şairi olan Ovidius' a ait bir şiirde söz edilen Narkissos adlı mitolojik bir karakterin hazin sonuna dayanmaktadır.¹⁵ Narkissos isimli karakter mitolojiye göre birçok kişi tarafından kendisine hayranlık duyulan biridir ve bunlardan biri de hoş bir güzelliğe sahip olan peri kızı Echo'dur. Fakat Narkissos birçoğuna olduğu gibi Echo'nun da aşkını karşılıksız bırakır ve peri kızının günden güne acı çekerek solup gitmesine neden olur. Bu durum sebebiyle Narkissos tanrıların öfkesinden kurtulamaz ve Echo gibi aşkına karşılık bulamayacağı ve bu yüzden yok olup gideceği bir kötü sonla cezalandırılır. Fakat Narkissos'un hayranlık ve ihtirasla bağlandığı ve aşık olduğu kişi, nehirden su içmek için eğildiğinde nehrin üzerinde oluşan kendi yansımasından farklı biri değildir. Suda gördüğü yansımasındaki aşkına hiçbir türlü karşılık bulamayan Narkissos'un hayatı biçare şekilde orada yok olup gider. Böylelikle kendini tanımadığı sürece kahin Tiresias tarafından uzun yıllar yaşamakla ödüllendirilen Narkissos'un sonunun gelmesine sebep olan şey kendi yansımasına rastladığı an olmuştur.¹⁶

İngiliz bir seksolog olan Havelock Ellis, söz edilen mitolojik hikayeden yola çıkarak gözlemlendiği birtakım vakalarda Narkissos isimli karakterin kendine duyduğu aşkı "cinsel hislerin kendiliğe yöneltilmesi ve çoğunlukla da kendiliğin içinde kaybolması" durumuyla ilişkilendirerek narsisizm kavramının psikoloji kaynaklarında yer edinmesini sağlamıştır.¹⁷ Ellis'in bu terime olan yaklaşımını değerlendirdiği çalışmasında Paul Nacke, "narsisizm" ifadesini ilk kez bireyin kendi vücuduna cinsel bir nesneymiş gibi davrandığı durum için kullanarak kavramın bugünkü durumunu ortaya çıkarmıştır.¹⁸

¹⁵ Salman Akhtar ve Anderson Thomson, *Overview: Narcissistic personality disorder*, The American Journal of Psychiatry, 139(1), 1982, s.12-20.

¹⁶ Thomas Bulfinch, *The age of fable or beauties of mythology*, Philadelphia: David McKay, 1989, s.14.

¹⁷ Havelock Ellis, *Auto-eroticism: A psychological study*, Alienist and Neurologist, 19, 1898, s.260-299.

¹⁸ Paul Näcké, *Die sexuellen perversitäten in der irrenanstalt*. Psychiatrische en Neurologische Bladen, 3, 1899, s.122-149.

Terimi psikanalitik yönden ele alarak bu terime Sigmund Freud'un ilgi göstermesine sebep olan kişi Sadger'dir.^{19 20}

Psikoloji tarihine Narcissus kavramı 1898 yılında Ellis tarafından kazandırılmıştır. Bu kavram bir mitolojik kahraman olan Narkissos'tan ismini alır. Bu kavram sonrasında psikolojide meşhur hale gelmiştir.²¹ Sonraki çalışmalar narsisizm terimini psikanalitik teoremin literatürüne de katmıştır.²² Freud 1910 yılında Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme makalesinde bu terimi kullanmıştır. Ancak incelendiğinde ilk olarak psikanalitik teoride narsisizm kavramını ele alarak kullanan kişinin Otto Rank olduğu bilinmektedir. Rank 1911 yılında yayınlanmış makalesinde, narsisizmi "cinsel olarak öz-sevgi" şeklinde tanımlamış ve eklemiştir; cinsel öz-sevgi ile birlikte kibri de içerir.²³ Freud "On Narcissism: An Introduction" narsisizmi makalesinde cinsel gelişimdeki bir dönem olarak tanımlamıştır. Freud'a göre, libidoyu (iç enerjinin) dışarıya değil, kişinin kendisine -egoya- yönlendirmesi narsisizm olarak tanımlanabilir.²⁴

Narsisizmin cinsellik ve seksüel sapıklık/sapkınlık çizgisinden çıkarak psikanalizin ilgi gösterdiği bir kavram olması ve bireyin belirli olan birtakım hareket örüntülerinin altında yatan güdüleri aramak için kullanılması 20. yüzyılın başlarını bulmaktadır. Nitekim 1908 senesinde Vienna Psychoanalytic Society'de Sadger'in yapmış olduğu bir sunum, narsisizm terimini ilk kez psikanalizin gündemine getirmiştir. Sadger narsisizme kapsamlı bir mana kazandırdığı bu konuşmasında ayrıca kavramı olağan gelişimin bir evresi olarak tanımlamıştır. Sadger'in bu görüşünü ifade ettiği sözler şunlar olmuştur: "Cinselliğe uzanan yol her zaman narsisizm üzerinden geçer; bir başka deyişle, kişinin kendini sevmesi üzerinden."²⁵

Duygusal, bilişsel ve fiziksel açıdan gelişmemiş bebeğin dünyaya geldiği andan itibaren ilk farkına vardığı ve algıladığı nesne kendi bedenidir. Bu süreçte narsisizmin bebeklik döneminde oluştuğunu söylenebilir. Bebek bütün istek ve

¹⁹ Isidor Sadger, *Psychiatrisch-neurologisches in psychoanalytischer Beleuchtung*, Zentralblatt für das Gesamtgebiet der Medizin und ihrer Hilfswissenschaften, 4(7-8), 1908, s.45-47.

²⁰ Kenneth Levy vd., *A historical review of narcissism and narcissistic personality*, The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments, 2011, s.3-13.

²¹ Virgil Zeigler-Hill vd., *Narcissism and self-esteem reactivity: The role of negative achievement events*, Journal of Research in Personality, 44(2), 2010, s.285-292.

²² Otto Kernberg, *Aggressivity, narcissism, and self-destructiveness in the psychotherapeutic relationship*, Yale University Press, New Haven and London, 2004, s.45-60.

²³ Daniel Mark Rataj, *Changes in pathological narcissism from midlife to older adulthood*. ProQuest Information & Learning, 2004, s.449.

²⁴Yavuz Koşan, *Üniversite Öğrencilerinin Facebook Kullanımının Narsisizm Ve Saldırganlık Düzeyleri İle İlişkinin İncelenmesi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2015, s.11.

²⁵ İrem Anlı, *Psikanalizde Narsisizm*, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2010, s.8.

ihtiyaçlarını gidermeyi anneye bırakır. Ağlar; karnı doyar, üşür; annesi ısıtır, altını kirletir; anne temizler. Annenin gerekli bu ihtiyaçları gidermesi, kuramsal olarak kendilik simgesi (self-object) olarak tanımlanır.²⁶

2.1.1. Narsizm İle İlgili Kuramlar

2.1.1.1. Psikanalitiğe göre Narsisizm

Freud bu terimi birçok psikolojik dönem ve süreci açıklama ve anlama da kullanmıştır. Freud Totem ve Tabu kitabında, narsisizmi insanın tümgüçlü (omnipotent) düşünce biçimi ile var olduğu animistik dönem ile bağdaştırmıştır.²⁷ Ayrıca Freud'a göre narsisizm bir sevgi nesnesi seçmeyi de içerir. Bu seçim bireyin kendisini, zamanında olduğu şeyi, olmasını istediği veya zamanında kendisinin bir parçası olmuş şeyi sevebilme yetisine göre değişir.²⁸

Narsisizmi karakter tipi olarak da inceleyen Freud'a göre narsistler agresif, bağımlı ve çekici davranış örüntüleri sergilemektedirler. Diğer çalışmalarında Freud narsizm kavramını yas, özsaygı, kendilik saygısı, ego ideali ve şizofrenide görülen dış dünyadaki ilginin çekilmesi gibi fenomenlerle de bağdaştırmıştır.²⁹

Normal bir birey narsizmini hiçbir zaman tam olarak yok edemez ancak toplumun kabul edeceği seviyeye indirgeyebilir. Freud bunu şu şekilde açıklar; "birey dışarıda libidosu için bir nesne bulsa bile her zaman biraz narsist kalacaktır."³⁰

2.1.1.2. Kohut'un Kendilik Psikolojisi Yaklaşımında Narsisizm

Heinz Kohut narsisizmi kendiliğin gelişimi ile yakından ilişkilendirmiştir. Onun teoreminde kendilik, mekanik anlamdan ayrılarak daha değişken ve yaşantısal bir yön içerir.³¹

Kohut kendilik gelişimini iki bağlamda ele almıştır. Birincisi büyülenmeci kendilik, ikincisi idealize edilmiş ebeveyn olarak tanımlanır. Büyülenmeci kendilikte çocuk büyülenmeciliği ve çocukluk fantezilerini yaşantılar.³² Bu büyülenmeciğe zaman zaman coşku ve ilgi eşlik ederken, zaman zamanda hayal kırıklıkları eşlik

²⁶ Heinz Kohut, *The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders*. University of Chicago Press, 2013, s.143-203.

²⁷ Sigmund Freud, *Totem and Taboo*, 13. Basım, The standard edition of the complete works of Sigmund Freud, Londra, 1955, s. 130-161.

²⁸ Sigmund Freud, *On Narcissism: An Introduction*, 14. Basım, The standard edition of the complete works of Sigmund Freud, Londra, 1957, s. 73- 102.

²⁹ Sigmund Freud, *Instincts And Their Vicissitudes*, 14. Basım, The standard edition of the complete works of Sigmund Freud, Londra, 1961, s. 111-142.

³⁰ Eric Fromm, *Sevginin ve şiddetin kaynağı* (Çev. Y. Salman ve N. İçren), Payel Yayınevi, İstanbul, 2008, s.37-94.

³¹ Heinz Kohut, *Thoughts on narcissism and narcissistic rage*, The psychoanalytic study of the child, 27(1), 1972, s.360-400.

³² Heinz Kohut, *The analysis of the self*, Internationa Universities Press, New York, 1971, s.134-163.

ederek sağlıklı bir kendilik gelişimini destekler. Bu da çocukta sınır kavramını oluşturan ve gerçekçi bir kendilik değeri sağlayan bir süreçtir.³³ Bu dönemdeki travmatik bazı yaşantılar narsisistik libidoyu bastırabilir.³⁴

Travmatik yaşantılar kendiliğin gerçeklik ile yüzleşerek narsisistik arzuların ve fantezilerin olgunlaşmasını duraksatır.³⁵ Yetişkinlik dönemindeki abartılmış kendilik ve aşağılık duyguları arasındaki değişimin sebebi buna bağlanabilir.³⁶ Bu sebeplerle Kohut narsisistik kişilik bozukluğuna sahip bireyleri bu süreçlerde takılı kalmış bireyler olarak tanımlar.³⁷

2.1.1.3. Kernberg'in Nesne İlişkileri Yaklaşımında Narsisizm

Kernberg, kişilik patolojilerini gruplandırırken kişilerin gerçeği değerlendirebilme yetisi ve savunma mekanizmaları gibi süreçleri incelemiş ve psikotik, sınır durum ve nevrotik kişilik olarak üçlü bir gruplama yapmıştır.³⁸ Kernberg patolojik narsisizmin gerçekliği değerlendirme yetisine sahip olduğu ve ilkel savunma mekanizmalarını kullandığı için sınır durum içerisinde değerlendirmiştir. Ancak Kernberg sınır durum ve narsisistik bireylerin farklarını şöyle tanımlamıştır; narsisistik bireylerde patolojik olarak değerlendirilse de kısmen bütünleşmiş bir kendilik vardır.³⁹ Ayrıca narsisizmi kendilik sevgisi sebebiyle oluştuğunu ve gelişimsel duraklama süreci olmadığını öne sürmüştür.⁴⁰

2.1.1.4. Masterson Yaklaşımında Narsisizm

Masterson, narsist bireylerde ki duraklama dönemini olası iki sebep ile açıklamıştır. Birincisi, narsisistik kişilerin ebeveynlerinin-özellikle annelerinin- çocuklarını kendilerinin narsisistik ihtiyaçlarını gidermede birer nesne gibi kullanmasından kaynaklıdır.⁴¹ Çocuklardaki duygusal ve bireyleşme ihtiyaçları bu anneler sebebiyle gerekli biçimde karşılanmamaktadır. Eğer çocuğun ihtiyacı olan ilgi, sevgi ve duygusal destek çocuğa verilmezse, çocukta terk depresyonu ortaya çıkar. Bu durumdan kurtulmak isteyen çocuk artık kendiliği için değil annesi için

³³ Saffet Murat Tura, *Narsisizm sorunsalında Kohut ve Lacan*, Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, 1(3), 1966, s.437-456.

³⁴ Kohut, *a.g.e.*, s.134-163.

³⁵ Tura, *a.g.e.*, s.437-456.

³⁶ Heinz Kohut, *Forms and transformations of narcissism*, Journal of the American Psychoanalytic Association, 14(2), 1966, s.243-272.

³⁷ Kohut, *a.g.e.*, s.134-163.

³⁸ Otto Kernberg, *Borderline personality organization*, Journal of the American psychoanalytic Association, 15(3), 1967, s.641-685.

³⁹ Otto Kernberg, *Borderline conditions and pathological narcissism*, Jason Aronson, New York, 1975, s.258.

⁴⁰ Otto Kernberg, *Aggressivity, narcissism, and self-destructiveness in the psychotherapeutic relationship*, Yale University Press, New Haven, 2008, s.45-55.

⁴¹ James Masterson, *The emerging self: A developmental, self, and object relations approach to the treatment of the closet narcissistic disorder of the self*, Brunner/Mazel, Philadelphia, 1993, s.13-40.

mükemmele ulaşma çabasına girer. İkincisi, çocuğun narsisistik bir baba ile özdeşim kurması ile oluşur. Bu iki durumda da çocuk ayrılma-birleşme döneminde oluşması gereken kazanımları edinemez ve narsisistik kişiliğin zemini oluşur.⁴²

Narsisistik kişiler ayrışma sürecini başarılı geçiremedikleri için, kendilik nesnelere ile dışsal nesnelere ile ayrışma sürecinde ki sıkıntıyı yetişkinlik döneminde de sürdürür. Masterson'a göre bu bireyler bölme savunma mekanizmasını yoğun olarak kullanmaktadırlar. Bu savunma mekanizmasına göre kişi kendini bir yandan mükemmel ve tümgüçlü algılamakta, diğer yandan kendiliği yetersiz, saldırgan ve parçalanmış algılar. Narsisistik bireyler mükemmelliğine nesnelere tarafından yeterince ayna tutulmadığında yetersizlik hissini yaşar ve terk depresyonuna girer. Bu durumda birey iç kaynaklarını kullanarak kendisini mükemmel ve eşsiz olarak göstermek için dışsal nesnelere değersizleştirir ve immatür savunma mekanizmaları kullanır.⁴³

2.1.1.5. Şema Terapi Yaklaşımında Narsisizm

Young ve ark., narsisistik kişileri şema yaklaşımıyla açıklamışlardır. Onlara göre bu bozukluğa sahip kişiler çocukluklarında yalnız, soyutlanmış, gerçekçi sınırları olmayan ve kabul görmek için diğerlerinin standartlarına uymuş bir çocukluk geçirdiklerinden bahsetmişlerdir.⁴⁴ Çocukluklarında giderilmeyen ihtiyaçları sebebiyle bu bireylerde görülen en baskın şemaların duygusal yoksunluk, kusurluluk ve haklılık şemaları olduğunu söylemişlerdir. Haklılık şeması; başkalarından üstün olmayı ve ayrıcalıklı olma isteğini, kusurluluk şeması; kişinin kendini değersiz, yetersiz ve kusurlu hissetmesini, duygusal yoksunluk şeması ise; ilgi, empati, korunma gibi temel duygusal ihtiyaçların diğerleri tarafından karşılanmayacağı düşüncelerini içerir.⁴⁵ Bunlara ek olarak bu bireylerde güvensizlik, sosyal izolasyon, yetersiz özdenetim ve yüksek standartlar şemalarının görülmesi de muhtemeldir.⁴⁶

Başta çıkma biçimleri açısından narsisistik bozukluğu ele aldığımızda en yoğun olarak aşırı telafi yaptıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, bu durumda kusurluluk şemasına sahip kişi şemanın yarattığı rahatsızlıktan kurtulmak ve mükemmele

⁴² Masterton, a.g.e., s.12-40.

⁴³ James Masterson, *The personality disorders: A new look at the developmental self and object relations approach: Theory, diagnosis, treatment*, Zeig Tucker & Theisen, Phoenix, 2000, s.246-263.

⁴⁴ Jeffrey Young vd., *Schema therapy: A practitioner's guide*. Guilford Press, 2003, s.527.

⁴⁵ Marleen Rijkeboer, *Validation of the young schema questionnaire*, The Wiley-Blackwell Handbook of Schema Therapy: Theory, Research, and Practice, 2012, s.531-539.

⁴⁶ Wendy Behary ve Eva Dieckmann, *Schema Therapy for Narcissism: The Art of Empathic Confrontation, Limit-Setting, and Leverage*, The Handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments, 2011, s.445-456.

ulaşmak için sürekli uğraşır; yani şemasının tam tersi şekilde davranır.⁴⁷ Bu bireyler aşırı telafi savunma mekanizmasını kendiliklerinin en derinindeki yıkıcı hisleri kapatmak için kullanırlar.⁴⁸ Derinlerinde yatan bu şemaların yarattığı boşluk, değersizlik ve yalnızlık hislerini büyülenmeci tutumları ile telafi ederler.⁴⁹

2.1.1.6. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramcıları narsisizmin sebebini aşırı hoşgörölü ebeveynler ile özdeşleştirir. Ebeveynlerin bu tutumları sebebiyle çocuk kendisinin efor harcamadan her şeyi hak ettiğini ve ayrıcalıklı olduğunu düşünebilir. Ebeveynlerin mimiklerinin bile bu kişilik özelliklerinin oluşmasına sebebiyet verdiği düşünölmektedir.⁵⁰

2.1.2. Narsistik Kişilik Özellikleri

Narsistik kişiler diğerlerine karşı ilgi ve empati yoksunluğu duyarlar. Kendilerinin başlıca özellikleri, bencillik, onay, takdir isteğı ve büyülenmeci tavırlardır. Narsist bir kişi kendi sahip olmak istediğı ancak kendisinde olmayıp başka kişilerde olan şeyler sebebiyle diğerlerine yoğun bir haset duyar. Duygularında derinlik yoktur, daha çok dağınık duygulara sahiptirler. Yas, özlem, üzüntü gibi duyguları derin ve içten hissetmezler. Terk edildiklerinde yüzeysel bir depresyon yaşadıkları düşünölebilir ancak derin bir gözlem yapılırsa aslında verdikleri tepkilerin depresyon tepkisi değil daha çok intikam arzusu ve öfke olduğunu görebiliriz.⁵¹

Narsist bireyler, diğerlerinin sürekli kendilerine ve fikirlerine hayran olmalarını, ne kadar zeki ve harika yetenekleri olduklarını fark etmelerini isterler.⁵² Narsistlerin her tavır ve davranışı birer savunma mekanizmasıdır ancak diğer insanlar bunu sinsî bir zeka ürünü zannederler. Yani tavır ve davranışları özünde sinsî bir zeka değil, bir savunma mekanizmasıdır. Hayatları boyunca ebeveyn ya da bakım verenlerinin onayladıklarından farklı bir etkinlikleri olmamıştır. Çünkü sadece bu alanda bireysel olmalarına onay verilmiştir.⁵³

⁴⁷ Young vd., **a.g.e.**, s.527-554.

⁴⁸ Behary ve Dieckmann, **a.g.e.**, s.445-456.

⁴⁹ Young vd., **a.g.e.**, s.527-554.

⁵⁰ Robert Horton vd., **Parenting narcissus: What are the links between parenting and narcissism?**, Journal of personality, 74(2), 2006, s.345-376.

⁵¹ Otto Kernberg, **An overview of the treatment of severe narcissistic pathology**, The International Journal of Psychoanalysis, 95(5), 2014, s.865-888.

⁵² Carolyn Morf ve Frederick Rhodewalt, **Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model**, Psychological inquiry, 12(4), 2001, s.77-196.

⁵³ Erol Ozan vd., **Narsistik kişilik bozukluğu: Gelişim süreçleri ve yaşamı**, Sahibi/Owner, 2008, s.25.

Geçtan'a göre narsisistlerin en belirgin özellikleri benmerkezcilik ve kendini beğenmişliktir. Tıpkı Narkissos mitolojisindeki gibi duygudan yoksun ve sadece kendisi ve mükemmelliği ile ilgilenen bireyler olduğunu söylemiştir. Diğer insanları önemsemeyen narsistler, diğer insanların onları değerlendirmesine ve eleştirmesine karşı aşırı hassaslardır. En büyük korkularından biri sıradan bir insan olmaktır. Tıpkı bir köpek balığının boğulmamak için durmaksızın yüzmesi gerektiği gibi, narsistler de kaygı ve depresyonda boğulmamak için sürekli övgüye ve özel olduklarını hissetmeye ihtiyaç duyarlar.⁵⁴

Dönemimiz narsisistleri kendilerinin haklı ve doğru olduklarını, diğerlerine göstermeye ve dayatmaya çalışırlar. Bunlara ek olarak hayatta bir anlam arayışı içerisindedirler. Öyle ki bu anlam arayışı içerisinde kendi varoluşlarının gerçekliğini bile sorgularlar. Daha rekabetçi bir yapıları vardır. Cinsel huzura çok fazla sahip olamazlar çünkü içten içe katı ve kuralcı tutumlarından kurtulamayabilirler. Onay ve takdir istekleri sebebiyle rekabete girseler bile, rekabete güvenmezler çünkü bilinçdışı süreçte rekabete girerlerse kaybetme olasılıklarından korkarlar ve bu sebeple rekabet değil yıkma dürtüleri daha ağır basar.⁵⁵

Narsisistik bireyler kendiliklerinin iyi taraflarını abartır ve kötü taraflarını inkar ederler. Bu sebeple özünde zayıf bir yapıları vardır, güçlü olmak ve görünmek en büyük arzularındandır ve enerjilerinin çoğunu içteki onları yıkan dürtüleri bastırarak aşırı telafi etmeye harcarlar. Empatiden yoksundurlar ve ilgi merkezi olmayı çok severler. Sürekli kendilerini över, kendilerinden söz eder ve buldukları ortamdaki bütün ilginin kendisi üzerinde olmalarını isterler. Bu sebeplerle özellikle takdir ve onay alabilecekleri ortamlarda bulunmayı tercih ederler. Bunun aksi ortamlardan ise kaçınırlar.⁵⁶

2.1.3. Sosyal Medyada Sunulan Narsist Ritüeller

Narsist bireyler sosyal ağlarda engellenmiş bir benlik ile kendilerini gösterirler. Olmasını istediği birey veya olduğu birey ile arasında oluşan boşluğu sosyal medya aracılığı ile doldururlar. Sosyal medya alanında istediği şeyleri göstererek, istemediklerini gizleyerek almak istediği övgü ve onayı oradan da temin

⁵⁴ Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s.30.

⁵⁵ Christopher Lasch, *Narsisizm Kültürü*, (Suzan Öztürk, Çev.), 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayıncılık, Ankara, 2006, s.174-186.

⁵⁶ Cem Keçe, *Narsisistik Yapıda Robocop Fantezisi*, 46'lık Dergi, 2. Basım, s.3.

etmek ister. Bunu kendisini o alanda kusursuz göstererek ve oluşturduğu yeni sanal kimlik sayesinde elde eder.⁵⁷

Beğenilerek, takip edilerek sosyal medya da daha fazla göz önünde olduğumuzu düşünüyoruz. Narsistler de bunun farkındadırlar ve ilginin üstlerinde olacağı her alanda kendilerini göstermekten hoşlanırlar.⁵⁸ Kendini sosyal ağlarda sunarak onay alan narsist biricikliğini kanıtladığını düşünür. Bu ağlarda kendisinin beğenmediği fiziksel, sosyal, psikolojik yönlerini gizleyerek ya da yeniden şekillendirerek kendine yeni bir hikaye bile oluşturabilirler. Burada sosyal ağların görevi 'kusursuzlaştırma' olarak görülebilir.⁵⁹ Varlığını kanıtlamanın tek yolunun diğerleri tarafından görülmek ve onların onayını almak olduğunu düşünen narsist, sosyal ağları bir varoluş aracı olarak görür.⁶⁰ Kurgulanmış bile olsa sosyal medya da sunduğu kimlik kişiye istediği hedefi sağlar ve daha var olmuş hissettirir.⁶¹ Takip edilmek, izlenmek, tepki almak zamanla bireyde bağımlılık haline dönüşebilir. Burada teşhirci tutumlar sergileyen bireyler sosyal ağlarda mahremiyet kavramının toplum normlarından farklılaşmasına sebebiyet verirler.⁶² Burada oluşturdukları sanal kimlik ile alınan onay sayesinde birey sosyal ağları gözünde daha fazla yüceltir. 'Ben özelim' demenin en kolay yolu olan sosyal ağlar bireyin kaygı düzeyini azaltan bir noktada da yer alır.⁶³

YouTube'un kurucularından olan Chad Hurley şöyle demiştir, "Herkesin aklının bir yerinde yıldız olma arzusu vardır."⁶⁴ Sosyal ağlar kişileri sürekli bir kimlik oluşturmaya, yenilenen ve değişen profillere iter. Sosyal ağlarda fotoğraflar paylaşmak, gruplara dahil olmak, beğenmek-beğenilmek, durum güncellemek, yer bildirimini yapmak kim olduğumuza, nasıl bir çevrede bulunduğumuza, beğenilerimize, nerelere gittiğimize kanıt niteliğindedir. Kişi bunları sosyal ağlarda göstererek ayrıca toplumda bir görünürlük elde eder.⁶⁵ Kişisel profillere sahip olmak, kendinden

⁵⁷ Özge Uğurlu, *Kadının Benlik Sunumunun Güncel Bir Aracı Olarak Sosyal Ağlar Bir Tasarım Unsuru: 'Kusursuzlaştırma'*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 2015, s.231- 248.

⁵⁸ Hal Niedzviecki, *Dikizleme Günlüğü*. Çev: Gökçe Gündüç, Ayrıntı, İstanbul, 2010, s.14.

⁵⁹ Uğurlu, *a.g.e.*, s.238.

⁶⁰ Seda Su, *Selfie, Narsisizm Kültürünün Bir Semptomu*, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/8220/selfie-narsisizm-kulturunun-bir-septomu>, adresinden edinilmiştir, (Erişim Tarihi: 18.01.2019).

⁶¹ Hasan Kaya, <https://prezi.com/lng-xxjvfc26/sosyal-medyada-kimlik-olusumu/> 18.12.2018, 2015.

⁶² Faik Uyanık, *Sosyal Medya: Kurgusalılık Ve Mahremiyet*,. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2013, s.4.

⁶³ Uğurlu, *a.g.e.*, s.239.

⁶⁴ Ömer Alanka ve Aslıhan Çezik, *Dijital Kibir, Sosyal Medyadaki Narsistik Ritüellere İlişkin Bir İnceleme*, TRT Akademi Dergisi, (2), 2016, s.548-569.

⁶⁵ Zafer Özdemir, *Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı*, Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi, (1), 2015, s.122.

bahsedebilmek, kendini gösterebilmek ve fikirlerini paylaşabilmek için sunulan bir alan gibidir.⁶⁶

Yapılan araştırmalar sosyal ađ kullanan kişilerin kullanmayanlara oranla daha yüksek oranda dışa dönük ve narsistik eğilime sahip olduğunu göstermiştir. Facebook kullanan bireylerin kendilerini göstermek için çokça fotoğraf yükledikleri ve durum güncellemelerini yaptığı gözlemlenmiş ve bu sayede beğeni alarak, kabul gördüklerine dair kanıtlar buldukları gözlemlenmiştir. Sosyal ağlar dışında sergilenen bazı narsistik tutumların sosyal ağlarda da sergilendiği gözlemlenmiştir.^{67 68 69} Bireylere göre hayattaki en önemli sorunlar sevilme, kabul görmek, benimsenme gibi konulardır ve sosyal ağlardaki paylaşımlardan alınan yorumlar, beğeniler ve takipler bu ihtiyaçları gidermede önemli bir araçtır. Sosyal ağlardan alınan beğeni ve yorumlar bireyin kendileri ile ilgili algılarını pozitif yönde etkiler. Sosyal ağlardaki “beğen” butonu sanki onlara ihtiyacı olan birçok şeyi sunan bir buton gibidir.⁷⁰ Toparlayacak olursak, sosyal ağlar bireylerin narsistik örüntülerini diğerlerine yansıtması için oldukça uygun bir ortamdır.⁷¹

Kimi araştırmacılar narsisizmin sadece patolojik olduğunu, kimileri ise narsisizmin sağlıklı şekillerinin de olduğunu öne sürmüşlerdir.⁷² Bu konu ile alakalı araştırmalar, asgari düzeyde narsisizmin bireyin ruh sağlığına faydalı olduğunu ve pozitif yönde duygusal sonuçlar sağlayacağını göstermiştir.⁷³ Araştırmalarda ortaya çıkan; tamamen patolojiktir ve sağlıklı şekilleri de vardır. Bu sonuçlar narsisizmin nasıl ele alınması gerektiğini gündeme getirmiştir.⁷⁴ Yapılan araştırmalar, narsistik özelliklerin, bireylerin iş, sosyal ve akademik alan gibi birçok alanda hayatlarında etkili olduğunu ve aldıkları geri bildirimlere karşı verdikleri tepkiler üzerinde etkili

⁶⁶ Yıldız Deniz Ertürk ve Tuğçe Ertem Eray, *Fenomenolojik Bir Kavram Olarak Kendilik Ve Sosyal Ağlarda Kendilik Sunumu İle Narsistik Eğilimler İlişkisi, İletişim Fakóltesi (İ.Ü.İ.F.) Öğrencileri Üzerine Bir Ön Çalışma*, Intermedia International e-Journal, (1), 2016, s.17.

⁶⁷ Erin Isbilen vd., *Testing statistical learning implicitly: a novel chunk-based measure of statistical learning*, the 39th Annual Conference of the Cognitive Science Society, Cognitive Science Society, 2017, s.74.

⁶⁸ Isbilen, a.g.e., s.74.

⁶⁹ Isbilen, a.g.e., s.74.

⁷⁰ Taylor Işıl Horzum, *Facebook ve Beğenilme Güdüsü*, International Journal of Social Sciences and Education Research, (4), 2015, s.1481.

⁷¹ Göktürk Ayan, *Tüketim Kültürü Bağlamında Kimlik İnşasının Sosyal Medyada Kullanımı: Instagram Örneği*, Başkent Üniversitesi SBE, Ankara, 2016, s.79. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*).

⁷² Ertuğrul Köroğlu ve Sinan Bayraktar, *Kişilik Bozuklukları*, HYB Basın Yayın, Ankara, (1), 2007, s.92.

⁷³ Joshua Foster ve Keith Campbell, *The Narcissistic Self Background an Extended Agency Model and Ongoing Controversies*, C.Sedikides-S.Spencer Frontiers in Social Psychology, , Psychology Pres, Philadelphia, 2007, s.18.

⁷⁴ Salim Atay, *Narsistik Kişilik Envanteri'nin Türkçe'ye Standardizasyonu*, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 11(1), 2009, s.195.

olduğunu göstermiştir.⁷⁵ Wallace ve Baumeister yaptıkları çalışmalarda narsisist bireylerin, diğer bireylere kıyasla zor ve stresli işlerde daha başarılı olduklarını gözlemlemiştir. Bunun sonucunda narsisist bireylerin başarı ve başarısızlıklarının sonuçlarının önemli olduğu düzeyde işler aradıkları söylenebilir. Çünkü ilgiye, takdire ve onaya olan ihtiyaçları; başarısızlık korkularından önce gelir. Narsisizmi yüksek düzeyde olmayan bireylerin, başarısızlığın sonucunda gelecek tehdit, başarılı olma isteklerinden önde gelir.⁷⁶ Narsisizm, zarar verici düzeye çıkmadığı sürece, yani asgari düzeyde olduğu sürece gerekli olan bir eğilim olarak kabul görebilir.

2.1.4. Normal Narsisizm ve Patolojik Narsisizm

Patolojik ve normal narsisizm bazı araştırmacılara göre sağlam olma halinden bozukluğa doğru yol alan bir süreç iken; diğer araştırmacılardan bazıları daha detaylı bir şekilde patolojik ve uyumsal (adaptive) narsisizmin birbirinden ayrılan yapılar olduğunu öne sürmüşlerdir.⁷⁷

Narsistik benlik, bireyin hareketlerinden zevk almasını, hatalarından ötürü öfke ve utanç gibi duyguları tecrübe edinmesini ve sahip olduğu başarılarından övünmesini sağlar. Bu manada normal narsisizm bireyin çevresi ve çevresinde olanların beklentileri ile baş edebileceğini hissetmesine olumlu anlamda tesir ederken, patolojik narsisizm bireyin ruhsal varlığını tehdit eden birtakım güçlerden sakınmaya çalıştığı bir kişilik örüntüsünü yansıtır.⁷⁸

Narsisizm gelişimin sağlıklı olması açısından gerekli bir unsur olarak ele alınmaktadır. Onlara göre patolojik ve normal narsisizm benzer sürecin modülleridir. Bu süreç zarfında, nesne ilişkilerinde meydana gelecek önemli ve temelli bozulmalar gelişimin ilk evrelerinde takılı kalmaya, yani bir anlamda narsistik bozukluklara neden olur.⁷⁹

Normal ve patolojik narsisizm arasında olan farkı psikanalitik literatürde en kapsamlı inceleyen kişi Kernberg olmuştur. Kernberg normal narsisizmi benliğe yapılmış olan libidinal yatırım olarak inceler ve buradaki benlik kavramıyla birleşmiş

⁷⁵ Hasan Tutar, *İş Yerinde Psikolojik Şiddet*, Barış Yayınları, İstanbul, 2004, s.38.

⁷⁶ Harry Wallace, ve Roy Baumeister, *The Performance of Narcissists Rises and Falls with Perceived Opportunity for Glory*, Journal of Personality and Social Psychology, (82), 2002, s.831.

⁷⁷ Olcay Bozkuş ve Arzu Araz, *Narsisizm ve Evlilik Uyumu İlişkisinde Reddedilme Duyarlılığı ve Olumlu Yanılsamaların Aracı Rolü*, Nesne Psikoloji Dergisi, 6(3), 2015, s.29-54.

⁷⁸ Salim Atay, *Narsistik kişilik envanteri'nin türkçe'ye standardizasyonu*, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11 (1), 2009, s.181-196.

⁷⁹ Otto Kernberg, *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*, Çev: M. Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.34.

bir benlik yapısını ima eder. Kernberg benliğe libidinal yatırımı etkileyen bazı dış etkenleri ve ruh içi yapıları şöyle sıralamaktadır:

1.İdeal Kendilik ve Ben Amaçları: Kişinin ben amaçlarına uygun yaşaması.

2.Nesne Temsilleri: Nesne ilişkilerinden alınan sevgi ve onay.

3.Üst-ben Faktörleri: Üst-benin istek ve beklentilerini karşılar tarzda yaşamak ve kişinin ben idealine uygun yaşaması.

4.İçgüdüsel ve Bedensel Faktörler: İçgüdüsel gereksinimlerin genel olarak karşılanması ve iyi bir fiziksel sağlığa sahip olmak.

5.Dış faktörler: Dış nesnelere kaynaklanan libidinal doyum, ben amaçlarının sosyal etkililikte ve başarıda doyum ve yaşanan çevrede gerçekleştirilen entelektüel ve kültürel etmenlerin doyumunu.⁸⁰

Bu dış öğeler ve ruh-içi yapılar arasında sağlanan denge normal narsisizmin gelişmesi açısından önemlidir. Buna ilave olarak, narsisist yatırım çoğaldığında bu durum, libidinal yatırımın da çoğalmasına sebep olur. Buna paralel olarak diğer insanlar için üzüntü duyma, sevme ve verme, cinsel sevgi, minnet duyma ve bunu ifade etme ile yaratıcılıkta çoğalır. Bu alanların birinde yaşanacak kayıp, diğer alanların da etkilenmesine sebep olur. Bu nedenle, benliğe libidinal yatırımı organize eden ruh-içi yapılar, genel bir etkin denge içinde anlaşılabilir ve birbirinden ayrı olarak ele alınamazlar.⁸¹

2.1.5. Narsistik Kişilik Bozukluğunun DSM-5 Kriterleri

Narsizm kavramı, "Narsistik Kişilik Bozukluğu" (NKB) olarak klinik tanı kriterleriyle birlikte ilk kez 1980 yılında, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nın 3.baskısında (DSM-III) yer almıştır. Buradaki kriterlerin belirlenmesinde, Kohut, Kernberg ve Millon gibi araştırmacıların fikirlerinden yararlanılmıştır. Sonrasında yapılan araştırmaların katkılarıyla DSM-III-R, DSM-IV ve DSM-5'de tanı kriterleri yeniden biçimlendirilmiştir.⁸² DSM-5 (2011) kişilik bozukluklarını, kişiliğin işleyişinde bozulmalara yol açan ve patolojik kişilik özelliklerinin varlığının esasına

⁸⁰ Kernberg, a.g.e., s.64-68

⁸¹ Kernberg, a.g.e., s.74.

⁸² Kenneth Levy vd., *A historical review of narcissism and narcissistic personality*, The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments, 2011, s.3-13.

dayanan özellikler olarak tanımlamıştır. Narsistik Kişilik Bozukluğuna, B kümesi kişilik bozuklukları içerisinde yer verilmektedir.⁸³

Aşağıdakilerden beşi (ya da daha çoğu) ile belirli, erken erişkinlikte başlayan ve değişik bağlamlarda ortaya çıkan, büyüklenme (düşlemlerde ya da davranışlarda), beğenilme gereksinimi ve eşduyum yapamama ile giden yaygın bir örüntü:

1. Kendi önemi hakkında büyüklenmeci mantığa sahip olmak.
2. Sınırsız başarı, zeka, güzellik ve mükemmel aşk ile ilgili düşüncelere bağımlılık.
3. Kendisinin olağanüstü ya da mükemmel olduğuna inanmak ve ancak kendi gibi mükemmel kişiler tarafından anlaşılabilceğine ya da onlarla iletişim kurabileceğine inanmak.
4. Aşırı hayranlık duyulan biri olma arzusu.
5. Sürekli hak sahibi olma hissi (istediği her şeyin yapılması gerektiği inancı.)
6. Kişilerarası ezici davranışlar sergileme.
7. Empati yoksunluğu.
8. Sıklıkla başkalarını kıskanmak ya da başkalarının onu kıskandığına inanmak.
9. Bencil ya da kibirli davranışlar ve tutumlar sergilemek.

DSM-5, kimlik ve benlik-denetimi gibi kişisel işleyişlerdeki bozulmaların bilinmesinin narsistik kişilik bozukluğu teşhisi için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Narsistik kişilerin, benlik değerini, kimliğini ve özgüvenini inşa etmek için başkalarıyla konuşurken aşırı derecede kendisinden bahsetmeleri, şişirilmiş, sönmüş ya da bu ikisi arasında dalgalanan benlik algısına bakılmaksızın abartılmış bir benliğe sahip olmaları ve duygu düzenlemedeki dalgalanmaları kimlik alanındaki bozulmaları yansıtmaktadır.⁸⁴ Diğerlerinin onayını almak için hedef belirlemeleri ve benlik ile ilgili farkındalığa sahip olmamaları, çok yüksek ya da çok düşük kişisel standartlara sahip olabilmeleri benlik-denetimi alanındaki bozulmayı işaret etmektedir. DSM-5, narsistik kişilerin kişiler arası ilişkilerdeki bozukluklarını da

⁸³ Ertuğrul Köroğlu, *DSM-V Tanı Ölçütleri*, Boylam Psikiyatri Enstitüsü, 2011, s.327-341

⁸⁴ Köroğlu, a.g.e., s.327-341.

empati ve yakınlık çerçevesinde ele almaktadır. Empati alanındaki bozulmalar, diğerlerinin duygularını ve ihtiyaçlarını anlamaktan yoksun, kendilerinin diğerleri üzerindeki etkisini aşırı abartılı görmeyle karakterize edilmektedir.⁸⁵ Narsistik yakınlık ise, sığ ve yüzeysel, samimi ikili ilişkiden uzak, ilişkiyi kendini merkez alarak ve kendi doyumunu için kullanarak sürdürme olarak tanımlanmaktadır. Patolojik özellik olarak, narsizmdeki dikkat arayışı ve büyülenmecilik özelliklerine dikkat çekilmektedir.

2.1.6. Narsisizm Boyutları

Yaptıkları araştırmalar sonucunda dört değişik durum olarak ortaya konulan etmenlerden birkaçının birden çok kavram anlattığını iddia eden Raskin ve Terry, yedi etmenli bir yapıyı önermişlerdir. Bunlar şu şekildedir: kendini beğenme, otorite, üstünlük, sömürücülük, kendine yeterlilik, teşhircilik ve hak iddia etmedir. Yedi etmenli yapı açıklandıktan sonra Novacek ve Raskin tarafından yürütülen bir çalışmada narsisizmin en uyumlu tarafının "otorite" durumu, en uyumsuz tarafının ise "hak iddia etme" durumu olduğu bildirilmiştir.⁸⁶

2.1.6.1. Otorite (Authority)

Otoriter kişilik; karakteristik olarak geleneklere kesin bir bağlılık, katılık, güvensizlik, resmi otoriteye sadakat, belirsizliğe tahammülsüzlük, ait olduğunu koruma, hoşgörüsüzlük ve üstlerine karşı boyun eğerken astlarına karşı hükmedici olma gibi özellikler gösteren kişilik türüdür.⁸⁷ Narsistik Kişilik Envanteri'nin bir boyutu olan otorite, narsist bireyin diğer insanlar üzerindeki başarı hislerini ve onlar üzerinde sahip olduğu gücü ifade eder. Bu yönü gelişmiş olan narsist kişiler, bu yönden gelişmemiş olan kişiler ile kıyaslandığında; kendilerinden daha kötü düzeyde olanlardan daha fazla öfke gösterirler. Daha iyi düzeydekiler ile kıyaslandıklarında ise mevzu bahis olan duruma ulaşabileceklerini düşünürler ve bu nedenle daha iyimser reaksiyonlar gösterirler.⁸⁸

Otorite niteliği gelişmiş olan narsist bireyler, diğerlerini etkileme gayreti içerisine girerler ve bunun için de otorite rolü için bir önceliğe, kuvvetli bir liderliğe ve olağanüstü bir kabiliyete sahip oldukları inancına sahiptirler. Aynı zamanda bu durum narsist bireydeki pozitif kişilik özelliklerinden olan sosyal cesaret, baskınlık,

⁸⁵ Köroğlu, a.g.e., s.327-341.

⁸⁶ Dennis Reidy vd., *Effects of narcissistic entitlement and exploitativeness on human physical aggression*, Personality and individual differences, 44(4), 2008, s.865-875.

⁸⁷ Selçuk Budak, *Psikoloji sözlüğü*, Bilim ve Sanat, Ankara, 2009, s.539.

⁸⁸ Laura Bogart vd., *Feeling superior but threatened: The relation of narcissism to social comparison*, Basic and applied social psychology, 26(1), 2004, s.35-44.

yakınlık ve dışadönüklük gibi özellikleri de beslemektedir.⁸⁹ Yapılan araştırmalarda "Bencilik" ölçeği ile pozitif yönde bağlantısı belirlenemeyen tek narsisizm niteliği olduğu bildirilmiştir.⁹⁰

2.1.6.2. Teşhircilik (Kendini Gösterme Çabası-Exhibitionism)

Teşhircilik boyutu, narsistik kişiliğe sahip olan bireylerin dürtülerini kontrol altına alamayan, başkalarından takdir ve ilgi bekleyen, heyecan arayan, gösterişlilik ve dışa dönük tarafını temsil etmektedir. Narsist kişi, diğer insanlardan beklediği övgüyü ve ilgiyi almak için üstün olduğuna inandığı niteliklerini gösterme gayreti içindedir.⁹¹ Kendilerinden çokça emin ve iddiaya sahip olan bireyler, diğer insanlara karşı saygısız ve kötü davranışlar gösterebiliyorken kendilerine karşı hoşgörülü olabilmektedirler.⁹²

2.1.6.3. Sömürücülük (Exploitativeness)

Sömürücülük boyutu, birtakım değişik şekilde görülebilir. Fakat daima diğer insanların çıkarlarına veya hislerine önem vermeden onlardan fayda sağlamayı içermektedir. Narsist birey, karşısındaki kişiden doğrudan yararlanıp sömürmenin yerine daha komplike süreçler kurgular ve kurgularını eyleme dönüştürür.⁹³

Narsisizmin sağlıklı olmayan bu niteliği; yapılan araştırmalarda asilik, başkalarına karşı hoşgörü ve ilgi eksikliği, düşmanlık ve uyumsuzluk ile bağlantılı bulunmuştur.⁹⁴ Sömürücülük tarafının erkeklerdeki narsistik yapı ile kadınlara göre daha çok bütünleşik olduğu ileri sürülmüştür. Kadınlar toplumda baskın olma gibi davranışlar sergilediklerinde daha az sosyal yarar elde edebiliyorken, erkekler bu davranışları sergilediklerinde daha fazla kabul edilebilmektedirler.⁹⁵

2.1.6.4. Hak İddia Etme (Entitlement)

Hak İddia Etme boyutu, başkalarının hisleri söz konusu olduğunda empati yapamama ve birçok kez diğer insanları sömürme hakkına sahip olduğuna dair kuvvetli bir inançla bağlantılıdır. Hak iddia etme yönü öne çıkan narsist bireyler, hak edip etmediklerine bakmaksızın daha çoğuna layık olduklarını düşünerek her

⁸⁹ Bogart vd., a.g.e., s.36.

⁹⁰ Robert Emmons, *Factor analysis and construct validity of the narcissistic personality inventory*, Journal of personality assessment, 48(3), 1984, s.291-300.

⁹¹ Raskin ve Terry, *A principal components analysis of the narcissistic personality inventory and further evidence of its construct validity*, Journal of Personality and Social Psychology, 54(5), 1988, s.890-902

⁹² Reidy vd., a.g.e., s.866.

⁹³ Salim Atay, *Çalışan narsist*, Namar Yayıncılık, İstanbul,2010, s.43.

⁹⁴ Keith Campbell vd., *Narcissism, confidence, and risk attitude*, Journal of behavioral decision making, 17(4), 2004, s.297-311.

⁹⁵ Carolyn Morf ve Frederick Rhodewalt, *Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model*, Psychological inquiry, 12(4), 2001, s.177-196.

şeyden başkalarına göre daha fazla kazanım sahibi olmak isterler. Kendilerini göz önüne çıkarmak, kabiliyetlerini göstermek ve ilgiyi kendi üzerlerine toplamak için çaba sarf ederler. Bunu yaptıklarında toplumsal kurallara da önem vermezler. Değersizleştirme ve diğer insanların haklarına karşı kayıtsızlık gibi bu hislerle ortaya çıkan özellikler narsist bireylerin bütün ilişkilerini etkilemektedir.⁹⁶

2.1.6.5. Üstünlük (Superiority)

Narsisizmin temellerinden biri olan bu boyutta narsist bireylerin, kendileriyle ilgili üstünlük algısı vardır ve yoğun bir biçimde diğer insanlar tarafından tasdiklenmiş bir üstünlüğe sahip olmak isterler. Narsistler için üstün olmak ve tanınma, bir türlü doymak bilmeyen gereksinimleri ve baş etmeye uğraştıkları aşağılık duyguları ile onların üstün olma konusunda sürekli kabul ve izin elde etmelerini belli başlı bir problem haline getirmektedir.⁹⁷ Bu üstünlük ve onaylanma problemi ile aşırı meşgul olurlar. Üstünlüklerini ispatlamak adına ifade ettikleri sözler, inançlar ve gayelerin anlamından çok, diğer insanlar tarafından kabul edilip edilmediği ve bunların tesiri ile ilgilenmektedirler. Kendilerini takip eden şahıslardan da sorgulanamaz bir adanmışlık ve bağlılık beklerler. Bu davranışları tehlikeli durumlarda sadizme ve yıkıcılığa dönüşebilir.⁹⁸

2.1.6.6. Kendine Yeterlilik (Self-sufficiency)

Narsisizmin ortaya çıkması ile yakından bağlantılı olan kendine yeterlilik boyutunda, tehlike içeren çevreye karşı çaresizlik duygularını durduramayan kişi, idealist, mükemmel ve muhtaç olmayan bir kendilik imajı geliştirmektedir. Bu vaziyetle birlikte kendine yeterlilik; iddialı, bağımsız ve başarı gereksinimi duyan bir yapıyı temsilen ilerleme göstermeye başlar.⁹⁹

Narsist kişinin çevresi ve kendi arasındaki bağlantı sonucunda ortaya çıkan yoğun rahatsızlık, bireyin yeterlilik yanılışmasını da etkilemektedir. Narsist kişi yeterlilik yanılışması ile objelere yakın olma korkusundan kurtulur ve bundan dolayı her çeşit içgüdüsel gereksinimi inkar edecek hale gelir.¹⁰⁰

⁹⁶ Campell vd., **a.g.e.**, s.297-311.

⁹⁷ Arijit Chatterjee ve Donald Hambrick, ***It's all about me: Narcissistic chief executive officers and their effects on company strategy and performance***, Administrative science quarterly, 52(3), 2007, s.351-386.

⁹⁸ Seth Rosenthal ve Todd Pittinsky, ***Narcissistic leadership***, The leadership quarterly, 17(6), 2006, s.617-633.

⁹⁹ Raskin ve Terry, **a.g.e.**, s.899

¹⁰⁰ Arnold Modell, ***A narcissistic defence against affects and the illusion of self-sufficiency***, International Journal of Psycho-Analysis, 56, 1975, s.275-282.

2.1.6.7. Kendini Beğenme (Vanity)

Narsisizmin bir boyutu olan kendini beğenme boyutu, kişinin kendisini alımlı bulması ve başkaları tarafından da alımlı bulunduğu dair inancının olması ile kendini göstermektedir.¹⁰¹ Aynı zamanda bu vaziyet bireyin iyice yerleşmiş olan yetersizlik ve aşağılık gibi duygularını dengelemek için benliğine dair hayal ettiği pozitif bir imaj olarak da açıklanmıştır. Genellikle erken çocukluk dönemlerinde ortaya çıkan hassasiyet, kendini beğenme ve kırılabilirlik gibi duyguların eşlik ettiği, hayatın geçici olduğu mevzusundaki farkındalıktan doğan üzüntüyle baş etmeye yönelik bir girişim sistemidir. Anne-baba lüzumsuz övgüler gibi yanlış tutumlar ile durumun daha da kötü olmasına sebep olmaktadır.¹⁰²

Bu boyutu gelişen bireyler, diğer insanları alçaltmak eğilimindedirler. Bunun yanı sıra onların kırgınlıklarını da provoke etmektedirler. Bu şahıslar önemli konumlara geldiklerinde cezalandırıcı bir davranış sergilerler, kişilerin yükselmesini engeller, onlara hoş olmayan şekilde davranır, kınama, sürgün ve işine son verme gibi cezalandırıcı metotlar kullanırlar.¹⁰³

2.2. Tanrı'ya Bağlanma

2.2.1. Bağlanma Figürü Olarak Tanrı

Din psikologlarının geçmiş çocuk yaşamışlıkları ve dine bağlı olma konusu arasındaki bağlantı Freud'un "Tanrı yüceltilmiş babadır" söyleminden sonra ilgilerini çekmiştir.¹⁰⁴ ¹⁰⁵ Din psikolojisi konusunda 1950'lerden günümüze kadar belli aralıklarda, insanların Tanrı tanımlamalarıyla alakalı olarak ülkemizde ve Batı ülkelerinde deneysel çalışmalar yürütülmüştür.¹⁰⁶

Bu çalışmaların öncelikli ilgilendiği konu, insanların bireysel aile tanımlamaları ve kendilik kavramları ile Tanrı tasavvurları arasındaki bağlantı olmuştur. Çeşitli yöntem ve bilimsel güçlülere rağmen konuyla alakalı yürütülen ilk çalışmalar; bu çalışmalara öncülük eden Freudyen hipotezlerin aksine insanın, yaratıcıyı babanın aksine anneye daha çok benzetererek algıladığı ve ailesinin yerine yerleştirerek hayal ettiği şeklinde iki bulgu ortaya çıkmıştır. Çalışmalar sonucunda ortaya çıkan bu iki sonuç da, bağlanma konusuyla alakalı dengeli açıklamalar

¹⁰¹ Raskin ve Terry, **a.g.e.**, s.899.

¹⁰² Firestone J. ve Jatlett R., **The Ethics of Interpersonal Relationships**, London: Karnac Books, 2009, s.250.

¹⁰³ Firestone ve Jatlett, **a.g.e.**, s.250.

¹⁰⁴ Sigmund Freud, **Dinin Kökenleri: Totem ve Tabu-Musa ve Tek Tanrıçılık, Diğer Çalışmalar**, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, s.213.

¹⁰⁵ Lee Kirkpatrick ve Philip Shaver, **An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief**, *Pers Soc Psychol Bull* 18, 1992, s.266-275.

¹⁰⁶ Ali Ulvi Mehmedoğlu, **Tanrıyı tasavvur etmek**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011, s.142-153.

yapılmasını kolaylaştıracak şekildedir. Bunlara göre, insan için ilk bağlanma modelleri ebeveynleri ise, çok daha sonra bir bağlanma figürü olan Tanrı, anne ve babanın imajı olarak hayal edilir. Tüm bunların yanında Batı ülkelerinde annenin öncelikli bağlanma modeli olarak bakıldığında annenin babaya oranla daha fazla model olarak alındığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, Batı kültüründe Tanrı imajı da baba yerine anneye daha çok benzetilir. Freud'un öne sürdüğü gibi, Tanrı, insanlardan daha yüce bir konumda olan baba imajı değil, aksine insanlardan daha üstün bir bağlanma figürüdür.¹⁰⁷

1990'lı yıllarda bağlanma teorisinin Tanrı-insan arasındaki ilişkiye uyarlama çalışmaları başlamıştır.¹⁰⁸ Kirkpatrick, Tanrı'ya bağlanma üzerine ilişki bağlamında ilişkisel (correspondence) ve telafisel olmak (compensational) şeklinde iki ana sav önermiştir. Bu hipotezler bireylerin yaratıcıya bağlanma şekillerindeki farklılıklara dayanır.¹⁰⁹ ¹¹⁰ İlişkisel hipotez, yaşamın ilk yılların da dediğimiz Tanrıya bağlanma ve çocukluk çağı yapısı arasında direkt olarak bağlantı olduğunu ileri sürer. Telafi edici hipotez ise çocukluk döneminde kurulan ilişkilerde güvensiz bağlanma olursa ileride bu güvenli bağlanma ilişkisine döner. Tüm bunlara göre genel olarak güvensiz bağlanma ilişkisi olan bireyler, çocukluk dönemlerinde anne ya da bakıcı-çocuk arasındaki ilişkide ortaya çıkan problemleri Tanrıya bağlanarak telafi ederler (telafi hipotezi). Bireylerin çocukluk dönemlerinde anne ya da bakıcılarıyla kurdukları ilk bağ büyük önem teşkil eder. Çocuğun annesiyle kurduğu o ilk bağ Kirkpatrick'in de belirttiği gibi direkt Tanrı ile arasındaki bağa yansır (ikame hipotezi).¹¹¹

Din psikoloji ile bağlanma teorisi birbirinden farklıdır. Din psikolojisi, teorik bir temelle din gerçeğinin belirli bir alanına dair açıklama ve hipotezler ortaya atar. 9 Din, İngilizcede birleştirmek ya da bağlamak anlamı taşır. Birleştiricilik, bağlama-bağlanma bir arada tutma şeklindeki anlamı taşıyan bir başka kelimedir. Aynı zamanda birleştiricilik, günümüz ruhsal arayış şekilleri açısından da iyi olduğu düşünülen ortak bir küme oluşturmaktadır. 10 Bağlanma figürü eğer dinsel bir özellik taşıyorsa, ona inanan insanlar için severek hizmet edip ihtiyaçları olduğunda orada bulunarak onlar için güvenli bir sığınak oluşturur. Dinsel açıdan bu bağlanma figürü Hristiyanlık için İsa Mesih, Tanrı, Meryem Ana ile birçok Aziz, onları koruduğuna inanılan melekler ya da diğer doğaüstü varlıklar ile bunlara yakın nesnelere biri

¹⁰⁷ Kirkpatrick ve Shaver, **a.g.e.**, s.266-275.

¹⁰⁸ Kirkpatrick ve Shaver, **a.g.e.**, s.266-275.

¹⁰⁹ Lee Kirkpatrick, ***A Longitudinal Study of Changes in Religious Belief and Behavior as a Function of Individual Differences in Adult Attachment Style***, Journal for the Scientific Study of Religion, 36 (2), 1997, s.207-217.

¹¹⁰ Pehr Granqvist ve Berit Hagekull, ***Religiosity, adult attachment, and why "singles" are more religious***, The International Journal for the Psychology of Religion, 10(2), 2000, s.111-123.

¹¹¹ Kirkpatrick ve Shaver, **a.g.e.**, s.266-275.

olabilir.¹¹² İslamiyet'te ise dinsel açıdan bu bağlanma figürü direkt Allah iken, birinci derecede bağlanma figürü olan Allah'a ulaşmaya aracı olan diğer bağlanma figürleri; melekler, İslam Peygamberi, Şeyh ya da müşitlerdir. Güvenli alana sığınmayı sağlayarak, rahatsızlık hissettiren nedenleri ortadan kaldıran İslam dini ve başka tek tanrılı dinlerin yapı taşı olan bağlanma figürü çok önemlidir. Kirkpatrick'e göre, dini yoğun yaşayan insanlar, kendilerine huzur getiren ve onları daima ürkütücü tehlikelerden koruyan Tanrı'ya ya da diğer bağlanma figürlerine inanmayı sürdürür. İnsan, dinsel figür olan Tanrı'nın önünde ona teslim olarak gündelik hayatının sıkıntılarını ve güçlüklerine dair gizliliklerini ona anlatır.¹¹³

Kirkpatrick, dinsel inançların bağlanma teorisi kapsamında çeşitli yönlerini, diğerlerinden farklı olarak Tanrı ile var olan bireysel ilişkilerle alakalı tarafını anlamak için kuvvetli bir temel yapı oluşturduğunu öne sürer. Ona göre, yaşamın ilk yıllarında edinilen birçok alışkanlığın hayatın daha ileri zamanlarında sıklıkla tekrar edildiği ve hayal edildiğinde bağlanma teorisinin bu alandaki yankıları daha kolay anlaşılabilir. Çocukların Tanrı'ya bağlanmaları direkt ya da dolaylı yollardan etkileyen konulardan biri de aile içinde bilerek ya da bilmeyerek sergilenen davranışlar olduğu düşünülür. Ailelerin, çocukların Tanrı'ya bağlanma konusundaki yansımaları yalnızca dini bilgiler sunmakla ya da onlara model olmakla bitmez. Bu mesele dinin aile arasındaki iletişime ve ailenin evlatların başka sosyal ilişkileriyle alakalı yönlendirmelerine dair etkisiyle dini sosyalleşmeyi de etkiler. Bu konuya en önemli ek bilgi, çocuklarında anne babanın dindarlığını etkilediği olgusudur. Bu durum, manevi ya da dini gelişimde en aşağıdaki basamaktan yukarıya doğru ilerleyen aile etkisinin ortaya çıkarması yönünden önemlidir.¹¹⁴

Tanrı ile insan arasında olan ilişkinin bir bakıma anne babayla olan ilişkinin bir benzeri olduğunu varsayarsak, çocukların inançlı anne babalarına güvenli bir şekilde bağlanmış olmaları (ikame) ya da az inançlı/inançsız anne babalarına güvensiz bir şekilde bağlanmış olmaları (telafi) etkili olabilir.¹¹⁵ Bir başka seçenek anne babalarının fazla dindar olmamaları ve ebeveynlere güvenli bağlanma gerçekleştirdikleri durumlarda ise Tanrı'ya kaygılı bağlanma gerçekleştirmiş olmaları

¹¹² Lee Kirkpatrick, *An attachment-theory approach psychology of religion*, The International Journal for the Psychology of Religion, 2(1), 1992, s.3-28.

¹¹³ Akif Hayta, *Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslam'da Allah Tasavvuru*, Değerler Eğitimi Dergisi, 4(12), 2006, s.29-63.

¹¹⁴ Lee Kirkpatrick, *An Attachment-Theoretical Approach To The Psychology of Religion*, International Journal For The Psychology of Religion, 2, 1992, s.3-28.

¹¹⁵ Pehr Granqvist ve Lee Kirkpatrick, *Religious Conversion and Perceived Childhood Attachment: A Meta-Analysis*, The International Journal for the Psychology of Religion, 14(4), 2004, s.223-250.

yüksek ihtimaldir.¹¹⁶ Anne-bebek arasında oluşacak güvenli ilişkiyi etkileyen faktörlerden biri annenin psikolojik ya da fizyolojik hasta olması ve bebeğiyle yeterince ilgilenememesidir. Hali hazırda güvenli-kaygılı bir bağlanma stili oluşturmada en önemli nokta annenin davranışıdır.¹¹⁷ Anne-çocuk arasında oluşan bu kaygılı bağlanma stili çocuğun içsel mekanizmaları aracılığıyla Tanrı'ya bağlanmayı da etkiler (ikame hipotezi). Bağlanma; dini gelişim üzerinde sadece çocukluk ve gençlik zamanlarında değil, tüm yaşam boyunca etki eder. Çocuklar kendileri ebeveyn ya da dede /nine olmalarına karşın, kendi anne babalarının etkilerini yaşamlarının her noktasında hissettiği gibi, hayatları son buluncaya kadar da hissedebilirler.¹¹⁸

Bağlanma teorisi için, yalnızca bir tanrısı olan dinlerin bağlanma temelleri açısından potansiyel olarak daha anlaşılır olması düşünülebilir. Eğer bir birey, kendisini ilahi varlıklarla ya da Tanrı'yla bağlantılı hissediyorsa, hele ki zor zamanında ve yardıma ihtiyacı olduğu durumlarda güvenli bir alan sağlıyorsa, bağlanma teorisi dini inancı ve yaşantıyı anlaşılır kılmada kullanışlı olabilir.¹¹⁹

Kirkpatrick, dinler için bağlanma teorisi temellerini ifade ederken, bağlanma teriminin İslam'ın Allah inanışına uyarlanışının ilk olarak "İman ve İslam" terimlerinin açıklamalarında görüldüğünü söylemektedir. Yahudi ve Hristiyan dinlerinin yaratıcı anlayışlarında dikkat çekici şekilde farklılıklar olsa bile İslamiyet Allah tasavufu da bağlanma temelleri olarak benzer yapılaşmış psikolojik süreçler barındırır.¹²⁰ İman kavramına bağlanma sistemi temelleri yönünden bakıldığında; imanın bir kenetlenme ve sığınma serüveni olduğu görülür. İman kelimesi Arapça E-MN köklerinden üretilmiş, anlam olarak "tasdik etmek, güvenmek, boyun eğmek" şeklinde anlamlar taşımaktadır. İçerdiği anlamlara göre iman, daha yakın olma, güvenme, umutla bağlanma olayıdır. Eğer bir insan, Allah'a iman ederek bağlanırsa kalbi huzura, sukûnete kavuşur ve karşısında duran her korkuya rağmen kendisini güvende ve rahat hisseder. Allah'a kendisini teslim eden ve onun buyruklarına karşı gelmeyerek iman eden birey güvenli bağlanma gerçekleştirmiş olur.¹²¹

¹¹⁶ Lee Kirkpatrick ve Wade Rowatt, *Two Dimensions of Attachment to God and Their Relation to Affect, Religiosity and Personality Construct*, Journal for the Scientific Study of Religion, 41(4), 2002, s.637-651.

¹¹⁷ Atikson ve Hilgard, *Psikolojiye Giriş*, Çev: Öznur Öncül-Deniz Ferhatoğlu, Arkadaş Yayınları, Ankara, (2), 2014, s.92.

¹¹⁸ Hayta, *a.g.e.*, s.29-63.

¹¹⁹ Akif Hayta, *Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru*, Değerler Eğitimi Dergisi, 4(12), 2006, s.29-63.

¹²⁰ Hayta, *a.g.e.*, s.29-63.

¹²¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, Beyrut ts, (3), 1990, s.1410.

2.2.2. Tanrı'ya Bağlanma İle İlgili Temel Hipotezler

Araştırmacılar, Tanrıya bağlanma konusuyla ilgili çalışırken iki ana yöntemi ele almışlardır. İlki, retrospektif yöntemdir. Bu yöntemle göre bireyin geçmişte ebeveynleri ile yaşadığı ilişki ve tanrıyla olan ilişkisi arasında bağlantı vardır. İkinci yöntem ise, insanların tanrıyla olan ilişkisi ve romantik aşk ilişkisi arasında ya da ileri ki yaşlarda deneyimlediği bağlanma şekilleriyle arasındaki ilişkiye önem verir. Kullanılan bu yöntemler doğrultusunda var olan bulgulara bakıldığında Kirkpatrick iki temel varsayım öne sürmüştür. Bu iki temel varsayım; ilişkisel/ikame ve telafi/dengeleme hipotezleri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²²

2.2.2.1. İlişkisel/İkame Hipotezi

İlişkisel/ikame hipotezi, Bowlby'nin içsel olarak işleyen tutumlarının hayatsal koşullar devamlılık gösterdiğinde ani farklılaşmalar olmadığında yaşam boyu sürdüğü fikrini temel alır.¹²³ İlişkisel (correspondence) hipotez için, Tanrı'ya bağlanma şeklimiz ile çocukluk dönemindeki bağlanma tarzlarımız direkt bağlantılıdır.¹²⁴ ¹²⁵ İnsanın bağlanma şekli, dindarlığını doğrudan etkiler. Buna bağlı olarak, çocukluğunda annesiyle güvenli bağ geliştirmiş olan çocuk yetişkinliğinde de Tanrı ile güvenli bir bağ geliştirir. Benzer şekilde çocukluğunda annesiyle kaygılı bağ geliştiren çocuk, yetişkinliğinde Tanrı ile de kaygılı bir bağ geliştirir. Tüm bunlara göre, insanların ebeveynleriyle kurdukları bağ, gelecekte Tanrı ile kuracakları bağ konusunda önceden tahmin etme imkanı tanıyabilir.¹²⁶

Tanrı imajı, istenilen anne-baba imajı ve kendilik kavramları arasında pozitif bir ilişki olduğu çocukluk dönemiyle alakalı yürütülen çalışmalarda tespit edilmiştir. Yine aynı konu üzerinden az dindarlığın güçsüz anne-baba ilişkileriyle bağlantılı olduğu bulunmuştur. Yürütülen çalışmalar neticesinde ateizm ve agnostisizmin, kaçınılmaz bağlanma modelinin direkt sonucu olabileceği öne sürülmüştür.¹²⁷ Tüm bu çalışmalar Batı'da yapılmıştır. Yani kültürler arasında farklılık teşkil edebilir. Türkiye'de ise hala çocukluk dönemi bağlanması ve Tanrı'ya olan bağlanma ilişkisiyle ilgili yapılmış herhangi bir araştırmanın olmadığı görülmektedir.

¹²² Hacer Subaşı, "Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 2012, s.175-198.

¹²³ Subaşı, a.g.e., s.51.

¹²⁴ Nuran Korkmaz, *İslam Açısından Bağlanma Kuramının Değerlendirilmesi: Teorik Bir Yaklaşım*, 2011, s.48-52.

¹²⁵ Nurhan Korkmaz, *Başlanma, İnsan-Tanrı İlişkisi ve Psikolojik İyilik Hali*, Otorite Yayınları, Ankara, 2014, s.32-34.

¹²⁶ Kirkpatrick, a.g.e., s.3-28.

¹²⁷ Kirkpatrick, a.g.e., s.3-28.

2.2.2.2. Telafi / Dengeleme Hipotezi

Konuyla alakalı olarak Ainsworth bir çocuğun anne babasına karşı emek verdiği halde başarısız olduğu bağlanma durumlarında, ebeveynlerin yerini alan (suggogate attachment) insanlara bağlanarak, güvenli olma hislerini bu insanlardan alabilme nedeniyle çocuğun yaşamında bu insanların ne kadar önemli rolleri üstlendiğini araştırmıştır. Ainsworth'n açıklamalarından ilerleyen Kirckpatrick, bu durumu yaratıcıya bağlanmayla sentezlemiştir. Bunun sonucunda dengeleyici (compensational) veya telafi edici hipotezi doğmuştur. Telafi edici hipoteze göre aile ile geliştirilen kaygılı bağlanma insanı güvenli bağlanma ihtiyacını gidermeye itmektedir. Yani çocukluk döneminde kaygılı bağlanmış çocuklar, ileri ki dönemlerde bu güvensiz bağlarını Tanrı'ya bağlanarak gidermeye çalışmaktadırlar.¹²⁸

Bağlanma ile Tanrı-din arasındaki dinamiği araştıran araştırmacılar, çocukluk ya da ergenlik dönemlerinde kaçınan ve kaygılı bağlanan insanların yetişkinliklerinde Tanrı'ya bağlanma şekillerinde bir telafi ilişkisi olabileceğini düşünerek birden fazla çalışma yapmışlardır. Bazı düşünürler kaygılı bağlanma ile Tanrıya bağlanma arasındaki ilişkinin çok güçlü olduğunu ileri sürerken, bazıları kaçınan bağlanmayla tanrıya bağlanma ilişkisinin daha kuvvetli olduğunu savunur. Örneğin, yapılan bir araştırmaya göre çocukluk dönemlerinde kaçınan bağlanan bireyler ani ihtidani (sudden religious) daha çok tecrübe ederler.¹²⁹

Yine aynı araştırmada, annenin inanma düzeyinin çocuğun inanma düzeyini etkilediği ve bununla ilişkili olarak dindar olmayan annelerin kaçınan biçimde bağlanmış evlatlarının en dindar insanlar olduğu bulunmuştur. Araştırmacının önemli sonuçlarından biri, ani ihtida deneyimi olan insanların, bu tecrübelerine yabancı olan derin hissel karışıklıklar yaşadıklarıdır.¹³⁰

2.2.3. Tanrı'ya Bağlanma Tarzları

Kirkpatrick, ilişki tarzları ve Tanrı ile anne arasında güçlü benzerlikler kurmuştur. Bu benzerlikler aşağıda verilmiştir.¹³¹

¹²⁸Kirkpatrick, *A Longitudinal Study of Changes in Religious Belief and Behavior as a Function of Individual Differences in Adult Attachment Style*, Journal for the Scientific Study of Religion, 36(2), 1997, s.207-217.

¹²⁹ Murat Yıldız, *Bağlanma kuramı açısından yaşlılık dönemine genel bir bakış*, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36(1), 2012, s.1-30.

¹³⁰ Subaşı, a.g.e., s.55.

¹³¹ Faruk Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yayınları, İstanbul, 2007, s.177.

2.2.3.1. Güvenli Bağlanma

Annem çoğu zaman bana karşı ilgili ve sorumluydu. O beni destekleyeceği ve serbest bırakacağı zamanları iyi biliyordu. Ondandır bir şikayetim, şüphem yoktu. İlişkimiz genellikle huzurlu ve mutluydu.

Tanrı çoğu zaman bana karşı duyarlı ve yakındır. O, beni ne zaman destekleyeceği, kollayacağını ve kendi hatalarımı tecrübe etmeme müsaade edeceğini iyi bilir. Onunla ilişkim hep mutlu ve huzur vericidir. Ben bu durumdan çok hoşnutum.¹³²

2.2.3.2. Kaygılı Bağlanma

Annem bana karşı hiç sıcak değil, mesafeli ve kabul etmeyen bir tavırdadır. Bana karşı sorumluluk hissettiğini sanmıyorum. Benden başka birçok şeye ilgi duyuyor. Genellikle onun beni asla sahiplenmeyeceği hissi beni sarar.

Tanrı'nın bireysel özellikleri yok ve bana genellikle uzak. Benim kişisel problemlerime ya çok az ilgilidir ya da tamamen ilgisizdir. Genellikle beni sevmediğini ve benimle ilgilenmediğini hissediyorum.¹³³

2.2.3.3. Kararsız Bağlanma

Annem benimle kurduğu ilişkide hep kararsızdı. Bana karşı bazı zamanlar yakın bazı zamanlar uzaktı ve onun kişisel gereksinimleri benim ihtiyaçlarımı fark etmesini ve buna uygun davranmasına engel oluyordu. Onun beni sevdiğinden emindim ancak bazen bunu gösteremiyordu.

Tanrı bana karşı az tutardı. Çünkü O, bazen bana karşı çok yakın davranır ve ihtiyaçlarımı önemserdi. Fakat bazen bunun tam tersi davranırdı. Beni önemseydiğine ve sevdiğinden şüphem yok fakat bazen bunu benim anlayamayacağım şekillerde gösteriyor.¹³⁴

2.2.4. Tanrı'ya Bağlanma Davranışı

En temelinde bebek-anne ilişkisini açıklayan davranışları ifade eden davranışlar, bağlanma davranışlarıdır. Bu bağlanma davranışları dört başlığa ayrılır.¹³⁵

Bunlar;

- a) Çocuğun bağlanma eylemi,

¹³² Karaca, a.g.e., s.178.

¹³³ Karaca, a.g.e., s.180.

¹³⁴ Karaca, a.g.e., s.180.

¹³⁵ John Bowlby, **Bağlanma**, Çev: Tuğrul Veli Soylu, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2013, s.297.

- b) Çocuğun bağlanmaya karşı tepkisi, özellikle eylemleri ve oyun,
- c) Annenin bağlanma davranışı,
- d) Annenin ebeveynsel alakaya karşı eylemleridir.

Anne-bebek arasındaki ilişki için örülen bu hal, yaratıcı-kul ilişkisi içinde geçerli olabilir. İnsanın Tanrı'ya karşı eylemleri (ibadetler) ve Tanrı'dan istekleri (yardım ve O'na muhtaçlığı), bu isteklere yaratıcının yanıt vermesi temel bir bebek-anne ilişkisindeki bağlanma davranışıdır. İbadetler ise yaratıcıya bağlanma davranışlarıdır. Ortaya koydukları fonksiyon farklılıkları sebebiyle ibadetleri kendi arasında dua ve ibadetler şeklinde iki başlık altında incelemek gerekir.¹³⁶

2.2.4.1. Dua

Dua Tanrı'ya bağlanma ve sonuçları bağlamında kişilerin kullandığı bir iletişim aracıdır. Tanrı'yla bireysel ve farklı bir ilişkinin direkt gözlemlendiği dua tüm dinlerde en önemli ibadet halidir. Dine bağlılığın daha çok geliştiğini gösteren dua etkinliği çok çeşitli durumlarda farklı biçimlerde meydana gelebilir. Bunun sebebi duanın, Tanrı'ya inananlara güvenli bir alan oluşturabilmesi için eminlik ve rahatlık hissi verdiği düşünülür. Bu olay bağlanma teorisinin yapı taşlarından olan, çocukların büyüme aşamalarında dünyayı anlamaya çalışırken, anneleriyle "fiziksel, sözlü ve görsel" olarak iletişimlerini devam ettirebilmektir. Bunun yanı sıra güvenlik hissini sabitlemek amacıyla bazen yakınlarına gidip annelerine bakarak ve konuşarak emin olmalarıyla benzerlik göstermektedir. Bebeğin bağlanma objesine karşı sergilediği sesleniş ya da haykırıyla, yalvarış ve yakarış içeren duaya dair yapılan eylemler arasında bir benzerlik vardır. Duanın tüm dinlerde önemli bir yerinin olması, Bowlby'nin ortaya koyduğu düşüncelerle ilişkisinin daha göze çarpan bir sonucudur.¹³⁷

Dua aracılığıyla insan bir arzu, pişmanlık, özür dileme, yaratıcısının affına sığınma gibi nedenlerle Tanrı ile iletişim kurar. Bağlanma teorisi gereğince bebek bir gereksinim hissettiğinde ruhsal veya fiziksel anlamda anne/bakıcıya yönelir. Bağlanma davranışı bebek bir tehlike veya huzursuzluk hissettiğinde aktif olur. İnsan olaylarla mücadele edebilme gücünü, bu ruh haliyle Tanrı'yla bir bağ kurarak ve ruhsal destek alarak bulur. Bir bebek gibi korku hissedip anneye yakınlaşarak daha iyi hissetmesi gibi bireylerde deneyimledikleri olumsuz olaylara karşı kuvveti her şeye yeten ve yüreğinin derinliklerindeki bir isteği bile bilen yaratıcıya yönelerek

¹³⁶ Annamarie Schimmel, *Tanrı'nın yeryüzündeki işaretleri*, çev. Ekrem Demirli, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s.2004.

¹³⁷ Kirkpatrick, a.g.e., s.3-28.

rahatlarlar. Bireysel olan ve dua ederek direkt iletişim haline geçilebilen Tanrı'yla alakalı bu belirtme, bağlanma düşüncesiyle benzerlik göstermektedir. Böylece insan duasıyla yaratıcı arasındaki yakınlığı korur ve Tanrı'nın sürekli onun dileklerine yanıt vermeye hazır, onu izleyen, kollayan bir varlık olduğu fikrini canlı tutar.¹³⁸

2.2.4.2. İbadetler

Yaratıcıya bağlanma davranışı şeklinde yorumlanacak diğer davranışlarda dua dışındaki ibadetlerdir. Tüm dinlerde bazı inanç ve ibadet sistemi bulunur. İbadetler tüm dinlerin kabul ettiği şekilde hep birlikte ya da tek başına yapılabilir. Karaca'ya göre ibadetler, yaratıcı bilincini insan bilincine yayan bu şekilde insanı inandığı güce yakınlılaştırarak, birey-Tanrı arasındaki ilişkisini daima aktif tutan en önemli araçlardır. Bağlanma teorisi de insanlar arası gerekli olması açısından ibadetlerle paralellik göstermektedir.¹³⁹

İbadetler aracılığıyla insan yaratıcıya yönelir ve onunla samimi bir ilişki kurar. Tanrı'ya yakın olur ve onun onayını almaya çaba sarf eder. Ayrıca bir buyruğu yapmanın bazı yasaklardan uzak durmanın verdiği doyumunu yaşar. İslam dinine göre ibadet, bireyle Allah arasındaki ilişkide yaratıcının daha çok tanınmasını öne sürer. Bunun sonucunda da yaratıcıya yakınlılaştırma kuvvetlenir. Buradaki tanımlama bebek ve anne/bakıcı arasındaki ilişkide de karşılıklı oluşur. Bebekle anne arasındaki iletişim çoğaldıkça, bebek ve anne/bakıcı arasında tanımlamada yol kat etmiş olur. Benzer şekilde ibadetler aracılığıyla Tanrısını iyi tanıyan bir insan kendisini de böylelikle daha iyi tanır. Çünkü ibadetler birey Tanrı ilişkisini daima canlı tutar. İnsan ibadeti aracılığıyla yaratıcısının hep yakınında olduğunu hisseder.¹⁴⁰

2.2.4.3. Güvenli Bir Sığınak

Ainsworth'ün yakınlık arayışı ölçütü; Tanrı ile kurulacak bağ için en belirgin fark olabilir. Bağlanma kuramına bakınca destek alan, korku ve problemleri için yaşamını sürdürebilmek adına kendinden çok daha kuvvetli destekte bulunan kişiye erişilebilir ve pozitif şekilde reaksiyonda bulunmasına gereksinim duyabilir. Bu yüzden, destek alan-destek verenle daima yakın bağ kurmak ister. Bağlanma yöntemi, destek alanın kişisel başlangıcına bakarak destek veren ile aralarında ki mesafeyi her zaman gözlemler ve istikrarını kurmaya çalışır. Bebeklik çağlarında ve erken çocukluk zamanının ilerisinde destek alan fiziksel bağ yerine psikolojik bağa

¹³⁸ Nurhan Korkmaz, *İslam Açısından Bağlanma Kuramının Değerlendirilmesi, Teorik Bir Yaklaşım*, 6(12), 2011, s.297.

¹³⁹ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi*, Tuğra Ofset Yayınları, Trabzon, 2011, s.134.

¹⁴⁰ Habil Şentürk, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, İz Yayınları, İstanbul, 2010, s.57.

bağlı oluyor.¹⁴¹ Telefonda bile olsa destek alan, destek verenin sesini duyduğunda kendini emniyette hissedebilecektir.¹⁴² Aslında, bağlanma teorisi açısından önem arz eden destek alan kişiden sezilen emniyette olma hissidir. Bu duruma yakın olarak Tanrı ile kurulan bağ söyleyebiliriz. Dindar kişinin, korku ve problem yaşadığı zamanlarda Tanrı ile ruhsal bir bağ kurabilir. Kişinin, Tanrıya olan erişilebilirliğine ve pozitif reaksiyonuna olan bilişi, Tanrı'yı emniyetli bir yer görmesi problemleri daha kolay kaldırıp baş edebilmesinde kolaylık sağlar.¹⁴³ Bu şekilde Ainsworth'ün ayrılık olayında sıkıntıya girerek, bir kişiyi kaybettiğinde matem yaşama Tanrı'ya bağlanma kendini kavuşma halinde mutlu olma ve emniyetli yer olan haline dönüşür.

2.2.4.4. Psikolojik İyi Oluş/Başa Çıkma

Bağlanma kuramı; Tanrı ve dinin kişi için barınacak mekan ve ruhsal sıkıntılarla mücadele etmesine yardım sağlayacak emniyetli bir yer fonksiyonu görevi sağlamasına direk sunulabilen bir örnek çıkarmaktır.¹⁴⁴

Tanrı'nın emniyetli bir yer ve barınacak bir yer bulması kişinin tehdit ve üzüntülerini sakinleştirerek huzurlu ve mesut hissetmesine olanak tanır. Mevzu ile alakalı yapılan çalışmalarda, Tanrı ile kurulan bağların ruhsal sağlıklı olmayı beslediği görülmüştür. Aslında Kirkpatrick'e bakılırsa, Tanrı problemleri anlarda 'psikolojik bağlanma objesi (psychologic attachment figure)' olarak fonksiyon yapmaktadır.¹⁴⁵ Kirkpatrick ve Shaver'in çalışmalarının neticesinde; kişilerin Tanrı'yı buhran anlarında emniyetli ve olumsuz duygularından muhafaza edecek bir yer olarak idrak ettikleri söylemlerini destekleyecek niteliktedir. Kirkpatrick ve Shaver, Tanrı'ya karşı güvenli bağlanma gerçekleştirmiş bireylerin, Tanrı'ya karşı kaçınmacı bağlanma gerçekleştirmiş bireylere göre daha fazla yaşamsal doyum ve buna karşın daha az kaygı, bedensel hastalık ve ruhsal bunalım yaşadıklarını ortaya çıkarmışlardır.¹⁴⁶

Ross'un dinine bağlı 1700'den fazla birey ile yaptığı diğer bir araştırmada ise; neden dua ediyorsunuz sorusuna Tanrının istek ve arzularına yanıt vermesi ve sıkıntılı anlarında Tanrıdan yardım istemeleri olarak 2 ana sebebin var olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra; Haun, Parkers ve Loveland'in beraber yaptıkları bir araştırmada kişilerin partnerlerini kaybetmeleri sonucunda, bu üzüntüyle başa çıkma

¹⁴¹ Lee Kirkpatrick, *Attachment, Evolution and Psychology of Religion*, Guildford Press New York, 10(1), 2005, s.133-172.

¹⁴² Subaşı, a.g.e., s.55.

¹⁴³ Subaşı, a.g.e., s.55.

¹⁴⁴ Hayta, a.g.e., s.29-63.

¹⁴⁵ Kirkpatrick, a.g.e., s.133-172.

¹⁴⁶ Lee Kirkpatrick ve Shaver, P. R., *An attachment-theoretical approach to romantic love and religious belief*, Personality and Social Psychology Bulletin, 18(3), 1992, s.266-275.

stili olarak inanç ve tanrıya olan bağlılıklarını seçtikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda; bireyin partnerini veya herhangi bağlı olduğu bir şeyi kaybetmesi sonucunda, bu söz konusu bağlılığın yerine tanrı figürünü koyarak ruhsal açıdan oluşabilecek sorunların önüne geçmeyi hedeflediği söylenebilir.¹⁴⁷

Diğer bir çalışmaya bakıldığında ise sosyal çevresi ile ilişkileri kuvvetli ve yaşamlarından zevk alan bireylerin hayatlarında tanrıya güvenli bağlanma gerçekleştiren bireyler olduğu görülürken, tanrıya güvensiz bağlanan bireylerde bahsedilen özelliklerin bu bireylerin hayatlarında daha düşük olduğu görülmektedir.¹⁴⁸

Konuyla ilgili birçok araştırma incelendiğinde de tanrıya güvenli bağlanmanın beraberinde umutlu bir yaşam sürdüren ve düşük stres düzeyine sahip bireyleri getirdiği düşünülmektedir.¹⁴⁹

Tanrıya güvenli bağlanma konusu üzerinde Korkmaz'ın ülkemizde yaşları 17-41 arasında olan 727 kişi ile yapmış olduğu araştırmada psikolojik iyi oluş ve tanrıya güvenli bağlanma arasında pozitif ilişkilerin var olduğu görülmüştür.¹⁵⁰

2.2.4.5. Duygusal Bağ/Sevgi

Sevgi unsuru kişinin tanrı ile olan bağında temel olarak görülmektedir. Fakat romantik ilişkilerde ve bağlanmalarda görülen sevgi ile arasında farklar vardır. Benzerlik açısından bebeğin annesi ile olan bağlılığı ile tanrı ve kul arasındaki bağlılık daha çok bu sevgi tanımında birbirine benzemektedir. Bunun sebebi ise anne-çocuk ilişkisinde annenin bilge olduğu, tanrı-kul ilişkisinde ise tanrının bilge konumunda olmasıdır. Bunun yanı sıra romantik ilişkilerde söz konusu bağlanmayı etkileyen unsurların daha farklı olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlanma durumunda anne-çocuk ilişkisi içerisinde çocuk, anneye bağlanan taraf iken tanrı-kul ilişkisinde kul, tanrıya bağlanan taraf olmaktadır. Fakat romantik ilişkilerde partnerler karşılıklı olarak birbirlerine bağlanma eğilimindedirler ve bu durum söz konusu ilişkiye simetrik bir hal vermektedir. Anne-çocuk ve tanrı-kul ilişkisinde cinsellik yer almazken romantik ilişkilerde cinsellik unsuru bulunmaktadır. Bu duruma bakılarak

¹⁴⁷ Kirkpatrick, a.g.e., s.145.

¹⁴⁸ Michael Bardley ve Thomas Cafferty, *Attachment Among Older Adults: Current Issues and Directions for Future Research*, Attachment Human Development, 3 (2), 2001, s.200-221.

¹⁴⁹ David Koenig vd., *Mouse under glass: secrets of Disney animation & theme parks*, Irvine, CA: Bonaventure Press, 1997, s.67-74.

¹⁵⁰ Korkmaz, a.g.e., s.100-110.

tanrı-kul bağlanma ilişkisinin, anne-çocuk bağlanma ilişkisine çokça benzediği görülmektedir.¹⁵¹

Dinler açısından bakıldığında da İslamiyetteki Allah sevgisinde tıpkı anne de olduğu gibi şefkat duygusunun ve içtenliğin var olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte Allah ve kul arasındaki ilişkinin normal insanlar arasında olan ilişkiden daha ayrı olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Allah ve kul arasındaki ilişkide sevgi unsuru en üst düzeyde saf sevgi ve manevi açıdan bağlılığı içermektedir. Bu ilişkide şehvet ve tutku yer almamaktadır.¹⁵²

2.2.6. Yetişkinlik ve Yaşlılıkta

Bağlanma teorisine bakıldığında tanrıya bağlanmada dini inançlar ve erişkin duygusal ilişki arasında var olan bir etkileşim olduğu görülmektedir.¹⁵³ Çocukluktan erişkinliğe aktarılan içsel şemalar erişkinlik döneminde yakın ikili ilişki kurma aşamasında ve bunun sürdürülmesinde yol göstermektedir. Söz konusu durum kişilerin Tanrı'ya olan bağlılıklarının kişiler arası kurdukları ilişkiler ile ayırt edici konumdadır. Bu model sıklıkla romantik sevgiye benzer olarak çocukluk ve erişkin bağlama dönemleri arasında oluşan ilişkiyi tanımlamaktadır. Bağlanma unsurlarının iyi ve şefkatli olduğunu düşünen kişiler kendilerinin de yaşamlarında sevecen ve değer görmeye layık kişiler olduklarını düşünmektedirler. Buradan yola çıkılarak kendisi ile pozitif bir ilişkiye sahip olan bireylerin Tanrıya bağlanma konusunda Tanrı'yı yardımsever ve sevecen olarak görmeleri beklenmektedir. Bu şekilde düşünecek olursak romantik ilişkilerinde bağlanma eğiliminde olan bireylerin, Tanrı'ya güvenli bağlanma konusunda da huzur hissedecekleri söylenilebilir.¹⁵⁴

Psikolojik açıdan tanımlanan gerçek bağlanma unsurlarının hepsi Tanrı ile birey arasındaki bağlanmada görülmektedir. Bağlanma teorisine bakıldığında kişinin Tanrı ile bağlanma konusunda olan deneyimlerinin önemli bir duygusal bağın yaşanmışlığı olduğu düşünülmektedir. Bireysel yaşamların da güvenli bağlanma gerçekleştiren kişilerin, Tanrı ile olan bağlarında da güvene dayalı, pozitif bir bağlanma gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir. Bireylerin bu konudaki inanışları ve kendilerini değerli gördükleri bağlanma unsurları bilişsel şemaları ile aynı doğrultuda yer almaktadır. Çevresi tarafından sürekli olarak yakın ilişki bekleyen kaygılı bağlanma gerçekleştiren bireyler, bu istek ve beklentilerini dine taşıdıkları zaman burada kuvvetli bir tecrübe ile karşılaşmaktadırlar. Buna karşın kaçınmacı bağlanma

¹⁵¹Angie McDonald vd., *Attachment to God and Parents: Testing the Correspondence vs. Compensation Hypotheses*, Journal of Psychology and Christianity, 24(1), 2005, s.21-28.

¹⁵² Hayta, a.g.e., s.29-63.

¹⁵³ Hayta, a.g.e., s.29-63.

¹⁵⁴ Hayta, a.g.e., s.29-63.

gerçekleştiren bireyler ise, kendi korkuları ve düşünceleri doğrultusunda Tanrı'ya bağlanma konusunda tereddüt yaşamakta ve bu bağlanma ilişkisinden uzak durmayı tercih etmektedirler.¹⁵⁵

Tanrı'ya ve dine bağlılık konusunda erişkinlik döneminde telafi ve ikame hipotezlerinin her birinin farklı durumlar için geçerli olduğu düşünülmektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmaların bir kısmı ikame hipotezini doğrular nitelikte iken bir kısmı ise telafi hipotezini doğrular niteliktedir. Genç erişkin bireylerin, Tanrı'ya bağlılık konusunda cinsiyet ayrımını gözlemlemek amacı ile Reinert ve Edwards'ın yapmış olduğu bir araştırmada, söz konusu deneklerin hemcinsleri olan ebeveynlerine olan bağlılıkları ile Tanrı'ya olan bağlılıkları arasında bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sonucuna göre kadınların anneleri ile, erkeklerin ise babaları ile gerçekleştirmiş oldukları güvenli bağlanma stilleri Tanrı'ya dair pozitif düşüncelerin ve güvenin oluşumunu destekler nitelikte olduğu gözlemlenmiştir. Buna karşın annenin dindarlığının, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin çocukların dindarlığını pozitif yönde etkilediği görülmüştür.¹⁵⁶ Konuyla ilgili Subaşı'nın ülkemizde yapmış olduğu bir araştırmada da erişkinlikte kaygılı bağlanmayla Tanrıya kaygılı bağlanma arasında anlamlı yönde bir korelasyon sonucu ortaya çıkarken, erişkinlikte kaçınmacı bağlanma ile Tanrı'ya kaçınmacı bağlanma arasında kısmen anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Yine aynı araştırmada erişkinlikte deneyimlenen bağlanma stili ile Tanrı'ya güvenli bağlanma arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir.¹⁵⁷

Literatürde, bağlanma ilişkisinin yaşlılık dönemlerinde nasıl ilerlediğini konu alan araştırmaların sayısının az olduğu görülmektedir.¹⁵⁸ Konuyla ilgili kapsamlı olarak iki araştırmadan söz edilebilmektedir.¹⁵⁹ ¹⁶⁰ Fakat yine de bağlanma ilişkisi ve yaşlılık dönemi ili ilgili bu araştırmalar yeterli bilgiyi vermemektedir. Bunun sebebi ise söz konusu araştırmaların bulgularının birbirlerini desteklememesinden geçmektedir.

¹⁵⁵ Hayta, **a.g.e.**, s.29-63.

¹⁵⁶ Subaşı, **a.g.e.**, s.75.

¹⁵⁷ Hacer Subaşı, **Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi**, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 2012, s.175-198.

¹⁵⁸ Victor Cicirelli, **Attachment Relationships in Old Age**, *Journal of Social and Personal Relationships*, 27(2), 2010, s.191-199.

¹⁵⁹ Fang Zhang ve Gisela Labouvie-Vief, **Stability and Fluctuation in Adult Attachment Style Over a 6-Year Period**, *Attachment & Human Development*, 6(4), 2004, s.419-437.

¹⁶⁰ Nathan Consedine ve Carol Magai, **Emotion development in adulthood: A developmental functionalist review and critique**, *The Oxford handbook of adult development and learning* (2006), s.209-244.

Yapılan bir çalışmadan elde edilen sonuçlara göre kaçınmacı bağlanmanın yaşlılık döneminde artış gösterdiği görülürken, bir diğer çalışmada yine aynı dönemde güvenli ve kaçınmacı bağlanmanın azaldığı görülmektedir. Yaşlı kişilerin sıklıkla kaçınmacı bağlanma belirtileri göstermelerinin nedenlerinde birinin, duygularını kontrol etme düşüncesinin olabileceği düşünülmektedir. Bu kişiler sıklıkla yakın çevrelerinden kişilerin ölümüne şahit olmanın getirmiş olduğu bir korku ile duygusal açıdan zedelenmemek adına bağlanmaktan kaçınma eğilimindedirler. Bu kaçınmacı tutumun bir başka sebebinin ise kohort etkisi (cohort effect) olduğu düşünülebilir. Bu etki, eski zamanlarda bakım verenin ilgi eksikliğinden ve duygusal yakınlık göstermemesinden dolayı bu kişilerin ilerleyen yaşlarda güvenli bağlanma gerçekleştiremeyip, bağlanma durumunda kaçmayı tercih ettiklerinden bahsetmektedir. Yaşlıların bu yüzden kaçınmacı bağlanma sergiliyor olabileceklerini de unutmamak gerekmektedir.^{161 162}

Yaşlılık döneminde kişi, ölüm korkusunun oluşması ile Tanrı'ya bağlanmayı telafi olarak görebilmektedir. Tanrı'ya bağlanmada ölüm korkusu ve düşüncesinin etkili olması gibi etnik köken, sosyo-ekonomik durum ve cinsiyet gibi değişkenlerde gözetilmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında yaşlılık döneminde partnerin ölümü, Tanrı'ya bağlılığı tetikleyen en önemli etkenlerdendir.¹⁶³

Birçok alanın ilgisini çeken ve konuda araştırmalar yürütülen Tanrı kavramının, çok kapsamlı bir araştırma konusu olduğu bilinmektedir. Söz konusu din psikolojisi de tanrı-insan ilişkisine yoğunlaşmakta ve kişinin tanrı diye kabul ettiği varlık ile olan ilişkisini incelemektedir. Freud psikoloji alanı içerisinde tanrı kavramını 'yansıtma kuramı' ile açıklamaya çalışırken, Jung, 'arketip' kavramı içerisinde açıklamaya çalışmıştır.¹⁶⁴

Bağlanma kuramı, kişiye daha güvenli bir platform oluşturmak adına dini kavramsallaştırmakta ve ruhsal problemler karşısında dininin ve tasavvufun işlevlerini ortaya koymaktadır. Tanrı'ya güvenli bağlanma sergileyen bireylerin güvensiz bağlanma gerçekleştiren bireylere göre sosyal, fiziksel ve duygusal açıdan daha pozitif bir yaşama sahip oldukları görülmektedir. Bu bireyler sosyal çevreyle iletişim kurmaktan kaçınmazken daha yakın ilişkiler kurmayı tercih etmektedirler.

¹⁶¹ Victor Cicirelli, *God as the Ultimate Attachment Figure For Older Adults*, Attachment and Human Development, 6(4), 2004, s.371-388.

¹⁶² Magai Carol, *Attachment in middle and later life*, 2008, s.68-74.

¹⁶³ Cicirelli, a.g.e., s.371-388.

¹⁶⁴ Sigmund Freud, *Psicoanálisis del arte*, Alianza Editorial, 635, 2000, s.423.

Bağlanma kuramına bakıldığında, Tanrı'yı şefkat sahibi, sevecen olarak algılayan bireylerin öz saygılarının yüksek ve pozitif olduğu görülmektedir.¹⁶⁵

2.2.7. Tanrı Algısına Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Bir Yaklaşım

Birey tanrı ile olan ilişkisini, tanrının bir yansıması yolu ile gerçekleştirmektedir. Bu söz konusu yansıma kişinin kendisi sayesinde bilişsel açıdan olabileceği gibi, tanrı tarafından da var olabilmektedir.¹⁶⁶ ¹⁶⁷ Fakat bununla birlikte bu oluşan yansımaların tanrının kendisi olmadığına bilinmesi gerekmektedir. Bu yansımaların oluşumunda bireyin bilişsel kurgu becerisi önemli bir yere sahiptir. Bahsedilen bu yansımaların ve canlandırmaların bir hayal ürünü olarak kalmaması için dış dünya hakikati temelleri üzerine kurulması gerekmektedir. Bu canlandırmaların var olmasında bireyin etkinliğini ilk çağ düşünürlerinden Ksenophanes dile girmiştir. Ksenophanes'in çok tanrıcılık inancına bazı eleştirilerde bulunduğu görülmektedir: "Homeros ve Hesiodos tanrılara, insanlar arasında ne kadar ayıp ve kusur varsa hepsini yüklemişlerdir; hırsızlık, zina ve birbirlerini kandırma... İnsanlar, tanrılarının kendileri gibi doğmuş olduklarını ve kendilerinkine benzeyen elbiseleri, sesleri ve biçimleri olduğunu sanmaktadırlar... Evet, eğer öküzlerin, atların ve aslanların elleri olsaydı ve onlar elleriyle insanlar gibi resim yapmasını ve sanat eserleri meydana getirmesini bilselerdi, tanrılarının biçimlerini atlar atlarinkine, öküzler öküzlerinkine benzer çizerlerdi ve onların her birine de kendi türlerine uygun bedenler verirlerdi... Habeşler, tanrılarının kara ve basık burunlu, Trakyalılar ise mavi gözlü ve kızıl saçlı olduklarını söylerler". Ksenophanes bu düşünceleriyle kişilerin tanrılarını insan olarak canlandırmaları, bunun neticesinde ise tanrılara insani özellikler yüklemeye başladıklarını vurgulamaktadır. Bu düşünceye göre; tanrı yansıması kişinin kendi bireysel düşünce ve özelliklerini bir objeye dönüştürmeyi hedeflemektedirler.¹⁶⁸ Bu açıdan bakıldığı zaman bireyin tanrı algısını kendi düşünce ve duyguları doğrultusunda oluşturduğu düşünülmektedir. Tanrı algısına inanmayan ve inanan herkesin tanrıya dair bir imgesi olduğu bilinmektedir. Kişilerin tanrı algısını, var oldukları toplumlar, kültürler, ideolojiler büyük ölçüde etkilemektedir. Kişi inandığı din doğrultusunda bir tanrı tasarımı oluşturabilmektedir. Bu oluşum sayesinde birey tanrıya ait fikirlerini ve duygularını göz önüne sermektedir. Bireyin tanrıya olan inancı, kendi bireysel dini yönelimleri ve bağlanma

¹⁶⁵ Hayta, a.g.e., s.56.

¹⁶⁶ Mahmut Ay, *Tanrı Tasavvurlarının Politik Tasarımlara Yansıması*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2), 2005, s.107-130.

¹⁶⁷ Ludwig Feuerbach, *Hıristiyanlığın Özü*, Çev: Oğuz Özügöl, Say Yayınları, İstanbul, 2008, s.106.

¹⁶⁸ Ay, a.g.e., s.110.

isteğinin doğrultusunda gerçekleşmektedir.¹⁶⁹ Psikolojik açıdan tanrı tasarımı, ruhun bir yansıması ve kuvvetli bir yüzleşme olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁰

Bağlanma teorisi, canlıların bağlanma sayesinde kendilerini hem fiziksel hem de ruhsal açıdan güvende hissettiklerini ileri sürmektedir. Bireyler bağlanma sonucunda hissettikleri güven duygusu sayesinde problemler karşısında onlarla başa çıkabilmektedirler. Çocukluk döneminde başlayan bağlanma durumunun sağlıklı olması veya olmaması ileri ki yaşlardaki bağlanma gücünü de etkilemektedir. Bu duruma benzer olarak tanrıya bağlılığın da temelleri o dönemlerde atılmaktadır. Tarihler boyunca insanların karşılaştıkları sorunlar sonucunda tanrıya sığınma eğiliminde oldukları görülmektedir. Bireyler, tanrı algıları doğrultusunda sahip oldukları güven duygusu sayesinde, güvenli ve azimli bir şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler.¹⁷¹

Bağlanma teorisinin önde gelen kuramcılarında Bowlby, bağlanma durumunu yalnızca bebeklik döneminde gerekli olan bir duygu olarak değil, yaşamın her alanında gerekli olduğunu söylemektedir. Çocukluk döneminde oluşan bağlanmanın, ileri ki dönemlerde insan ilişkilerini, sosyal uyumu ve dış dünyaya bakış açısını oldukça etkilediğini belirtmektedir.¹⁷² Bireylerin tanrı konusundaki inanışları ve tanrıyla özel bir ilişkiye sahip olma düşünceleri, birtakım çıkarımlarda işlevsel olarak bakıldığında bireyin bağlanma duyguları ile benzerliği görülebilmektedir. Tanrı, yeni doğan bir bebeğin bakıcısı ile gerçekleştirdiği bağlanma durumuna benzer olarak, bireylerin daha güvende hissedebilecekleri bir sığınak olarak görülebilmektedir. Çoğu insana göre Tanrı'nın, Bowlby'in de söylediği gibi daha bilge ve güçlü olarak nitelendirildiği bilinmektedir. İnsanların sıkıntılı zamanlarında bağlanma duygularının güvenli olması şartı ile bu sıkıntılı zamanlarında din algısına yöneldikleri bilinmektedir.^{173 174}

¹⁶⁹ Ali Rıza Aydın, *Tanrı Algısına Jungçu Bir Bakış*, On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (28), 2010, s.53-61.

¹⁷⁰ Carl Gustav Jung, *Anılar, Düşler, Düşünceler*, Çev: İris Kantemir, Can Yayınları, İstanbul, 2013, s.304.

¹⁷¹ Subaşı, a.g.e., s.176.

¹⁷² John Bowlby, *The Nature of The Child's Tie to His Mother*, International Journal of Psycho-Analysis, (39), 1958, s.350-373.

¹⁷³ Lee Kirkpatrick ve Philip Shaver, *An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief*, Personality and Social Psychology Bulletin 18(3), 1992, s.266-275.

¹⁷⁴ Reachel Piedmont, *"Dini ve Manevi Yapıları Anlamada Kişiliğin Rolü"*, Çev: Bora Gören, Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgili Alanları içinde, Phoenix Yayınları, Ankara, 2013, s.509.

2.3. Gelecek Beklentisi

Beklenti, daha önceki tecrübelerden elde edilenlerle gelecekte ne olabileceğine dair çıkarımlarda bulunmaktır.¹⁷⁵ Gelecek beklentisi ise, kişilerin gelecekle ilişkili görüş, kaygı ve ilgilerini kapsayan bilişsel haritalardır. Kuramsal bir açıdan bakıldığında, geleceğe dair beklentiler önemlidir. Çünkü kararların alınmasında beklentiler en kuvvetli motivasyonlardır.¹⁷⁶ Performans ile beklenti karşılıklı olarak açıklanmaktadır.¹⁷⁷ Şiddetli başarı beklentisi, etkili performansa yöneltirken, etkili bir performans ise çok daha şiddetli bir başarı beklentisine yönelim göstermektedir. Bu nedenle, beklenti, bir kişinin performans geçmişi ve geçmiş tecrübeleri hakkında mühim bilgiler vermektedir.¹⁷⁸

Calster, Lens ve Nuttin'e göre gelecek zaman penceresi, bireyin çalışmasını ileriye yönelik planlama kabiliyetiyle; planların ne derece uzak bir vakit dilimine geçtiği ve o vakit kısmında ne kadar tutuklulukla ve ne derece ciddi planlar yaptığıyla alakalı olarak kullanılmalıdır. İleri tutumu ise bireyin düşünce ve tutumlarında yönelimi vakit yönelimine; diğer türlü söylemek gerekirse, çoğunlukla geçmiş zamana, şimdiki zamana ya da gelecek zamana göre bağlantı kullanılmalıdır. Bu düşünceden farklı olarak Zimbardo ve Boyd, bireyin geçmiş zamana, şimdiki zamana ya da gelecek zamana konsantre eğilimi, vakit 'tropizm' değil, vakit 'bakış açısı' olarak belirtmektedir. Öteki yandan, isminde 'tropizm' ya da 'bakış açısı' terimlerinin var olduğu çoğunlukla ölçeklerinin aynı şekilde bireyin gelecekteki zaman hedeflemesiyle alakalı olup olmadığını ölçtüğü belirtilmektedir.¹⁷⁹ Bu nedenle, yazında alakalı terimler karmaşık olarak kullanılır.

Gelecek beklentisinin kavramsallaştırılması, Frank, Israeli ve Lewin gibi üç önemli psikoloğun erken dönem çalışmalarına dayanmaktadır.^{180 181 182} Bunların analizleri, gelecek yöneliminin kavramsallaştırılmasına olduğu kadar gelecek yöneliminin güdüsel ve gelişimsel işlevine de işaret etmiştir. Buna göre;

a) Gelecek yönelimi ya da gelecekte ki olası eylemler ve deneyimler, gelecekte meydana gelir.

¹⁷⁵ Mustafa Tatar, *Öğretmen beklentisi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(2), 2005.

¹⁷⁶ Jari-Erik Nurmi, *How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning*, Developmental review, 11(1), 1991, s.1-59.

¹⁷⁷ Albert Bandura, *Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change*, Psychological Review, 84, 1977, s.191-215.

¹⁷⁸ Bandura, a.g.e., s.191-215

¹⁷⁹ Philip Zimbardo ve John Boyd, *Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric*, Journal of Personality and Social Psychology, (77), 1999, s.1271-1288.

¹⁸⁰ Lawrence Frank, *Time perspectives*, Journal of Social Philosophy, 4, 1939, s. 293-312.

¹⁸¹ Nathan Israeli, *Some aspects of the social psychology of futurism*, Journal of Abnormal and Social Psychology, 25, 1930, s.121-132.

¹⁸² Kurt Lewin, *Field theory and experiment in social psychology: Concepts and methods*, American journal of sociology, 44(6), 1939, s.868-896.

b) Gelecek yönelimi, farklı alanlarla ilişkili olarak, bireylerin gelecek imajlarının özel ve bireysel yapısını kapsar.

c) Bu alanların içeriği, kişisel ya da toplumsal, gerçekçi ya da ideal ve gerçeğe uygun ya da fantastik olabilmektedir.¹⁸³

Gençlerin gelecek beklentileri, büyük ölçüde psikolojik sonuçlara bağlıdır.¹⁸⁴ Gelecek beklentisi konusundaki birçok araştırma, olumlu gelecek beklentisinin psikolojik durumu iyileştirdiğine ilişkin önemli ve inandırıcı kanıtlar sunmaktadır. Gelecek beklentisine yönelik araştırmalarda genellikle başarıya ve kişilerarası ilişkilere ait planlar öne çıkmaktadır. Ergenlerdeki gelecek beklentisi çoğunlukla okulu bitirmek, bir işte başarılı olmak, unvan sahibi olmak, sevgili bulmak, evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi planları içermektedir.

Geleceğe dair beklentinin kişisel seviyede anahtar bir role sahip olduğunu ileri süren bazı çalışmalarda güçlü ve esnek ruhsal özelliklere sahip kişilerin geleceğe dair olumlu bir beklentiye eğilimli oldukları görülmüştür.¹⁸⁵

Diğer bir çalışmaya göre, zor şartlara rağmen olumlu bir bakış açısına sahip olan gençler, başarı sayesinde başarılı olma sistemini tanımlayabilmekte ve kendi yaşamları için bir plan yapabilmektedirler. Sokakta yaşamını sürdüren şiddetli risk altında olan ergen kızlara dair yapılan çalışmalar, onların aile ve işe dair belirli yaşam planlarına sahip olduğu ve stresli hayat şartlarını idam etmek için sahip oldukları kabiliyetlerine dair oldukça yüksek düzeyde optimist olduğunu göstermiştir.¹⁸⁶ Açıklanan terimler gelecek zaman tutumu ile alakalı kişisel farklılıkların ruhsal önemini ifade etmektedir. Ek olarak bireyin gelecek tutumuna yönelmemesinden ziyade, nasıl bir ruhsal yaralanmalara yöneldiği de etkin olabilir. Örnek olarak, gelecek zamanla pozitif ve hedefleri ile bakan birey, amaçlarına ulaşmak için daha olumlu, inatçı bir gayret gösterecek ve asla pes etmeyecektir.¹⁸⁷

¹⁸⁸ Olumsuz olmayan gelecek tutumlarının özelliklerini ifade eden bir diğer araştırmada, depresif ruh haline sahip olan deneklerin, stresli olanlara ve kontrol

¹⁸³ Rachel Seginer, *Adolescent future orientation: An integrated cultural and ecological perspective*, Online readings in psychology and culture, 6(1), 2003, s.5.

¹⁸⁴ Kristen McCabe ve Douglas Barnett, *First comes work, then comes marriage: Future orientation among African American young adolescents*, Family relations, 49(1), 2000, s.63-70.

¹⁸⁵ Alessandra Marques Ceconello vd., *Educational practices, parental styles and physical abuse in the family context*, Psicologia em estudo, 8.spe, 2003, s.45-54.

¹⁸⁶ Clarissa de Antoni ve Silvia Helena Koller, *Vulnerability and family resilience: a study with adolescents who suffered intrafamily maltreatment*, Psico (Porto Alegre), 31(1), 2000, s.39-66.

¹⁸⁷ Michael Scheier ve Charles Carver, *Optimism, coping and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies*, Health Psychology, (4), 1985, s.219- 247.

¹⁸⁸ Charles Snyder, *The will and the ways: Development and validation of an individual differences measure of hope*. Journal of Personality and Social Psychology, (60), 1991, s. 570 -585.

grubuna kıyasla daha olumsuz değil fakat daha az olumlu gelecek zaman beklentisi içinde oldukları farkedilmiştir.¹⁸⁹ MacLeod ve arkadaşları, gelecek zamana ilişkin olumlu ya da olumsuz düşüncelerin iki ayrı tecrübe şeklini oluşturduğunu öne sürmektedir. Hatırlanan araştırmalar sadece gelecek vakit tutumunu değil, tutum niteliğinin de dikkate alınmasının önemini fark ettirmektedir. Farklı bir söyleyişle, bu incelemede üzerinde durulduğu gibi, bireyin gelecek zamana bağlı nasıl bir davranışa sahip olduğunun fark edilmesi ciddi bir konudur.¹⁹⁰

Yukarıda da anlatıldığı gibi, temel incelemede gelecek zamana yönelik davranışlarda benlik tipine uygun değişiklikler de araştırılmıştır. Aşağıda benlik tiplerini belirlemede uygulanan denge modelinin benlik ile alakalı hipotezleri özet şeklinde açıklanmaktadır.

2.3.1.Denge Modeli ve Önerilen Benlik Tipleri

İmamoğlu, ruh biliminde kişilik geleneğinin iki örtülü sayılıya bağlı olduğunu belirtir: Bunlardan gelişimsel kazanç (“developmental gain”) çıkarımına bakıldığında bireyin toplumsal bağlarından ayrılarak diğerlerinden farklı ve olabildiğince bağımlı olmaması, gelişime bağlı bir çıkar niteliğinde de olduğu görülmektedir. Öteki yandan, tezatlık (“bipolar dichotomy”) örneği ise bağımsızlık ya da bireyselleşme ile ilgili olarak ötekilerden ayrılmayı gerektirdiğinin ön kabulünü belirtir. Bu bağlamda geliştirilmiş olan benlik-kurgusu ile bağlantılı ikili modellerden, örnek olarak Bağımsızlık - Bağlılık modelinde, bireyin bağımlı olmamasının diğerlerinden ayrı olmasını da gerektirdiği düşünülür. Bu sebeple, bireylerarası bağlantı ve özleşme ya da bireysel etkinlik kavramı birbirine karıştırılır.^{191 192} Anlatılan yaklaşımdan farklı bir betimleme geliştirilmiş olan Denge Modeli'nin bazında, Batı'da klasik olarak benimsenmiş bağımlı olmayan benlik modeline ek olarak, 1980'lerde öne atılan 'hem etkili/özerk hem de bağımlı benlik düşüncesi sağlanır.'^{193 194} Model, standart düzenin, 'ayrılmış öğelerin karşılıklı olarak bağımlılık bağlantısı içinde bütünleşmesi ile meydana çıkan' sistematik bir denge oluşturduğu çıkarına dayanır.¹⁹⁵ Eşitliğin doğal bir süreç olduğu ön kabulünden hareket eden model, bu sürecin birer yapı

¹⁸⁹ Andrew MacLeod ve Angela Byrne, *Anxiety, depression, and the anticipation of future positive and negative experiences*. *Journal of Abnormal Psychology*, (105), 1996, s.286-289.

¹⁹⁰ Andrew MacLeod vd., *Hopelessness and positive and negative future thinking in parasuicide*, *British Journal of Clinical Psychology*, 44(4), 2005, s.495-504.

¹⁹¹ Hazel Markus ve Shinobu Kitayama, *Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation*, *Psychological Review*, (98), 1991, s.224-253.

¹⁹² Olcay İmamoğlu, *Individuation and relatedness: Not opposing but distinct and complementary*, *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, (129), 2003, s.367-402.

¹⁹³ İmamoğlu, *a.g.e.*, 2003, s.367-402.

¹⁹⁴ Olcay İmamoğlu, *An interdependence model of human development*, 1987, s.243.

¹⁹⁵ Olcay İmamoğlu, *Değişim sürecinde aile: Evlilik ilişkileri, bireysel gelişim ve demokratik değerler*, Türkiye, Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1995, s.35-51.

taşları olarak, bireylerin hem sahip oldukları, meydana çıkaracak düzeyde bireysel ayrışma ya da ayırt etme (“intrapersonal differentiation”), hem de bireylerarası bütünleşme (“interpersonal integration”) ihtiyaçların sahip olduklarını benimser.¹⁹⁶

Gelecek zaman çizelgesini iyi oluşturamayan ve isteklerini gerçekleştirilmeyen bireylerin yoğun bir gelecek tedirginliği hissi yaşamaması, anksiyete ile tek kalması olasıdır. Meslek yaşamında anksiyetenin iş taleplerinin sonucu olarak olurluğu kabul edilebilir bir yan olmasına karşılık, kişinin özünü meydana çıkarma fırsatı bulunamaması ve bu tarzda desteklenmemesi uzun süreli anksiyeteye sebep olarak tükenmişliğe dönüşebilmektedir.¹⁹⁷ Bu tarzda işsel eğitimden geçen çalışanların kendine uygun mesleki sınıflandırılması yapmış ve gelecek zamana uygun olumlu istekler içinde olmaları son derecede önemlidir.

Bir diğer önemli durum ise meslek sürekliliğidir. Teknoloji ve küresel faktörlerin meslek hayatındaki devamlılığını tehdit ettiği bilinmektedir. Küresel faktörün ülke ekonomisi ve çalışan bireyler tarafından olayı görselleştirirken ülkenin gelişmişlik düzeyi ve bulunduğu jeopolitik konumuna önem vermek gerekir. Türkiye üyesi olduğu OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) ülkeleri gibi daha önemli ve öncelikli yapısal kalkınmalar olarak ürün sermayelerinin serbestleşmesi, aktif işgücü piyasası politikaları, toplum güvenlik sistemleri, eğitim sistemindeki değişikliklerde gelişmelerin üzerinde durulmuştur. Bu gayret eğitim sistemine bağlantılı problemlerin çözülmesine, genç bireylerin bu yeni dönemde yaşama ve işgücü piyasalarının isteklerine daha faktörlü bir tarzda hazırlanmalarına, çaba sarfetmesine olanak sağlamıştır.¹⁹⁸ Buna tezat olarak ülkemizdeki istihdam oranı OECD ülkelerinin daha arkasındadır. Bu olayın sebeplerinden biri olarak ülkemiz nüfusunun çoğunluğunun gençlerden oluşması örnek gösterilebilir. Bu sebeple çalışmak için birbirinden değişik eğitim etkinliklerine katılan ve bu olaya karşılık istihdam gösterilemeyen genç bireylerin gelecek istekleri ve beklentileri manasında daha karanlık hale bürünmeleri olasıdır. Ayrıca bu genç bireylerin hem toplumsal açıdan ve hem yatırım yapılan bir grubun iş hayatına katılmaması sebebiyle ekonomik açıdan ülke adına bir zarar oluşturduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu bireyde güven ve saygı hissini geliştirmekte, sosyal bir

¹⁹⁶ İmamoğlu, a.g.e., 2003, s.367-402.

¹⁹⁷ Önay Çokluk, *Örgütlerde Tükenmişlik, Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000, s.65-72.

¹⁹⁸ TÜBİTAK, *Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi*, <http://www.tubitak.gov.tr>
<http://www.hkeaa.edu.hk/DocLibrary/SBA/HKDSE/LS/IES/sampleA5-S3.pdf>,
<http://www.rcgd.isr.umich.edu/garp/articles/ecclesparsons82b.pdf> (Erişim Tarihi: 09.02.2019)

topluma aitlik hissini güçlendirmektedir.¹⁹⁹ Genç bireylerin, küreselleşme ve sosyal toplum dinamiklerin erişkin bireylerin gelecek zamana yönelik tasarılarında karışıklığı meydana getirdiği önceki bölümlerde belirtilmiştir.

Teknoloji, küreselleşme ve sosyal dinamiklerin erişkinlerin gençlerin geleceğe yönelik tasarımlarında anlaşmazlıklara meydana getirdiği dile getirilmiştir. Bu olayın bir faktörü olarak gelecek zaman endişesi geçmişe kıyasla daha aşağı ki yaş gruplarına doğru indiği gösterilmektedir. Adler'e göre insan tutumları üzerinde geçmiş kadar gelecek semptomları da söz sahibidir. Pozitif düşünmenin başarı ve motivasyon üzerinde olumlu faktörünün olması geçmiş ve gelecek zaman arasında süregelen bir örüntü olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir.^{200 201 202 203}

2.3.2. Sosyo-Ekonomik Düzey ve Gelecek Beklentisi

Genç bireylerin gelecek istekleri anlamında oluşturulması gereken bir diğer ölçüt sosyo-ekonomik güçtür. Genç bireylerin geleceğe güven duygusu ile yaklaşması ailelerinin gelir durumu ve genç bireylerin sahip oldukları eğitim, bilgi ve kabiliyet düzeyi ağır basmaktadır.²⁰⁴ Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan ailelerde çocukların başarı oranının daha yüksek olduğu, sosyal değişimlere daha hızlı adapte oldukları ve bunun sonucunda ise gelecek beklentilerinin yüksek olduğu belirtilmektedir.^{205 206} Bundan dolayı ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin gelecek beklentilerini etkileyen bir değişken olduğu söylenebilir.

Bireyin hayatı boyunca var olan en önemli dışsal faktörlerden birinin sosyo-ekonomik faktörler olduğu bilinmektedir. Söz konusu olan sosyo-ekonomik düzey, bireyin iyi yaşam seviyesini belirlemektedir. Yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip olan bireylerin genel olarak iyi derecede eğitim görmüş kişiler olduğu da yapılan araştırmalarda görülmektedir. Ancak buna karşın her zaman bu iki değişkenin aynı doğrultuda olmadığı görülmektedir. Değişik sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerin hayat şartları, hayat tarzları, imkanları, bazı konulara ilişkin düşünce ve değer

¹⁹⁹ Feyza Dereli ve Sinem Kabataş, *Sağlık Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencilerinin İş Bulma Endişeleri ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi*, Yeni Tıp Dergisi, (26), 2009, s.31-36.

²⁰⁰ Albert Bandura, *Self-efficacy, The exercise of control*. Freeman, New York, 1997, s.212.

²⁰¹ Heinz Heckhausen, *Motivation and action, Heidelberg, Germany, Springer, Are Teenagers Too Stressed?*, 1991, s.132-142.

²⁰² Martin Seligman, *Learned Optimism*. Knopf, New York, 1991, s.234.

²⁰³ Shelley Taylor ve Jonathon Brown, *Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health*. Psychological Bulletin, (103), 1988, s.193-210.

²⁰⁴ Müzeyyen Güleri, *Üniversiteli ve işçi gençliğin gelecek beklentileri ve kötümserlik-iyimserlik düzeyleri*, Kriz dergisi, 6(1), 1998 s.55-65.

²⁰⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Gençlerin tutumları: Kültürler arası bir karşılaştırma*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1973, s.53-66.

²⁰⁶ Roberts Robert ve Wern Bengston, *Relationships With Parents, Self-Esteem and Psychological Well-Being in Young Adulthood*, Social Psychology Quarterly, 56(4), 1993, s.263-275.

yargıları da değişiklik göstermektedir. Sosyo ekonomik düzeyin, bireyin hayatına etkisi doğrudan doğruya veya dolaylı olabilmektedir.²⁰⁷

²⁰⁷ Nuran Hortaçsu, **Sosyo-Ekonomik Düzey: İlköğretim Çocuklarında Sosyal Algı ve Okul Yaşamını Etkileyen Bir Etmen**, Ankara, 1978, s.52-58 (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, “ilişkisel tarama modeli”ne uygun olarak hazırlanmıştır. İki veya daha çok değişken arasında değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlar.²⁰⁸

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni İstanbul’da yaşayan psikologlardan meydana gelmektedir. Araştırmanın örnekleme ise İstanbul’da yaşayan 200 psikologdan meydana gelecektir. Katılımcılardan aydınlatılmış onam yazılı şekilde alınacaktır. Basit-tesadüfi örneklem seçimi türü kullanılacaktır. Araştırmaya başlanmadan önce İstanbul Gelişim Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli onay alınmıştır. Çalışmaya başlamadan önce bütün katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Onam formunda çalışmanın amacı “psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi” şeklinde verilmiştir. Daha sonra katılımcılara belirtilmiş ölçüm araçları uygulanmıştır. Uygulama istanbulda yaşayan psikologlara bireysel olarak uygulanmıştır. Ölçeklerin doldurulması esnasında katılımcılardan gelen sorular yanıtlanmıştır. Katılımcılara yaşadıkları herhangi bir rahatsızlık nedeniyle katılımlarına son verebilecekleri bilgisi aktarılmıştır. Ölçeklerinin doldurulması her katılımcı için 15 dakika sürmüştür.²⁰⁹

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcılara, yaşları, cinsiyetleri, eğitim durumları ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

3.3.2 Tanrıya Bağlanma Ölçeği

Tanrı’ya Bağlanma Ölçeği (TBÖ) 24 maddeden oluşan 5’li likert tipi derecelendirme ölçeğidir. Ölçeğin Tanrı’ya güvenli bağlanma ve Tanrı’ya kaygılı bağlanma olmak üzere iki boyutu vardır. 1. alt ölçekten alınacak yüksek puanlar, Tanrı’ya güvenli bağlanmayı, 2. alt ölçekten alınacak yüksek puanlar ise Tanrı’ya kaygılı bağlanmayı ölçmektedir. Ölçekte 16 ve 24’üncü maddeler ters kodlanmaktadır. Korkmaz tarafından toplam 465 yetişkin örneklem üzerinde yapılan

²⁰⁸ Niyazi Karasar, *Bilimsel araştırma yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, s.67.

²⁰⁹ Ali Özdemir, *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s.87.

güvenirlilik analizinde TBÖ'nin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı Tanrı'ya güvenli bağlanma boyutu için 92, Tanrı'ya kaygılı bağlanma boyutu için 88 bulunmuştur. Yine Korkmaz tarafından toplam 727 genç yetişkin örneklem üzerinde yapılan güvenirlilik analizinde TBÖ'nin Cronbach Alpha güvenirlilik katsayısı Tanrı'ya güvenli bağlanma boyutu için 95, Tanrı'ya kaygılı bağlanma boyutu için 90 bulunmuştur.²¹⁰ Tanrı'ya güvenli bağlanma alt boyutu için alınacak en yüksek puan 44, en düşük puan 0'dir. 2. alt ölçek olan Tanrı'ya kaygılı bağlanma alt boyutu için alınacak en yüksek puan 52, en düşük puan 0'dir.²¹¹

3.3.3. Narsistik Kişilik Envanteri

Araştırma kapsamında, 16 soruluk NKE'nin dilsel ve kültürel eşdeğerliliği sağlanmış, gerekli güvenirlilik ve geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. Söz konusu ölçek iki ayrı akademisyen tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve diğer bir akademisyen tarafından Türkçe metnin İngilizce çevirisi yapılmış ve aslına uygun olup olmadığı kontrol edilerek gerekli olan iyileştirmelerde bulunulmuştur. Envanter, öncelikle deneysel olarak test edilmiştir. Pilot uygulamada narsisizmi ölçmesi hedeflenen sorular ile beraber demografik sorulara da yer verildiği görülmüştür. Bu sorular online olarak web üzerinden hedef kitleye ulaştırılmıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü ve Marmara Üniversitesi, G.Ğ.B.F, İşletme Bölümü öğrencilerinin oluşturduğu örneklem kitlesinden elde edilen dönüşler doğrultusunda iç güvenirliliği test edilmiş ve Cronbach's Alpha değeri 0,57 olarak bulunmuştur. Burada elde edilmiş olan iç güvenirlilik değeri beklentiyi karşılayamamıştır. Ayrıca her bir sorunun ölçekle ilişkisi (item-Toplam correlation) incelenmiş ve ölçeğe anlamlı bir etki etmediği görülen söylemler yeniden değerlendirilmiştir. Yenilenen ölçek, tekrar başka bir örneklem üzerinde uygulanmıştır. Bu örnekleme uluslararası ve ulusal şirketlerde çalışan bireyler dahil edilmiştir. Bu örneklem grubunda da bireyler soruları online olarak cevaplamışlardır. İkinci örneklem grubundaki bireylere de eğitim durumu yaş, demografik yönleri ve cinsiyeti açıklamaya yönelik sorular sorulmuştur.²¹²

3.3.3. Gelecek Beklentisi Ölçeği

Gelecek beklentisi ölçeğinin geçerlik- güvenirlilik durumunu belirlemek adına faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizi yapabilmenin ana şartı olan örneklem büyüklüğü hususunda Hatcher 100 kişilik bir örneklem grubu için madde sayısının

²¹⁰ Nurhan Korkmaz, *Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği*, III. Din Psikologları Koordinasyon Toplantısı, 2012, s.58.

²¹¹ Nuran Erdoğan Korkmaz, *Tanrı'ya Bağlanma Ve Psikolojik İyi Olma*, Toplum Bilimleri Dergisi, 6(12), 2012, s.95-112.

²¹² Richard Brislin, *Translation and Content Analysis of Oral and Written Materials*, Handbook of Cross-Cultural Psychology, Allyn & Bacon, Boston, 1980, s.389-444.

en az 5 olması gerektiğini, Bryman ve Cramer ise faktör analizinin yapılması için örneklem büyüklüğü madde sayısının beş ya da on katı olması görüşlerini öne sürmüşlerdir. Faktör analizinde 15 maddenin öz değeri 1 olacak şekilde temel bileşenler analizi öncelikli olmak üzere varimax (25) eksen döndürmesi gerçekleştirilmiştir. Geçerlik çalışmaları sonucunda ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur.²¹³

3.4. Veri Analizi

Bu çalışmada, elde edilen verilerin analizi yapılırken, veriler bilgisayara sayısal ifade olarak girilmiş ve bu veriler Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı (Statistical Program for Social Sciences-SPSS 25.0) kullanılarak istatistiksel analizleri yapılmıştır. Analizlere başlamadan önce veriler normal dağılım açısından incelenmiştir. Araştırma değişkenlerinin örneklem grubunda normallik dağılımının analizi için yapılan Basıklık-Çarpıklık değerleri kontrolünde bütün ölçeklerin normal dağılım gösterdiği görülmüştür.(Gelecek Beklentisi Ölçeği; Çarpıklık=0,83,Basıklık=-1,239, Tanrıya Bağlanma Ölçeği; Çarpıklık=0,222,Basıklık=-1,533, Narsistlik Kişilik Envanteri; Çarpıklık;0,312,Basıklık=-0,397). Bütün ölçekler ve alt ölçeklerde değerler -2, +2 arasında olduğundan kaynaklı normal dağılımı göstermektedir.²¹⁴ Uygulanan analizinde %95 güvenilirlik düzeyi esas alınmıştır. İki değişken arasındaki farkı ölçmek için Bağımsız t testi kullanılmıştır. Çoklu değişken arasındaki farkı ölçmek için ANOVA testi kullanılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişki Pearson Korelasyon analizi ile test edilmiştir. İstatistiksel anlamlılık için $p < 0,05$ olarak alınmıştır. (Pearson testinde korelasyon katsayısı standart bir ölçekte ölçülür - sadece -1.0 ile +1.0 arasında değişebilmektedir. Dolayısıyla korelasyon katsayısını, bir etki büyüklüğünü temsil ediyor olarak yorumlanmaktadır. Bize iki değişken arasındaki ilişkinin gücünü belirtmektedir.

Psikoloji alanında yapılan çalışmalarda, etki büyüklüğünü elde etmek için Cohen'in yorumlamaları kullanılmaktadır. 10'luk bir korelasyon katsayısının zayıf veya küçük bir ilişkiyi temsil ettiği düşünülmektedir; 0,30 korelasyon katsayısı orta düzeyde bir korelasyon olarak kabul edilir; ve 50 veya daha büyük bir korelasyon katsayısının güçlü veya büyük bir korelasyonu temsil ettiği düşünülmektedir.²¹⁵

²¹³ Ömay Çokluk vd., *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamalı*, Pegem Yayınları, Ankara, 2010, s.206.

²¹⁴ George Derren ve Paul Mallery, *SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference*, 10. Baskı, 2010.

²¹⁵ Jacob Cohen, *Statistical power analysis for the behavioral sciences*, 2. Baskı, Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, 1988.

Korelasyon katsayıları üzerine istatistiksel testler yapabilirken, bunlar ilişkinin gücünü belirten tanımlayıcı istatistiklerdir. İstatistiksel test bize korelasyonun sıfırdan önemli ölçüde farklı olup olmadığını betimler; korelasyon katsayısının mutlak değeri, ilişkinin gücünü özetleyen bir etki büyüklüğüdür.

Cohen'in Korelasyon gücünün referans değerleri;

0.10 - 0.29 Zayıf

0.30 - 0.49 Orta

0.50 - 1.00 Yüksek

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırmacı tarafından hazırlanan demografik bilgi formundan elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.1. Örneklem Grubunun Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

	Değişken	f	%
Yaş	21-25 yaş	62	31,0
	26-30 yaş	77	38,5
	31-35 yaş	31	15,5
	36-40 yaş	30	15,0
	Toplam	200	100,0
Cinsiyet	Kadın	107	53,5
	Erkek	93	46,5
	Toplam	200	100,0
Çalışma Durumu	Çalışmıyorum	126	63,0
	Çalışıyorum	74	37,0
	Toplam	200	100,0
Gelir Memnuniyeti	Evet	80	40,0
	Hayır	120	60,0
	Toplam	200	100,0
Rahatsızlık Durumu	Evet	26	13,0
	Hayır	174	87,0
	Toplam	200	100,0
Dine İnanma	Evet	132	66,0
	Hayır	68	34,0
	Toplam	200	100,0
Anne Eğitim	Okuryazar	28	14,0
	İlkokul	51	25,5
	Ortaokul	62	31,0
	Lise	59	29,5
	Toplam	200	100,0
Baba Eğitim	Okuryazar	29	14,5
	İlkokul	57	28,5
	Ortaokul	34	17,0
	Lise	66	33,0
	Üniversite	14	7,0
	Toplam	200	100,0
Medeni Durum	Evli	34	17,0
	Bekar	143	71,5
	Boşandı	23	11,5

	Toplam	200	100,0
Eğitim Düzeyi	Üniversite	141	70,5
	Yüksek lisans	59	29,5
	Toplam	200	100,0
Psikolojik Rahatsızlık	Hayır	200	100,0

Örnekleme oluşturan 200 kişinin %31'i 21-25 yaşında, %38.5'i 26-30 yaşında, 15.5'i 31-35 yaşında, 15' 36-40 yaşında ve %53.5'i kadın, %46.5'i erkektir. %63'ü çalışmadığını, %37'si çalıştığını, %40'ı gelirinden memnun olduğunu, %60 gelirinden memnun olmadığını, %13'ünün rahatsızlığı olduğunu, %87'si rahatsızlığı olmadığını, %66'sı dine inandığını, %34'ü dine inanmadığını, anne eğitimi %14'ü okuryazar, %25.5'i ilkokul, %31'i ortaokul, %29.5'i lise, baba eğitimi %14.5'i okuryazar, %28.5'i ilkokul, %17'si ortaokul, %33'ü lise, %7'si üniversite mezunudur. %17'si evli, %71.5'i bekar, %11.5'i boşanmış, %70.5'i üniversite, %29.5'i yüksek lisans mezunu ve %100'ünün psikolojik rahatsızlığı yoktur.

Tablo 4.2. Narsistik Ölçeğinden Katılımcıların Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri

	n	Min	Max	\bar{X}	Ss.
Narsistik Kişilik Envanteri	200	6,00	13,00	8,96	1,40
Üstünlük (Superiority)	200	0,00	3,00	1,80	0,76
Teşhircilik (Exhibitionism)	200	0,00	3,00	1,44	0,56
Sömürücülük (Exploitativeness)	200	0,00	3,00	1,33	0,52
Otorite (Authority)	200	0,00	2,00	1,37	0,57
Hakiddiaetme (Entitlement)	200	0,00	2,00	1,41	0,51
Kendine yeterlilik (Self-sufficiency)	200	0,00	3,00	1,60	0,68

Tablo 4.2'de görüldüğü üzere, Narsistik puan ortalaması 8,96(ss=1.40), hesaplanan en küçük değer 6, en büyük değer 13, Üstünlük alt boyutu ortalaması 1.80(ss=0.76), hesaplanan en küçük değer 0, en büyük değer 3, Teşhircilik alt boyutu ortalaması 1.44(ss=0.56), hesaplanan en küçük değer 0, en büyük değer 3, Sömürücülük alt boyutu ortalaması 1,33(ss=0.52), hesaplanan en küçük değer 0, en büyük değer 3, Otorite alt boyutu ortalaması 1,37(ss=0.57), hesaplanan en küçük

değer 0, en büyük değer 2, Hak iddaa etme alt boyutu ortalaması 1,41(ss=0,51), hesaplanan en küçük değer 0, en büyük değer 2, Kendine yeterlilik alt boyutu ortalaması 1,60(ss=0,68), hesaplanan en küçük değer 0, en büyük değer 3'tür.

Tablo 4.3. Tanrı'ya Bağlanma Ölçeğinden Katılımcıların Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri

	N	Min	Max	\bar{X}	Ss.
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma	200	2,18	4,00	2,85	0,61
Tanrı'ya Korkulu Bağlanma	200	2,31	3,85	2,80	0,52

Tanrı'ya Güvenli Bağlanma puan ortalaması 2,85 (ss=0.61), hesaplanan en küçük değeri 2,18, en büyük değeri 4,00'dir. Tanrı'ya Korkulu Bağlanma puan ortalaması 2.80 (ss=0.52), hesaplanan en küçük değeri 2,31, hesaplanan en büyük değeri 3,85'dir.

Tablo 4.4. Gelecek Beklentisi Ölçeğinden Katılımcıların Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri

	N	Min	Max	\bar{X}	Ss
Gelecek Beklentisi	200	1,33	3,67	2,32	0,77

Tablo 4.4'de görüldüğü üzere, Gelecek Beklentisi puan ortalaması 1.32(ss=0.77)', hesaplanan en küçük değeri 1,33, en büyük değeri 3,67'dir.

Tablo 4.5. Narsistik Kişilik, Tanrı'ya Bağlanma ve Gelecek Beklentisi Ölçeği Arasındaki Pearson Korelasyon Sonuçları

Değişkenler		Tanrı'ya Güvenli Bağlanma	Tanrı'ya Korkulu Bağlanma	Gelecek Beklentisi Ölçeği
Narsistik Kişilik Envanteri	r	-0,122	,370**	-,397**
	p	0,086	0,000	0,000
	n	200	200	200
Üstünlük (Superiority)	r	-,253**	-0,018	-0,110
	p	0,000	0,798	0,121
	n	200	200	200
Teşhircilik (Exhibitionism)	r	-0,122	0,130	-,225**
	p	0,085	0,066	0,001
	n	200	200	200
Sömürücülük (Exploitativeness)	r	0,061	,455**	-,319**
	p	0,393	0,000	0,000
	n	200	200	200
Otorite (Authority)	r	0,024	-0,087	-0,028
	p	0,735	0,218	0,689
	n	200	200	200
Hakiddiaetme (Entitlement)	r	0,069	,177*	-0,122
	p	0,328	0,012	0,085
	n	200	200	200
Kendine yeterlilik (Self-sufficiency)	r	0,014	,267**	-,148*
	p	0,842	0,000	0,036
	n	200	200	200
Gelecek Beklentisi Ölçeği	r	,362**	-,525**	1
	p	0,000	0,000	
	n	200	200	200

**p<.01, *p<.05

Tablo 4.5'de görüldüğü üzere Narsistik Kişilik ve Tanrı'ya Bağlanma alt boyutları arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda;

Narsistik Kişilik toplam puanı ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu puanı arasında orta ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = .370$, $p < .01$). Narsistik Kişilik arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır. Determinasyon katsayısı

($r^2=0.13$) dikkate alındığında, Narsistik toplam varyansın (değişkenliğin) %13'ünü korkulu bağlanmadan kaynaklandığı söylenebilir.

Narsistik Kişilik toplam puanı ile Gelecek Beklentisi puanı arasında orta ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= -.397$, $p<.01$). Narsistik Kişilik arttıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.15$) dikkate alındığında, narsistik kişilik varyansın (değişkenliğin) %15'ini gelecek beklentisinden kaynaklandığı söylenebilir.

Üstünlük alt boyutu ile Tanrı'ya Güvenli Bağlanma puanı arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= -.253$, $p<.05$). Üstünlük arttıkça, Tanrı'ya Güvenli Bağlanma azalmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.06$) dikkate alındığında, üstünlük varyansın (değişkenliğin) %6'ını güvenli bağlanmadan kaynaklandığı söylenebilir.

Teşhircilik puanı ile Gelecek Beklentisi puanı arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= -.225$, $p<.01$). Teşhircilik arttıkça, Gelecek Beklentis azalmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.05$) dikkate alındığında, Teşhircilik varyansın (değişkenliğin) %5'ini gelecek beklentisinden kaynaklandığı söylenebilir.

Sömürücülük puanı ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu puanı arasında orta ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= .455$, $p<.01$). Sömürücülük arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.20$) dikkate alındığında, sömürücülük varyansın (değişkenliğin) %20'sini korkulu bağlanmadan kaynaklandığı söylenebilir.

Sömürücülük puanı ile Gelecek Beklentisi puanı arasında orta ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= -.319$, $p<.05$). Sömürücülük arttıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.10$) dikkate alındığında, Sömürücülük varyansın (değişkenliğin) %10'unu gelecek beklentisinden kaynaklandığı söylenebilir.

Hak İddia Etme puanı ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu puanı arasında zayıf ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= .177$, $p<.01$). Hak İddia Etme arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.03$) dikkate alındığında, Hak İddia Etme varyansın (değişkenliğin) %3'ünü korkulu bağlanmadan kaynaklandığı söylenebilir.

Kendine Yeterlilik puanı ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu puanı arasında zayıf ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= .267$, $p<.01$). Kendine

Yeterlilik artıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.07$) dikkate alındığında, kendine yeterlilik varyansın (değişkenliğin) %7'ini korkulu bağlanmadan kaynaklandığı söylenebilir.

Kendine Yeterlilik puanı ile Gelecek Beklentisi puanı arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= -.148$, $p<.05$). Kendine Yeterlilik artıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.02$) dikkate alındığında, Kendine Yeterlilik varyansın (değişkenliğin) %2'sini gelecek beklentisinden kaynaklandığı söylenebilir.

Gelecek Beklentisi ve Tanrı'ya Bağlanma alt boyutları arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon analizi sonucunda;

Gelecek Beklentisi puanı ile Tanrı'ya Güvenli Bağlanma puanı arasında orta ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= .362$, $p<.01$). Gelecek Beklentisi artıkça, Tanrı'ya Güvenli Bağlanma artmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.13$) dikkate alındığında, gelecek beklentisi varyansın (değişkenliğin) %13'ünü güvenli bağlanmadan kaynaklandığı söylenebilir.

Gelecek Beklentisi puanı ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu puanı arasında yüksek ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r= -.525$, $p<.01$). Gelecek Beklentisi artıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma azalmaktadır. Determinasyon katsayısı ($r^2=0.27$) dikkate alındığında, gelecek beklentisi varyansın (değişkenliğin) %27'sini korkulu bağlanmadan kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 4.6. Narsistik Kişiliğin Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	n	\bar{X}	Ss.	V Kaynağı	K.T	K.O	Sd.	F	p
Narsistlik KişilikEnvanteri	21-25 yaş	62	9,32	1,42	G.Arası	13,87	4,623	3	2,386	0,07
	26-30 yaş	77	8,87	1,37	G.İçi	379,81	1,938	196		
	31-35 yaş	31	8,83	1,41	Toplam	393,68		199		
	36-40 yaş	30	8,56	1,33						
	Toplam	200	8,9	1,4						
Üstünlük (Superiority)	21-25 yaş	62	1,87	0,68	G.Arası	1,987	0,662	3	1,139	0,335
	26-30 yaş	77	1,84	0,82	G.İçi	114,013	0,582	196		
	31-35 yaş	31	1,58	0,8	Toplam	116		199		

	36-40 yaş	30	1,76	0,67						
	Toplam	200	1,8	0,76						
Teşhircilik (Exhibitionism)	21-25 yaş	62	1,77	0,49	G.Arası	11,422	3,807	3	14,359	0
	26-30 yaş	77	1,22	0,47	G.İçi	51,973	0,265	196		
	31-35 yaş	31	1,29	0,52	Toplam	63,395		199		
	36-40 yaş	30	1,5	0,62						
	Toplam	200	1,44	0,56						
Sömürücülük (Exploitativeness)	21-25 yaş	62	1,41	0,52	G.Arası	1,097	0,366	3	1,349	0,26
	26-30 yaş	77	1,29	0,51	G.İçi	53,123	0,271	196		
	31-35 yaş	31	1,35	0,6	Toplam	54,22		199		
	36-40 yaş	30	1,2	0,4						
	Toplam	200	1,33	0,52						
Otorite (Authority)	21-25 yaş	62	1,38	0,58	G.Arası	0,669	0,223	3	0,663	0,576
	26-30 yaş	77	1,4	0,56	G.İçi	65,951	0,336	196		
	31-35 yaş	31	1,38	0,49	Toplam	66,62		199		
	36-40 yaş	30	1,23	0,67						
	Toplam	200	1,37	0,57						
Hakiddiaetme (Entitlement)	21-25 yaş	62	1,41	0,49	G.Arası	1,16	0,387	3	1,48	0,221
	26-30 yaş	77	1,48	0,52	G.İçi	51,22	0,261	196		
	31-35 yaş	31	1,25	0,51	Toplam	52,38		199		
	36-40 yaş	30	1,36	0,49						
	Toplam	200	1,41	0,51						
Kendineyeterlilik (Self-sufficiency)	21-25 yaş	62	1,45	0,71	G.Arası	5,894	1,965	3	4,381	0,005
	26-30 yaş	77	1,62	0,64	G.İçi	87,901	0,448	196		
	31-35 yaş	31	1,96	0,6	Toplam	93,795		199		
	36-40 yaş	30	1,5	0,68						
	Toplam	200	1,6	0,68						

*p<.05

Tablo 4.6' da görüldüğü üzere örneklem grubunun yaş değişkenine Narsistik puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196} = 2.386$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Narsistik Kişilik Ölçeği alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Örnekleme grubunun yaş değişkenine Üstünlük puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196} = 1.139$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Üstünlük Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Örnekleme grubunda yaş değişkenine göre teşhircilik alt boyutu puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır [$F_{(3-196)} = 14.359$, $p < .05$]. 21-25 yaşlarında olan kişilerde teşhircilik en yüksektir. Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olmadığı saptanmıştır ($p = .015$). Yapılan Tamhane testi sonucunda 21-25 yaş ile 26-30 yaş arasında 21-25 yaş lehine istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p < .05$). 21-25 yaş ile 31-35 yaş arasında 21-25 yaş lehine istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p < .05$).

Örnekleme grubunun yaş değişkenine Sömürücülük puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196} = 1.349$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Sömürücülük Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Örnekleme grubunun yaş değişkenine Otorite puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196} = 0,663$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Otorite Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Örnekleme grubunun yaş değişkenine Hak İddia Etme puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196} = .1,480$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Hak İddia Etme Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Örnekleme grubunda yaş değişkenine göre Kendine Yeterlilik alt boyutu puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır [$F_{(3-196)} = 4.381$, $p < .05$]. 31-35 yaşında olan kişilerde kendine yeterlilik en yüksektir. Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olmadığı saptanmıştır ($p = .008$). Yapılan Tamhane testi sonucunda 21-25 yaş ile 31-35 yaş arasında 31-35 yaş lehine istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p < .05$).

Tablo 4.7. Tanrı'ya Bağlanmanın Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	n	\bar{X}	Ss	V Kaynağı	K.T	K.O	Sd	F	p
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma	21-25 yaş	62	2,8	0,6	G.Arası	1,207	0,402	3	1,069	0,364
	26-30 yaş	77	2,86	0,6	G.İçi	73,799	0,377	196		
	31-35 yaş	31	2,76	0,57	Toplam	75,007		199		
	36-40 yaş	30	3,01	0,68						
	Toplam	200	2,85	0,61						
Tanrı'ya Korkulu Bağlanma	21-25 yaş	62	2,93	0,57	G.Arası	1,935	0,645	3	2,394	0,070
	26-30 yaş	77	2,69	0,47	G.İçi	52,803	0,269	196		
	31-35 yaş	31	2,84	0,53	Toplam	54,738		199		
	36-40 yaş	30	2,78	0,48						
	Toplam	200	2,8	0,52						

*p<.05

Tablo 4.7' de görüldüğü üzere örneklem grubunun yaş değişkenine Tanrı'ya Güvenli Bağlanma puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196}= 1.069$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Tanrı'ya Güvenli Bağlanma Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Örneklem grubunun yaş değişkenine Tanrı'ya Korkulu Bağlanma puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196}= 2.394$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Tanrı'ya Korkulu Bağlanma Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.8. Gelecek Beklentisinin Katılımcıların Yaş Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Yaş	N	\bar{X}	Ss.	V Kaynağı	K.T	K.O	Sd.	F	p
Gelecek Beklentisi Ölçeği	21-25 yaş	62	32,54	11,84	G.Arası	503,447	167,816	3	1,252	0,292
	26-30 yaş	77	36,25	12,04	G.İçi	26261,43	133,987	196		
	31-35 yaş	31	34,96	10,44	Toplam	26764,88		199		
	36-40 yaş	30	35,7	10,83						
	Toplam	200	34,82	11,59						

*p<.05

Tablo 4.8' de görüldüğü üzere örneklem grubunun yaş değişkenine Gelecek Beklentisi puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{3-196} = 1.252$, $p > .05$). Bu durum yaş değişkenine göre Gelecek Beklentisi Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.9. Narsistik Kişiliğin Katılımcıların Cinsiyet Durumuna Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss.	Sd.	t	p
Narsistik Kişilik Envanteri	Kadın	107	8,785	1,42105	198	-1,899	0,059
	Erkek	93	9,1613	1,36963			
Üstünlük (Superiority)	Kadın	107	1,8598	0,79442	198	1,19	0,236
	Erkek	93	1,7312	0,72442			
Teşhircilik (Exhibitionism)	Kadın	107	1,3178	0,55962	198	-3,516	0,001
	Erkek	93	1,5914	0,53642			
Sömürücülük (Exploitativeness)	Kadın	107	1,243	0,49222	198	-2,564	0,011
	Erkek	93	1,4301	0,53968			
Otorite (Authority)	Kadın	107	1,4206	0,58338	198	1,328	0,186
	Erkek	93	1,3118	0,57063			
Hakiddiaetme (Entitlement)	Kadın	107	1,3738	0,52347	198	-1,07	0,286
	Erkek	93	1,4516	0,50035			
Kendine yeterlilik (Self-sufficiency)	Kadın	107	1,5701	0,64592	198	-0,77	0,442
	Erkek	93	1,6452	0,73196			

* $p < .05$

Tablo 4.9' da görüldüğü üzere, yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Narsistik Kişilik puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = -1.899$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre Narsistik Kişilik Ölçeğinden alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Üstünlük alt boyutu puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = 1.190$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre Üstünlük Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Teşhircilik alt boyutunun cinsiyetine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($t = -3.516$, $p < .05$). Bu farklılık Kadınların Teşhircilik puan ortalamalarının (ort: 1.31), Erkeklerin Teşhircilik puan ortalamalarından (ort: 1.59) düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre

erkeklerde Teşhircilik alt boyutunun kadınlara oranla daha üst seviyede olduğu söylenebilir.

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Sömürücülük alt boyutunun cinsiyetine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($t = -2.584$, $p < .05$). Bu farklılık Kadınların Sömürücülük puan ortalamalarının (ort: 1.24), Erkeklerin Sömürücülük puan ortalamalarından (ort: 1.43) düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre erkeklerde Sömürücülük alt boyutunun kadınlara oranla daha üst seviyede olduğu söylenebilir.

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Otorite alt boyutu puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05: 198} = 1.328$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre Otorite Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Hak İddia Etme alt boyutu puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05: 198} = -1.070$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre Hak İddia Etme Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Kendine Yeterlilik alt boyutu puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05: 198} = -0.770$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre Kendine Yeterlilik Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.10. Tanrı'ya Bağlanmanın Katılımcıların Cinsiyet Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	T	p
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma	Kadın	107	2,9099	0,64627	198	1,474	0,142
	Erkek	93	2,782	0,57028			
Tanrı'ya Korkulu Bağlanma	Kadın	107	2,7717	0,4938	198	-1,045	0,297
	Erkek	93	2,8495	0,55747			

* $p < .05$

Tablo 4.10' da görüldüğü üzere, yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05: 198} = 1.474$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre

Tanrı'ya Güvenli Bağlanma Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05: 198} = -1.045$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre Tanrı'ya Korkulu Bağlanma Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.11. Gelecek Beklentisinin Katılımcıların Cinsiyet Durumuna Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	Ss.	Sd.	T	p
Gelecek Beklentisi Ölçeği	Kadın	107	2,3340	0,68064	198	0,241	0,810
	Erkek	93	2,3075	0,87112			

* $p < .05$

Tablo 4.11' de görüldüğü üzere, yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Gelecek Beklentisi puanının cinsiyet durumuna göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05: 198} = .241$). Bu durum cinsiyet değişkenine göre Gelecek Beklentisi Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.12. Narsistik Kişiliğin Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	n	\bar{X}	Ss.	Sd.	T	p
Narsistlik Kişilik Envanteri	Üniversite	141	9,0071	1,47113	198	0,731	0,466
	Yüksek lisans	59	8,8475	1,2431			
Üstünlük (Superiority)	Üniversite	141	1,7518	0,77603	198	-1,384	0,168
	Yüksek lisans	59	1,9153	0,72607			
Teşhircilik (Exhibitionism)	Üniversite	141	1,4113	0,54865	198	-1,306	0,193
	Yüksek lisans	59	1,5254	0,59758			
Sömürücülük (Exploitativeness)	Üniversite	141	1,3191	0,52535	198	-0,454	0,651
	Yüksek lisans	59	1,3559	0,51738			

Otorite (Authority)	Üniversite	141	1,4113	0,57409	198	1,568	0,118
	Yüksek lisans	59	1,2712	0,58222			
Hakiddiaetme (Entitlement)	Üniversite	141	1,4113	0,52196	198	0,057	0,954
	Yüksek lisans	59	1,4068	0,49545			
Kendine yeterlilik (Self-sufficiency)	Üniversite	141	1,7021	0,71459	198	3,162	0,002
	Yüksek lisans	59	1,3729	0,55393			

*p<.05

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere, yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Narsistik puanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = -.731$).

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Üstünlük alt boyutu puanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = -1.384$).

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Teşhircilik alt boyutu puanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = -1.306$).

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Sömürücülük alt boyutu puanın eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = -.454$).

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Otorite alt boyutu puanın düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = 1.588$).

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Hak İddia Etme alt boyutu düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = 0.057$).

Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Kendine Yeterlilik alt boyutunun eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($t = 3.162$, $p < .01$). Bu farklılık Üniversite mezunlarının kendine yeterlilik puan ortalamalarının (ort: 1.70), Yüksek lisans mezunların kendine yeterlilik puan ortalamalarından (ort: 1.37) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre üniversite mezunlarında kendine yeterlilik yüksek lisans mezunlarına oranla daha üst seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 4.13. Tanrı'ya Bağlanmanın Katılımcıların Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	n	\bar{X}	Ss	Sd.	t	p
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma	Üniversite	141	2,86	0,62	198	0,365	0,715
	Yüksek lisans	59	2,82	0,60			
Tanrı'ya Korkulu Bağlanma	Üniversite	141	2,80	0,51	198	-0,269	0,788
	Yüksek lisans	59	2,82	0,54			

*p<.05

Tablo 4.13' te görüldüğü üzere, yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Tanrı'ya Güvenli Bağlanma puanının düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = .365$). Yapılan ikili bağımsız t testi neticesinde Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = -.269$).

Tablo 4.14. Gelecek Beklentisi Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Gruplar t Testi Sonuçları

Değişken	Eğitim Durumu	n	\bar{X}	Ss.	Sd.	t	p
Gelecek Beklentisi Ölçeği	Üniversite	141	2,3329	0,77005	198	0,316	0,752
	Yüksek lisans	59	2,2949	0,78650			

*p<.05

Tablo 4.14' de görüldüğü üzere, Yapılan ikili bağımsız t testi Gelecek Beklentisi puanının düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($t_{0.05; 198} = .316$). Bu durum eğitim durumu değişkenine göre Gelecek Beklentisi Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.15. Narsistik Kişiliğin Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Baba eğitim	n	\bar{X}	Ss.	V.Kayn ağı	K.T	K.O	Sd.	F	p
Narsistlik Kişilik Envanteri	Okur-yazar	29	8,51	1,42	G.Arası	12,087	3,022	4	1,544	0,191
	İlkokul	57	9,19	1,49	G.İçi	381,593	1,957	195		
	Ortaokul	34	8,73	1,39	Toplam	393,68		199		
	Lise	66	9	1,25						
	Üniversite	14	9,28	1,58						
	Toplam	20	8,96	1,4						

		0								
Üstünlük (Superiority)	Okur-yazar	29	1,65	0,76	G.Arası	2,394	0,599	4	1,027	0,394
	İlkokul	57	1,89	0,83	G.İçi	113,606	0,583	195		
	Ortaokul	34	1,67	0,76	Toplam	116		199		
	Lise	66	1,87	0,71						
	Üniversite	14	1,64	0,63						
	Toplam	200	1,8	0,76						
Teşhircilik (Exhibitionism)	Okur-yazar	29	1,51	0,57	G.Arası	1,228	0,307	4	0,963	0,429
	İlkokul	57	1,5	0,6	G.İçi	62,167	0,319	195		
	Ortaokul	34	1,29	0,52	Toplam	63,395		199		
	Lise	66	1,42	0,55						
	Üniversite	14	1,5	0,51						
	Toplam	200	1,44	0,56						
Sömürücülük (Exploitativeness)	Okur-yazar	29	1,41	0,5	G.Arası	0,871	0,218	4	0,796	0,529
	İlkokul	57	1,33	0,54	G.İçi	53,349	0,274	195		
	Ortaokul	34	1,26	0,44	Toplam	54,22		199		
	Lise	66	1,28	0,54						
	Üniversite	14	1,5	0,51						
	Toplam	200	1,33	0,52						
Otorite (Authority)	Okur-yazar	29	1,37	0,49	G.Arası	1,025	0,256	4	0,762	0,551
	İlkokul	57	1,43	0,59	G.İçi	65,595	0,336	195		
	Ortaokul	34	1,26	0,61	Toplam	66,62		199		
	Lise	66	1,39	0,52						
	Üniversite	14	1,21	0,8						
	Toplam	200	1,37	0,57						
Hakiddiaetme (Entitlement)	Okur-yazar	29	1,17	0,46	G.Arası	4,443	1,111	4	4,519	0,002
	İlkokul	57	1,42	0,48	G.İçi	47,937	0,246	195		
	Ortaokul	34	1,41	0,5	Toplam	52,38		199		
	Lise	66	1,4	0,49						
	Üniversite	14	1,85	0,53						
	Toplam	200	1,41	0,51						
Kendineyeterlilik (Self-sufficiency)	Okur-yazar	29	1,37	0,62	G.Arası	3,121	0,78	4	1,678	0,157
	İlkokul	57	1,59	0,82	G.İçi	90,674	0,465	195		
	Ortaokul	34	1,82	0,52	Toplam	93,795		199		
	Lise	66	1,6	0,62						
	Üniversite	14	1,57	0,75						
	Toplam	200	1,6	0,68						

*p<.05

Tablo 4.15' de görüldüğü üzere örneklem grubunda baba eğitim düzeyine göre Narsistik puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 1.544, p> .05$).

Örneklem grubunun baba eğitim düzeyine göre Üstünlük alt boyutları puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 1.027, p> .05$).

Örneklem grubunun baba eğitim düzeyine göre Teşhircilik alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= .963, p> .05$).

Örneklem grubunun baba eğitim düzeyine göre Sömürücülük alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= .796, p> .05$).

Örneklem grubunun baba eğitim düzeyine göre Otorite alt boyutları puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= .762, p> .05$).

Örneklem grubunda baba eğitim düzeyine değişkenine göre hak iddia etme alt boyutu puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır [$F(4-195)=4,519, p<.01$]. Babası üniversite mezunu olan kişilerde hak iddia etme en yüksektir. Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olmadığı saptanmıştır ($p=.001$). Yapılan Tamhane testi sonucunda okuryazar ile üniversite arasında üniversite lehine istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<.05$).

Örneklem grubunun baba eğitim düzeyine göre Kendine Yeterlilik alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 1,678, p> .05$). Bu durum baba eğitim değişkenine göre Kendine Yeterlilik Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.16. Tanrı'ya Bağlanmanın Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Baba eğitim	n	\bar{X}	Ss	V Kaynağı	K.T	K.O	Sd	F	p
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma	Okur-yazar	29	2,94	0,68	G.Arası	4,524	1,131	4	3,129	0,016
	İlkokul	57	2,72	0,56	G.İçi	70,482	0,361	195		
	Ortaokul	34	3,12	0,71	Toplam	75,007		199		
	Lise	66	2,75	0,53						
	Üniversite	14	2,96	0,53						
	Toplam	200	2,85	0,61						
Tanrı'ya Korkulu Bağlanma	Okur-yazar	29	2,82	0,5	G.Arası	1,198	0,3	4	1,091	0,362
	İlkokul	57	2,72	0,51	G.İçi	53,54	0,275	195		
	Ortaokul	34	2,74	0,43	Toplam	54,738		199		
	Lise	66	2,85	0,55						
	Üniversite	14	3	0,67						
	Toplam	200	2,8	0,52						

* $p<.05$

Tablo 4.16' da görüldüğü üzere; örneklem grubunda baba eğitim düzeyi değişkenine göre güvenli bağlanma alt boyutu puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır [$F(4-195)=,3.129$, $p<.05$]. Babası ortaokul mezunu olan kişilerde güvenli bağlanma en yüksektir. Levene's testi ile grup dağılımlarının varyanslarının homojen olmadığı saptanmıştır ($p=.004$). Yapılan Tamhane testi sonucunda ortaokul ile ilkokul arasında ortaokul lehine istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur($p<.05$).

Örneklem grubunun baba eğitim düzeyine göre Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 1.091$, $p> .05$). Bu durum baba eğitim değişkenine göre Tanrı'ya Korkulu Bağlanma Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.17. Gelecek Beklentisinin Baba Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Baba Eğitim	n	\bar{X}	Ss.	V Kaynağı	K.T	K.O	Sd.	F	P
Gelecek Beklentisi Ölçeği	Okur-yazar	29	36,03	12,37	G.Arası	1164,35	291,087	4	2,217	0,069
	İlkokul	57	33,71	10,92	G.İçi	25600,53	131,285	195		
	Ortaokul	34	39,55	11,61	Toplam	26764,88		199		
	Lise	66	33,59	10,93						
	Üniversite	14	31,14	13,59						
	Toplam	200	34,82	11,59						

Tablo 4.17' de görüldüğü üzere Örneklem grubunun baba eğitim düzeyine göre Gelecek Beklentisi arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 2,217$, $p> .05$). Bu durum baba eğitim değişkenine göre Gelecek Beklentisi Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

Tablo 4.18. Narsistik Kişiliğin Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Anne Eğitim	n	\bar{X}	Ss.	V.Kaynağı	K.T	K.O	Sd.	F	p
Narsistlik	Okuryazar	28	9,29	1,33	G.Arası	11,5	3,83	3	1,966	0,12
Kişilik Envanteri	İlkokul	51	9,24	1,35	G.İçi	382,18	1,95	196		
	Ortaokul	62	8,73	1,45	Toplam	393,68		199		
	Lise	59	8,81	1,41						

	Toplam	200	8,96	1,41						
Üstünlük (Superiority)	Okuryazar	28	1,93	0,81	G.Arası	1,54	0,51	3	0,882	0,452
	İlkokul	51	1,84	0,81	G.İçi	114,46	0,58	196		
	Ortaokul	62	1,68	0,83	Toplam	116		199		
	Lise	59	1,83	0,62						
	Toplam	200	1,8	0,76						
Teşhircilik (Exhibitionism)	Okuryazar	28	1,46	0,58	G.Arası	1,02	0,34	3	1,069	0,363
	İlkokul	51	1,47	0,5	G.İçi	62,37	0,32	196		
	Ortaokul	62	1,52	0,57	Toplam	63,4		199		
	Lise	59	1,34	0,6						
	Toplam	200	1,45	0,56						
Sömürücülük (Exploitativeness)	Okuryazar	28	1,21	0,5	G.Arası	0,85	0,28	3	1,044	0,374
	İlkokul	51	1,41	0,5	G.İçi	53,37	0,27	196		
	Ortaokul	62	1,29	0,52	Toplam	54,22		199		
	Lise	59	1,36	0,55						
	Toplam	200	1,33	0,52						
Otorite (Authority)	Okuryazar	28	1,46	0,64	G.Arası	0,43	0,14	3	0,421	0,738
	İlkokul	51	1,35	0,59	G.İçi	66,19	0,34	196		
	Ortaokul	62	1,32	0,54	Toplam	66,62		199		
	Lise	59	1,39	0,59						
	Toplam	200	1,37	0,58						
Hakiddiaetme (Entitlement)	Okuryazar	28	1,43	0,5	G.Arası	1,68	0,56	3	2,17	0,093
	İlkokul	51	1,55	0,5	G.İçi	50,7	0,26	196		
	Ortaokul	62	1,31	0,46	Toplam	52,38		199		
	Lise	59	1,39	0,56						
	Toplam	200	1,41	0,51						
Kendine yeterlilik (Self-sufficiency)	Okuryazar	28	1,79	0,74	G.Arası	1,47	0,49	3	1,039	0,376
	İlkokul	51	1,61	0,75	G.İçi	92,33	0,47	196		
	Ortaokul	62	1,61	0,66	Toplam	93,80		199		
	Lise	59	1,51	0,63						
	Toplam	200	1,61	0,69						

Tablo 4.18' de görüldüğü üzere örneklem grubunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre Narsistik puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195} = 1.966, p > .05$).

Örneklem grubunun anne eğitim düzeyine göre Üstünlük alt boyutları puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195} = 0.882, p > .05$).

Örneklem grubunun anne eğitim düzeyine göre Teşhircilik alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195} = 1.069, p > .05$).

Örneklem grubunun anne eğitim düzeyine göre Sömürücülük alt boyutları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195} = 1,044, p > .05$).

Örneklem grubunun anne eğitim düzeyine göre Otorite alt boyutları puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195} = ,421, p > .05$).

Örneklem grubunun anne eğitim düzeyine göre Hak İddiaetme alt boyutları puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195} = 2.170, p > .05$).

Örneklem grubunun anne eğitim düzeyine göre Kendine Yeterlilik alt boyutları puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 1.039, p > .05$).

Tablo 4.19. Tanrı'ya Bağlanmanın Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Anne Eğitim	n	\bar{X}	Ss.	V kaynağı	K.T	K.O	Sd.	F	p
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma	Okuryazar	28	2,89	0,62	G.Arası	0,21	0,07	3	0,185	0,907
	İlkokul	51	2,86	0,64	G.İçi	74,79	0,38	196		
	Ortaokul	62	2,87	0,62	Toplam	75,01		199		
	Lise	59	2,80	0,60						
	Toplam	200	2,85	0,61						
Tanrı'ya Korkulu Bağlanma	Okuryazar	28	2,97	0,56	G.Arası	1,20	0,40	3	1,460	0,227
	İlkokul	51	2,85	0,56	G.İçi	53,54	0,27	196		
	Ortaokul	62	2,75	0,50	Toplam	54,74		199		
	Lise	59	2,76	0,49						
	Toplam	200	2,81	0,52						

Tablo 4.19' da görüldüğü üzere; örneklem grubunda anne eğitim düzeyi değişkenine göre Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır [$F(4-195)=,0.185, p < .05$].

Örneklem grubunun anne eğitim düzeyine göre Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 1.460, p > .05$).

Tablo 4.20. Gelecek Beklentisinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Anne Eğitim	n	\bar{X}	Ss.	V Kaynağı	K.T	K.O	Sd.	F	p
Gelecek Beklentisi	Okuryazar	28	1,93	0,83	G.Arası	1,39	0,46	3	0,625	0,600
	İlkokul	51	2,07	0,81	G.İçi	145,07	0,74	196		
	Ortaokul	62	2,19	0,90	Toplam	146,46		199		
	Lise	59	2,14	0,87						
	Toplam	200	2,11	0,86						

Tablo 4.20' de görüldüğü üzere Örneklem grubunun anne eğitim düzeyi değişkenine göre Gelecek Beklentisi arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($F_{4-195}= 0,625, p > .05$). Bu durum anne eğitim değişkenine göre Gelecek Beklentisi Alt Boyutundan alınan puanların benzer olduğunu göstermektedir. Bu yüzden istatistiksel olarak fark bulunmamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırmada psikologların narsistik düzeyleri ile Tanrı'ya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin saptanması amaçlanmıştır. Üç değişken arasındaki ilişkinin saptanması için Narsistik Kişilik Envanteri, Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği, Gelecek Beklentisi Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu ile birlikte kullanılmış istatistikleri tablolatırılmıştır. Tablo sonuçlarının tartışma ve yorum kısımları aşağıda detaylı verilmiştir. Buna göre;

Narsistik Kişilik ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsistik Kişilik arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır (Tablo 4.5.). Bunun sebebinin narsistik kişilik özellikleri incelendiğinde bu bireylerin mükemmellik algıları doğrultusunda gelişen inanç sistemlerinin sadece korku üzerinden olduğu düşünülebilir. Güvensiz ve rahatsız olurlar. Reddedilme korkularından dolayı bağlanmaktan kaçınırlar.²¹⁶ Literatüre bakıldığında güvenli bağlanma ve narsistik kişilik örüntülerinden olan empati, sosyal yeterlilik ve genç yaşlarda daha az davranış problemleri arasında pozitif bir ilişkiden söz edilirken, güvensiz bağlanma, ilişki ve davranış problemleriyle ilişkili bulunmuştur.²¹⁷

Üstünlük alt boyutu ile Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Üstünlük arttıkça, Tanrı'ya Güvenli Bağlanma azalmaktadır (Tablo 4.5.). Bu durumun oluşumuna etki eden unsurun, söz konusu bireylerin kendilerinden daha üst bir kişi veya yapının oluşumunu reddetmeleri olabileceği düşünülebilir.

Teşhircilik ile Gelecek Beklentisi arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Teşhircilik arttıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır (Tablo 4.5.). Eleştiriye, başkalarının ilgisizliğine veya başarısızlığa tahammülsüzlük; herhangi bir sorumluluk kabul etmeksizin özel imtiyaz beklemek ve buna yönelik hak iddiasında bulunabilir. Bu durumun kişilerin gelecekte beklenmesini azalmakta etkili bir faktör olduğunu düşünebiliriz.

²¹⁶ Nancy Collins ve Brooke Feeney, *A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships*, Journal of personality and social psychology, 78(6), 2000, s.1053-1073.

²¹⁷ Byron Egeland vd., *Remembering, repeating, and working through: Lessons from attachment-based interventions*, WAIMH handbook of infant mental health, 4, 2000, s.35-89.

Sömürücülük alt boyutu ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Sömürücülük arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır (Tablo 4.5.). Buna sebep olarak söz konusu bireylerin kişilik olarak üstün olma algılarının inanç sisteminde tanrıya karşı olamayacağını görmeleri ve sahip oldukları kültür ve toplumun etkisi ile tanrıya bağlılığın zorunlu olmasından kaynaklı korkulu bağlanma gerçekleştirdikleri düşünülebilir.

Hak İddia Etme alt boyutu ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Hak İddia etme arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır (Tablo 4.5.). Bu kişilik özelliklerine sahip olan bireylerin her zaman haklı olduklarına dair inançları, başka bir yapı ve kişinin haklı olabileceği olasılığını düşürdüğü ve tanrıya olan bağlılığı olumsuz yönde etkilediği için bu sonucun ortaya çıktığı düşünülebilir. Küsgülü yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin mutluluk, umut ve narsisizm düzeyleri ile ilişkisini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin algıladıkları anne baba tutumlarına göre umut düzeyleri ve narsisist kişilik özelliklerinin alt boyutlarından olan hak iddia etme özelliklerinin anlamlı düzeyde farklılaştığı belirlenmiştir. Ayrıca Narsisist kişilik özelliği ile mutluluk arasında ise pozitif yönde anlamlı fakat zayıf bir ilişki bulunmuştur.²¹⁸

Kendine Yeterlilik alt boyutu ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Kendine Yeterlilik arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır (Tablo 4.5.). Buna sebep olan etkenin, kendilerini her alanda yetkin gören bu kişilik özelliklerine sahip bireylerin tanrı figürünü kabul etme zorunda bırakılmaları ve bunun sonucunda da korkulu bağlanma gerçekleştirdikleri düşünülebilir. Özdemir yaptığı araştırmada bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ile narsisizm arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkide reddedilme duyarlılığının aracı rolünü incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre bağlanma stilleri ile narsistik kişilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu sebeple, reddedilme duyarlılığının bu ilişkideki aracı rolüne bakılamamıştır. Ancak araştırma sonuçları, reddedilme duyarlılığı ile kırılan narsisizm arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca, reddedilme duyarlılığı ile grandiyöz narsisizmin kendine yeterlilik boyutu arasında da pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmış, çalışmanın sınırlılıkları ve gelecek çalışmalar için

²¹⁸ Ümit Küsgülü, *Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Umut Ve Narsisizm Düzeylerinin İncelenmesi*, Gaziosman Paşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Tokat, 2014, s.50-57. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

öneriler belirtilmiştir.²¹⁹ Orhan yapmış olduğu bir çalışmanın sonucuna bakıldığında, dine düşkünlük ile narsistik eğilim seviyesi, ebeveynlerin sosyo-ekonomik açıdan dayanışması ve bununla birlikte annenin sergilediği ibadet davranışları, dindarlık kapsamında biliş ve davranış alt boyutları arasında ters yönde bir korelasyon gözlemlenirken, dinsel yaşantılara dışsal faktörler sonucunda sahip olmak, negatif anne-baba modelleri, aile içerisinde bile çocuk taklidi yapma, anne-babanın fazla övgüsü, aile ortamı içerisinde çocuğun otorite figürleri sergilemesi, sigara-alkol kullanımı ve yüksek sosyo-ekonomik gelir düzeyine sahip olma ile örneklem grubunun narsisizm seviyesi arasında aynı doğrultuda anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.²²⁰

Kendine yeterlilik ile Gelecek Beklentisi arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Kendine yeterlilik arttıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır (Tablo 4.5.). Kendine yeterlilik iddialı olma, bağımsızlık, kendine güven ve başarıya duyulan ihtiyaç ile ilişkilidir.²²¹ Bu durumda kişiler yaşayabilecekleri olumsuz durumlardan daha fazla etkilenebileceği ve gelecek beklentilerinin azalabileceğini düşünebiliriz.

Gelecek Beklentisi ve Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Gelecek Beklentisi arttıkça, Tanrı'ya Güvenli Bağlanma artmaktadır (Tablo 4.5.). Bu sonucun, bireylerin inançları doğrultusunda geleceğe dair beklentilerin tanrıya olan inancın etkisiyle olumlanmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Gelecek beklentisi ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında yüksek ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Gelecek beklentisi arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma azalmaktadır (Tablo 4.5.). Bu durum yine aynı şekilde kişilerin sahip olunan inanç sistemi doğrultusunda tanrıya olan inançlarını iyi bir gelecek elde etmek adına pekiştirmek zorunda kaldıkları düşünülebilir. Kişilerde ki umutsuzluk gelecek için belirli bir bilişsel örüntüye sahiptir ve bu örüntü geleceğin hiçbir iyi olasılığı içermediğini yineler. Kişi geleceği hakkında düşünmeye başladığında bu bilişsel yapı uyarılır ve kişi hoşlanmadığı deneyimlerin etkisi ile umutsuzluğun tipik

²¹⁹ Hazel Esin Özdemir, *Bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ile narsisizm arasındaki ilişki: reddedilme duyarlılığının aracı rolü*, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Anabilim Dalı, 2017, s.42-55. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

²²⁰ Gülçin Orhan, *Narsisizm etiolojisi ve dindarlıkla ilişkisi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2014, s.89-136. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

²²¹ Ünsal Tazegül, *Bazı Branştaki Sporcuların Narsisizm Düzeyleri İle Sosyo-Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*, Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 4(1), 2013, s.23-32.

duygusal ve motivasyonel belirtilerini göstermeye başlar.²²² Bu durumun kişilerin bağlanma tiplerini etkilediğini düşünebiliriz.

Narsistik Kişilik ve Gelecek Beklentisi arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsistik Kişilik arttıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır (Tablo 4.5.). Bu durumun sebebinin Narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin mükemmellik algıları doğrultusunda gelecek beklentilerinin etkilemesi olması düşünülebilir.

Sömürücülük alt boyutu ile Gelecek Beklentisi arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Sömürücülük arttıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır. Bu durumun sebebinin Narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin, mükemmellik ve üstün olma algıları, başkalarına bağımlı olma korkuları doğrultusunda gelecek beklentilerinin etkileniyor olması düşünülebilir. Küsgülü yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin mutluluk, umut ve narsisizm düzeyleri ile ilişkisini araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, katılımcıların cinsiyet değişkenine göre narsisizmle anlamlı farklılık olduğu sonucu elde edilmiştir. Üstünlük alt boyutunda erkekler daha yüksek puan almıştır. Otorite alt boyutundan ise kadınların daha yüksek puan aldıkları görülmektedir.²²³

Teşhircilik alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Erkeklerde teşhircilik kadınlara göre yüksek çıkmıştır (Tablo 4.9.). Bu sonucu etkileyen durumun kültürel normlar ve toplumsal roller olduğu düşünülebilir.

Sömürücülük alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Erkeklerde sömürücülük kadınlara göre yüksek çıkmıştır (Tablo 4.9.). Bu sonucu etkileyen durumun kültürel normlar ve toplumsal roller olduğu düşünülebilir.

Danacı yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin çocuk narsisizmi ile çocukluk dönemi mutluluk ve huzur anıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; çocuk narsisizmi puanlarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık gösterdiği, bu farklılığın ise erkek öğrencilerin narsisizm düzeylerinin kızlara oranla daha yüksek olması şeklinde olduğu görülmüştür.²²⁴ İmamoğlu çalışmasında narsisizmde algılanan ebeveyn tutumları ve savunma mekanizmalarını araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre cinsiyet değişkeninin etkisi incelendiğinde, katılımcıların büyüklenmeci narsisizmde anlamlı fark olduğu görülmektedir. Erkeklerin büyüklenmeci narsisizmi

²²² Aaron Temkin Beck ve Augustus John Rush, **Cognitive approaches to depression and suicide, Cognitive defects in the development of mental illness, England, 1978, s.235-257**

²²³ Küsgülü, **a.g.e.**, s.50-57.

²²⁴ Miray Özözen Danacı, **Üniversite Öğrencilerinin Çocuk Narsisizmi İle Çocukluk Dönemi Mutluluk Ve Huzur Anıları Arasındaki İlişki**, Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 12, s.13-25.

kadınlara oranla daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.²²⁵ Çalışmamızda cinsiyete göre üstünlük-büyükleme alt boyutu ile anlamlı bir farklılık bulunmamasına karşın literatürde farklı çalışmalar bulunmaktadır. Burada örneklem farklılığının, zaman ve yer farklılığının etkili olduğunu düşünebiliriz.

Kendine Yeterlilik alt boyutunda eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Üniversite mezunlarının kendine yeterlilik düzeyleri yüksek lisans mezunlarına göre yüksek çıkmıştır (Tablo 4.12.). Bu durumun oluşmasında yüksek lisans mezunu bireylerin beklentilerinin ve kendilerine olan güvenlerinin bir anda fazlaşması ve bu beklentilerin karşılanmaması sonucunda özsaygılarında kırılmalar oluşmasının etkili olabileceği düşünülebilir. Araştırmamızın aksine Çakır yaptığı çalışmada yetişkinlerde sosyal medya bağımlılığı, narsisizm ve empati düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlamıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre narsisizm düzeyleri eğitim düzeylerine göre incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir.²²⁶

Baba eğitim düzeyi değişkenine göre hak iddia etme alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Babası üniversite mezunu olan kişilerde hak iddia etme en yüksektir (Tablo 4.15.). Bunun sebebinin, bu eğitim seviyesine sahip bir ailede yetişen bireylerin babalarının kurallı, demokratik, söz hakkı veren ve bilgili tavırlarını rol model olarak kendilerinde de bu algının oluşmasını sağlamaya daha çok meyilli oldukları düşünülebilir. Araştırmamızın aksine Ashmawy yaptığı çalışmada öğrencilerin dindarlık ve narsisizm ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre baba eğitim durumu narsisizm ile ilişkili olmadığı görülmektedir.²²⁷ Üzümcü yaptığı çalışmada büyükleme ve kırılmalı narsistik kişilik özellikleri ile ilişkili faktörlerin şema terapi modeli çerçevesinde incelenmesini amaçlamıştır. Analiz sonuçları babanın eğitim düzeyinin büyükleme narsistik kişilik özellikleri üzerinde anlamlı bir temel etkisinin bulunmadığına işaret etmektedir.²²⁸ Baba eğitim durumunun çocuklar üzerindeki yansıması kişilerarası

²²⁵ Ahmet Hamdi İmamoğlu, Narsisizm: **algılanan ebeveyn tutumları ve savunma mekanizmaları açısından inceleme**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2018, s.52-63. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

²²⁶ Berna Çakır, **Yetişkinlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Narsisizm Ve Empati Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2018, s.33-48. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

²²⁷ Merve Feryal Atef Ahmed Abdou ASHMAWY, **Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık Ve Narsisizm İlişkisi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 2006, s.72. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

²²⁸ Elif Üzümcü, **Büyükleme Ve Kırılmalı Narsistik Kişilik Özellikleri İle İlişkili Faktörlerin Şema Terapi Modeli Çerçevesinde İncelenmesi**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara, s.41. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

farklılık gösterebilir. Bunun yanısıra yapılan çalışmalardaki örneklem farklılığından dolayı literatür ile uyumlu sonuçlar elde edilemediğini düşünebiliriz.

Baba eğitim düzeyi değişkenine göre Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Babası ortaokul mezunu olan kişilerde güvenli bağlanma en yüksektir (Tablo 4.16.). Buna sebep olarak ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça, çocuklarına daha demokratik ve disiplinli şekilde yaklaşabilmelerine karşın düşük eğitim seviyesine sahip olan ebeveynlerin çocuklarına daha duygusal ve içgüdüsel yaklaşabiliyor olmaları ve bunun sonucunda eğitim düzeyi düşük olan ebeveynlerin çocuklarının daha duygusal ve güvenli bir bağ geliştirebildikleri düşünülebilir. Cook yaptığı çalışmada; bağlanma biçiminin sürekliliği ile ilgili çalışmalar yaşamın ilk dönemlerinde oluşturulan bağlanma örüntülerinin içsel çalışan modeller aracılığıyla yaşamın daha sonraki dönemlerine büyük ölçüde aktarıldığını göstermektedir. Fakat içsel çalışan modellerin belki de sadece güvenli bağlanma biçimi için sürekliliği sağladığı da söylenebilir. İçsel çalışan modellerin ne kadar içsel olduğu da tartışmaya değer bulunduğu ileri sürmektedir.²²⁹ Kağıtçıbaşı çalışmasında; Türkiye'de çoğu aile yapısı aile içi bağların ve duygusal ilişkilerin baskın olduğu geleneksel aile yapısını gösterdiğini belirtmektedir. Türkiye'deki aile yapısı daha çok geleneksel aile yapısı özelliklerini göstermesine rağmen, aile yapısında çekirdek aile yapısına doğru bir değişme gözlenmektedir. Bu durumda da aile içinde maddi bağımlılıklar azalırken, duygusal bağılıkların etkililiğini hala sürdürdüğünü belirtmiştir.²³⁰

Erken dönem yaşantılarda deneyimlenen tutarsız, ihmalkâr, müdahaleci ebeveynliğin, patolojik narsisizmin merkezinde olduğu düşünülmektedir.²³¹ Ayrıca kaçınan ve kaygılı bağlanma stillerinin de narsistik kırılabilirliği telafi etmek için geliştirilen birer savunma mekanizması olabileceği ileri sürülmektedir.²³² Narsistik kişilere, özellikle büyülenmecî tutumları olanlara sorulduğunda güvenli bağlanma stilleri olduğunu iddia edip zayıflık olarak düşünülebileceği için ilişkilerindeki en ufak bir problemi bile reddederler.²³³ Otway ve Wignoles'un yapmış olduğu bir incelemede narsizm patolojik açıdan değerlendirilmiş ve bunun sonucunda var olan iki alt boyutun da bir yandan soğuk ve reddedici bir yandan ise çok fazla ilgi gösteren, değer veren anne-baba tutumlarının birlikteliğinin etkisi ile birlikte var

²²⁹ William Cook, *Understanding attachment security in family context*, Journal of personality and social psychology, 78(2), 2000, s.285.

²³⁰ Cigdem Kagıtcıbası, *Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family* Journal of cross-cultural psychology, 36(4), 2005, s.403-422.

²³¹ Susanne Bennett, *Attachment theory and research applied to the conceptualization and treatment of pathological narcissism*, Clinical Social Work Journal, 34(1), 2006, s.45-60.

²³² Emine İnan, *Narsistik Kişilik Örgütlenmesinin Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Ele Alınması: Vaka Örneği*, AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 2(1), 2015, s.1-12.

²³³ Kelly Dickinson ve Aaron L. Pincus, *Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism*, Journal of personality disorders, 17(3), 2003, s.188-207.

olabileceği üzerinde durulmuş, kırılğan narsizmin daha çok kaçınan bağlanma gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkabileceği belirtilmiştir.²³⁴

Narsisizm duygusuyla ortaya çıkan olumsuz düşünce ve davranışlar hem bireysel hem de toplumsal hayatı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda psikoloji insanın narsisizm duygusuyla baş edebilmesinde çözüm yolları bulmaya çalışırken, din de bu konuda birtakım öneri ve tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu çalışmada, insanın narsisizm duygusunun psikolojik yönü ile dinî açıdan baş edebilme yolları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bireylerin, narsisizm ile mücadelesinde psikolojik çareler yanında dinî çarelere de başvurmasının hem bireysel, hem de toplumsal hayata olumlu katkılar sağlamaktadır.²³⁵

²³⁴ Lorna Otway ve Vivian L. Vignoles, *Narcissism and childhood recollections: A quantitative test of psychoanalytic predictions*, Personality and Social Psychology Bulletin, 32(1), 2006, s.104-116.

²³⁵ İsa Özel, *Kur'ân Ekseninde Narsizm Ve Din*, Journal of International Social Research, 6(28), 2013, s.248-268.

ÖNERİLER

Yapılan bu araştırmada psikologlarda narsisizm düzeyleri ile tanrıya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmamızın sınırlılıkları İstanbulda ki psikologlardan meydana gelmesidir. Bu tezin sonucunda bulgulara göre yapılacak öneriler şöyledir:

1. Narsistik Kişilik, kendine yeterlilik, sömürücülük ile Tanrı'ya Korkulu Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsistik Kişilik, kendine yeterlilik, sömürücülük arttıkça, Tanrı'ya Korkulu Bağlanma artmaktadır. Bu nedenle kişilere kişilik özellikleriyle ilgili danışmanlık verilebilir. Korkulu bağlanma ve narsistik kişilik arasındaki patolojik sorunlar çözülebilir.
2. Üstünlük alt boyutu ile Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Üstünlük arttıkça, Tanrı'ya Güvenli Bağlanma azalmaktadır. Üstünlük alt boyutu narsisizmde sıkça görülen bir problemdir. Kişilerin farkındalığın artırılması için gerekli eğitim ve danışmanlık sayesinde kişilerin üstünlük düzeylerinin azalmasında faydalı olabileceğini düşünebiliriz.
3. Gelecek Beklentisi ve Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Gelecek Beklentisi arttıkça, Tanrı'ya Güvenli Bağlanma artmaktadır. Kişiler gelecek beklentileri sarsılmaması için tanrıya güvenli bağlanırlar. Bu durumda kişiler daha çok tanrıdan bir beklenti içerisinde olabilecekleri için kaçınan, teslimiyetçi bir tutum içerisinde olabilirler. Kişilerle yapılabilecek olan farkındalık çalışmaları ile kişilerin kendilerine olan güvenleri artırılabilir.
4. Narsistik Kişilik ve Gelecek Beklentisi arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Narsistik Kişilik arttıkça, Gelecek Beklentisi azalmaktadır. Kişilerin mükemmeliyetçi tutumları gelecekle ilgili olumsuz düşüncelerin oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Kişilere uygulanabilecek danışmanlık ile farkındalığın artırılmasında önemli bir etken olduğunu düşünebiliriz.
5. Teşhircilik ve sömürücülük alt boyutunda cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Erkeklerde teşhircilik ve sömürücülük kadınlara göre yüksek çıkmıştır. Kişilerde oluşan bu kişilik yapılanmasının azalması için kişilere terapi desteği sağlanması önerilir.

6. Baba eğitim düzeyi değişkenine göre Tanrı'ya Güvenli Bağlanma alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Baba eğitim düzeyinin bağlanma üzerinde önemli bir etken olduğunu düşünebiliriz. Babanın eğitim düzeyi fark etmeksizin konuyla ilgili eğitim ve danışmanlığın verilmesi önerilmektedir.
7. Baba eğitim düzeyi değişkenine göre hak iddia etme alt boyutu arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Babası üniversite mezunu olan kişilerde hak iddia etme en yüksektir. Ebeveyn eğitim durumu birçok durumda olduğu gibi kişilerin narsistik kişilik yapılanmasında önemli bir sosyo-demografik değişkendir. Ebeveynlere kişilik özellikleriyle ilgili danışmanlık verilebilir.
8. Ebeveynlere çocuk yetiştirmede patolojik narsisizme neden olan tutum ve davranışlardan uzak durmalarını sağlayacak eğitimler verilebilir.
9. Patolojik narsisizme ilişkin farkındalığı arttırma amaçlı eğitimler verilebilir.
10. Okullarda rehberlik bölümü velilere yanlış anne-baba tutumu ile ilgili bilgilendirme amaçlı seminer verebilir.

Araştırmaya yönelik öneriler şöyledir:

1. Yapılacak yeni araştırmalarda farklı demografik değişkenler araştırılabilir.
2. Yapılacak olan diğer araştırmalarda farklı değişkenlerin psikologların narsistik düzeyleri ve tanrıya bağlanmalarıyla birlikte araştırılması literatürde daha yeni araştırmaların önünü açacağı düşünülmektedir.
3. Bu çalışma farklı meslek gruplarıyla yapılabilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ANLI İrem, Psikanalizde Narsisizm, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2010.
- ATAY Salim, Çalışan Narsist, Namar Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- ATİKSON Hilgard, Psikolojiye Giriş, Çev. Öznur Öncül-Deniz Ferhatoğlu, Arkadaş Yayınları, Ankara, (2), 2014.
- BOWLBY John, Bağlanma, Çev: Tuğrul Veli Soylu, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2013.
- BREHERTON Ivan, The origins of attachment theory, Attachment theory içinde, Analytic Press, New York, 2000.
- BUDAK Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat, Ankara, 2009.
- BÜYÜKÖZTÜRK Şener, Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2007.
- CAROL Magai, Attachment in middle and later life, 2008.
- CASSİDY Jude, The nature of the child's tie, Handbook of attachment içinde, The Guilford Press, New York, 1999.
- COHEN Jacob, Statistical power analysis for the behavioral sciences, 2. Baskı, Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, 1988.
- ÇOKLUK Ömay, Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamalı, Pegem Yayınları, Ankara, 2010.
- ÇOKLUK Ömay, Örgütlerde Tükenmişlik, Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.
- DERREN George ve Paul Mallery, SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference, 10. Baskı, 2010.
- FİRESTONE Robert ve CATLETT Joyce, The Ethics of Interpersonal Relationships, Karnac Books, London, 2009.
- FREUD Sigmund, Dinin Kökenleri: Totem ve Tabu-Musa ve Tek Tanrıçılık, Diğer Çalışmalar, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.

FREUD Sigmund, *Instincts And Their Vicissitudes*, 14. Basım, The standard edition of the complete works of Sigmund Freud, Londra, 1961.

FREUD Sigmund, *On Narcissism: An Introduction*, 14. Basım, The standard edition of the complete works of Sigmund Freud, Londra, 1957.

FREUD Sigmund, *Psicoanálisis del arte*, Alianza Editorial, 635, 2000.

FROMM Eric, *Sevginin ve şiddetin kaynağı*, Çev. Y. Salman ve N. İçren, Payel Yayınevi, İstanbul, 2008.

JUNG Carl Gustav, *Anılar, Düşler, Düşünceler*, Çev. İris Kantemir, Can Yayınları, İstanbul, 2013.

KARACA Faruk, *Din Psikolojisi*, Tuğra Ofset Yayınları, Trabzon, 2011.

KARACA Faruk, *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yayınları, İstanbul, 2007.

KARASAR Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005.

KEÇE Cem, *Narsisistik Yapıda Robocop Fantezisi*, 46'lık Dergi, 2. Basım, 2018.

KERNBERG Otto, *Borderline conditions and pathological narcissism*, Jason Aronson, New York, 1975.

KERNBERG Otto, *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*, Çev. M. Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

KIRKPATRICK Lee, *Attachment theory and religious experience*, Handbook of religious experience içinde, Religious Education Press, Birmingham, 1995.

KOCATÜRK Utkan, *Açıklamalı Tıp Terimler Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 6.Baskı, Ankara, 1994.

KOHUT Heinz, *The analysis of the self*, Internationa Universities Press, New York, 1971.

KOHUT Heinz, *The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders*. University of Chicago Press, 2013.

KOHUT Heinz, *The restoration of the self*, International Universities Press, New York, 1977.

KORKMAZ Nurhan, Bağlanma, İnsan-Tanrı İlişkisi ve Psikolojik İyilik Hali, Otorite Yayınları, Ankara, 2014.

KORKMAZ Nurhan, Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği, III. Din Psikologları Koordinasyon Toplantısı, 2012.

KÖROĞLU Ertuğrul ve BAYRAKTAR Sinan, Kişilik Bozuklukları, HYB Basın Yayın, Ankara, (1), 2007.

LASCH Christopher, Narsisizm Kültürü, Çev. Suzan Öztürk, 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayıncılık, Ankara, 2006.

FEUERBACH Ludwig, Hristiyanlığın Özü, Çev. Oğuz Özügül, Say Yayınları, İstanbul, 2008.

AINSWORTH Marry, Attachment: Retrospect and prospect, The place of attachment in human behavior içinde, Tavistock Publications, London, 1982.

MEHMEDOĞLU Ali Ulvi, Tanrıyı tasavvur etmek, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2011.

MEİNS Elizabeth, Security of attachment and the social development of cognition, Psychology Press, London, 1997.

NİEDZVIECKÍ Hal, Dikizleme Günlüğü. Çev. Gökçe Gündüç, Ayrıntı, İstanbul, 2010.

NURMI Jari-Erik, How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning, Developmental review, 11(1), 1991.

OTTO, Aggressivity, narcissism, and self-destructiveness in the Kernberg psychotherapeutic relationship, Yale University Press, New Haven, 2008.

ÖZAYDIN Selim, Psikiyatri, Sanal Matbaacılık, Cilt: 7, İstanbul, 1984.

ÖZDEMİR Ali, Yönetim Bilimde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.

PİEDMONT Reachel, Dini ve Manevi Yapıları Anlamada Kişiliğin Rolü, Çev. Bora Gören, Din ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgi Alanları içinde, Phoenix Yayınları, Ankara, 2013.

GEÇTAN Engin, Psikanaliz ve Sonrası, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

SELİGMAN Martin, Learned Optimism. Knopf, New York, 1991.

ŞENTÜRK Habil, İslami Hayatın Psikolojik Temelleri, İz Yayınları, İstanbul, 2010.

TURA Saffet Murat, Narsisizm sorunsalında Kohut ve Lacan, Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, 1(3), 1966.

TUTAR Hasan, İş Yerinde Psikolojik Şiddet, Barış Yayınları, İstanbul, 2004.

YOUNG Jeffrey, JANET S. Klosko, MARJORIE E. Weishaar, Schema therapy: A practitioner's guide. Guilford Press, 2003.

MAKALELER

AİNSWORTH Marry, Attachment: Retrospect and prospect, Tavistock Publications, London, 1982.

AKHTAR Salman ve ANDERSON Thomson, Overview: Narcissistic personality disorder, The American Journal of Psychiatry, 139(1), 1982.

ALANKA Ömer ve ÇEZİK Aslıhan, Dijital Kibir, Sosyal Medyadaki Narsistik Ritüellere İlişkin Bir İnceleme, TRT Akademi Dergisi, (2), 2016.

ANTONI Clarissa de ve KOLLER Silvia Helena, Vulnerability and family resilience: a study with adolescents who suffered intrafamily maltreatment, Psico (Porto Alegre), 31(1), 2000.

ATAY Salim, Narsistik Kişilik Envanteri'nin Türkçe'ye Standardizasyonu, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 11(1), 2009.

AY Mahmut, Tanrı Tasavvurlarının Politik Tasarımlara Yansıması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (2), 2005.

AYDIN Ali Rıza, Tanrı Algısına Jungçu Bir Bakış, On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (28), 2010.

BANDURA Albert, Self-efficacy, The exercise of control. Freeman, New York, 1997.

BARDLEY Michael ve CAFFERTY Thomas, Attachment Among Older Adults: Current Issues and Directions for Future Research, Attachment Human Development, 3 (2), 2001.

BECK Aaron Temkin ve RUSH Augustus John , Cognitive approaches to depression and suicide, Cognitive defects in the development of mental illness, England, 1978.

BEHARY Wendy ve DIECKMANN Eva, Schema Therapy for Narcissism: The Art of Empathic Confrontation, Limit-Setting, and Leverage, The Handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments, 2011.

BENNETT Susanne, Attachment theory and research applied to the conceptualization and treatment of pathological narcissism, Clinical Social Work Journal, 34(1), 2006.

BOGART Laura vd., Feeling superior but threatened: The relation of narcissism to social comparison, Basic and applied social psychology, 26(1), 2004.

BOWLBY John, The Nature of The Child's Tie to His Mother, International Journal of Psycho-Analysis, (39), 1958.

BOZKUŞ Olcay ve ARAZ Arzu, Narsisizm ve Evlilik Uyumu İlişkisinde Reddedilme Duyarlılığı ve Olumlu Yanılsamaların Aracı Rolü, Nesne Psikoloji Dergisi, 6(3), 2015.

BREHERTON Ivan, The origins of attachment theory, Analytic Press, New York, 2000.

BRISLIN Richard, Translation and Content Analysis of Oral and Written Materials, Handbook of Cross-Cultural Psychology, Allyn & Bacon, Boston, 1980.

BULFINCH Thomas, The age of fable or beauties of mythology, Philadelphia: David McKay, 1989.

CALSTER Van, Affective attitude toward the personal future: Impact on motivation in high school boys, The American journal of psychology, 1987.

CECCONELLO Alessandra Marques, Educational practices, parental styles and physical abuse in the family context, Psicologia em estudo, 8.spe, 2003.

CHATTERJEE Arijit ve HAMBRICK Donald, It's all about me: Narcissistic chief executive officers and their effects on company strategy and performance, Administrative science quarterly, 52(3), 2007.

CICIRELLÌ Victor, Attachment Relationships in Old Age, Journal of Social and Personal Relationships, 27(2), 2010.

CICIRELLÌ Victor, God as the Ultimate Attachment Figure For Older Adults, Attachment and Human Development, 6(4), 2004.

COLLINS Nancy ve FEENEY Brooke, A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships, Journal of personality and social psychology, 78(6), 2000.

CONSEDINE Nathan ve MAGAI Carol, Emotion development in adulthood: A developmental functionalist review and critique, The Oxford handbook of adult development and learning, 2006.

COOK William, Understanding attachment security in family context, Journal of personality and social psychology, 78(2), 2000.

DANACI Miray Özözen, Üniversite Öğrencilerinin Çocuk Narsisizmi İle Çocukluk Dönemi Mutluluk Ve Huzur Anıları Arasındaki İlişki, Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 12, 2017.

DE VOLDER Maurice ve LENS Willy, Academic achievement and future time perspective as a cognitive–motivational concept, Journal of Personality and Social Psychology, 42(3), 1982.

DERELİ Feyza ve KABATAŞ Sinem, Sağlık Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencilerinin İş Bulma Endişeleri ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi, Yeni Tıp Dergisi, (26), 2009.

DİCKINSON Kelly ve AARON L. Pincus, Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism, Journal of personality disorders, 17(3), 2003.

EGELAND Byron, Remembering, repeating, and working through: Lessons from attachment-based interventions, WAIMH handbook of infant mental health, 4, 2000.

ELLİS Havelock, Auto- eroticism: A psychological study, Alienist and Neurologist, 19, 1898.

EMMONS Robert, Factor analysis and construct validity of the narcissistic personality inventory, Journal of personality assesment, 48(3), 1984.

ERTÜRK Yıldız Deniz ve ERAY Tuğçe Ertem, Fenomenolojik Bir Kavram Olarak Kendilik Ve Sosyal Ağlarda Kendilik Sunumu İle Narsistik Eğilimler İlişkisi, İletişim Fakültesi (İ.Ü.İ.F.) Öğrencileri Üzerine Bir Ön Çalışma, Intermedia International e-Journal, (1), 2016.

FOSTER Joshua ve CAMPBELL Keith, The Narcissistic Self Background an Extendet Agency Model and Ongoing Controversies, C.Sedikides-S.Spencer Frontiers in Social Psychology, Psychology Pres, Phileadelpia, 2007.

FRANK Lawrence, Time Perspectives, Journal of Social Philosophy,4, 1939.

GJESME Torgrim, Is there any future in achievement motivation?, Motivation and emotion, 5(2), 1981.

GRANQVİST Pehr ve HAGEKULL Berit, Religiosity, adult attachment, and why" singles" are more religious, The International Journal for the Psychology of Religion, 10(2), 2000.

GRANQVİST Pehr ve KIRKPATRICK Lee, Religious Conversion and Perceived Childhood Attachment: A Meta-Analysis, The International Journal for the Psychology of Religion, 14(4), 2004.

GÜLERİ Müzeyyen, Üniversiteli ve işçi gençliğin gelecek beklentileri ve kötümserlik-iyimserlik düzeyleri, Kriz dergisi, 6(1), 1998.

HAYTA Akif, Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru, Değerler Eğitimi Dergisi, 4(12), 2006.

HECKHAUSEN Heinz, Motivation and action, Heidelberg, Germany, Springer, Are Teenagers Too Stressed?, 1991.

HORTON Robert, BLEAU Geoff, DRWECKI Brian, Parenting narcissus: What are the links between parenting and narcissism?, Journal of personality, 74(2), 2006.

HORZUM Taylor Işıl, Facebook ve Beğenilme Güdüsü, International Journal of Social Sciences and Education Research, (4), 2015.

HUSMAN Jenefer ve LENS Willy, The role of the future in student motivation, Educational psychologist, 34(2), 1991.

İMAMOĞLU Olcay, An interdependence model of human development, 1987.

İSBİLEN Erin, Testing statistical learning implicitly: a novel chunk-based measure of statistical learning, the 39th Annual Conference of the Cognitive Science Society, Cognitive Science Society, 2017.

ISRAELI Nathan, Some aspects of the social psychology of futurism, journal of abnormal and social psychology, 25, 1930.

İMAMOĞLU Olcay, Değişim sürecinde aile: Evlilik ilişkileri, bireysel gelişim ve demokratik değerler, Türkiye, Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1995.

İMAMOĞLU Olcay, Individuation and relatedness: Not opposing but distinct and complementary, Genetic, Social, and General Psychology Monographs, (129), 2003.

İNAN Emine, Narsistik Kişilik Örgütlenmesinin Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Ele Alınması: Vaka Örneği, AYNA Klinik Psikoloji Dergisi, 2(1), 2015.

JOSHUA Foster ve CAMPBELL Keith, The Narcissistic Self Background an Extendet Agency Model and Ongoing Controversies, C.Sedikides-S.Spencer Frontiers in Social Psychology, Psychology Pres, Phileadelphia, 2007.

KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family, Journal of croos-cultural psychology, 36(4), 2005.

KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, Gençlerin tutumları: Kültürler arası bir karşılaştırma, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1973.

KEALY David ve RASMUSSEN Brian, Veiled and vulnerable: The other side of grandiose narcissism, Clinical Social Work Journal, (40), 2012.

KEOUGH Kelli vd., Who's smoking, drinking, and using drugs? Time perspective as a predictor of substance use." Basic and applied social psychology, 21(2),1999.

KERNBERG Frank, Borderline personality organization. Journal of American Psychoanalysis Association, (15), 1967.

KERNBERG Otto, Aggressivity, narcissism, and self-destructivenessin the psychotherapeutic relationship, Yale University Press, New Haven and London, 2004.

KERNBERG Otto, An overview of the treatment of severe narcissistic pathology, The International Journal of Psychoanalysis, 95(5), 2014.

KERNBERG Otto, Borderline personality organization, Journal of the American psychoanalytic Association, 15(3), 1967.

KIRKPATRICK Lee ve ROWATT Wade, Two Dimensions of Attachment to God and Their Relation to Affect, Religiosity and Personality Construct, Journal for the Scientific Study of Religion, 41(4), 2002.

KIRKPATRICK Lee ve SHAVER Philip, An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief, Pers Soc Psychol Bull 18, 1992.

KIRKPATRICK Lee ve SHAVER Phillip, Attachment theory and religion: Childhood attachments, religious beliefs, and conversion, Journal for the scientific study of religion, 1990.

KIRKPATRICK Lee, A Longitudinal Study of Changes in Religious Belief and Behavior as a Function of Individual Differences in Adult Attachment Style, Journal for the Scientific Study of Religion, 36 (2), 1997.

KIRKPATRICK Lee, An Attachment-Theoretical Approach To The Psychology of Religion, International Journal For The Psychology of Religion, 2, 1992.

KIRKPATRICK Lee, An attachment-theory approach psychology of religion, The International Journal for the Psychology of Religion, 2(1), 1992.

KIRKPATRICK Lee, Attachment, Evolution and Psychology of Religion, Guilford Press New York, 10(1), 2005.

KOENIG David, Mouse under glass: secrets of Disney animation & theme parks, Irvine, CA: Bonaventure Press, 1997.

KOHUT Heinz, Forms and transformations of narcissism, Journal of the American Psychoanalytic Association, 14(2), 1966.

KOHUT Heinz, Thoughts on narcissism and narcissistic rage, The psychoanalytic study of the child, 27(1), 1972.

KORKMAZ Nuran, İslam Açısından Bağlanma Kuramının Değerlendirilmesi: Teorik Bir Yaklaşım, 2011.

KÖROĞLU Ertuğrul, DSM-V Tanı Ölçütleri, Boylam Psikiyatri Enstitüsü, 2011.

LEVY Kenneth, A historical review of narcissism and narcissistic personality, *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments*, 2011.

LEWIN Kurt, Field theory and experiment in social psychology: Concepts and methods, *American journal of sociology*, 44(6), 1939.

MACLEOD Andrew, Hopelessness and positive and negative future thinking in parasuicide, *British Journal of Clinical Psychology*, 44(4), 2005.

MACLEOD Andrew ve BYRNE Angela, Anxiety, depression, and the anticipation of future positive and negative experiences. *Journal of Abnormal Psychology*, (105), 1996.

MAHON Noreen ve YARCHESKÍ Thomas, Future time perspective and positive health practices in adolescents, *Perceptual and motor skills*, 79(1), 1994.

MANZÛR İbn, *Lisânü'l-arab*, Beyrut ts, (3), 1990.

MARK Rataj Daniel, Changes in pathological narcissism from midlife to older adulthood. *ProQuest Information & Learning*, 2004.

MARKUS Hazel ve KITAYAMA Shinobu, Culture and the self: Implications for cognition, emotion and motivation, *Psychological Review*, (98), 1991.

MASTERSON James, *The emerging self: A developmental, self, and object relations approach to the treatment of the closet narcissistic disorder of the self*, Brunner/Mazel, Philadelphia, 1993.

MASTERSON James, *The personality disorders: A new look at the developmental self and object relations approach: Theory, diagnosis, treatment*, Zeig Tucker & Theisen, Phoenix, 2000.

MCCABE Kristen ve BARNETT Douglas, First comes work, then comes marriage: Future orientation among African American young adolescents, *Family relations*, 49(1), 2000.

MCDONALD Angie, Attachment to God and Parents: Testing the Correspondence vs. Compensation Hypotheses, *Journal of Psychology and Christianity*, 24(1), 2005.

MODELL Arnold, A narcissistic defence against affects and the illusion of self-sufficiency, *International Journal of Psycho-Analysis*, 56, 1975.

MORF Carolyn ve RHODEWALT Frederick, Unraveling the paradoxes of narcissism: A dynamic self-regulatory processing model, *Psychological inquiry*, 12(4), 2001.

NÄCKE Paul, Die sexuellen perversitäten in der irrenanstalt. *Psychiatrie en Neurologische Bladen*, 3, 1899.

OTWAY Lorna ve VIVIAN L. Vignoles, Narcissism and childhood recollections: A quantitative test of psychoanalytic predictions, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(1), 2006.

OZAN Erol, KIRKPINAR İsmet, AYDIN Nazan, TÜLİN Fidan, ORAL Meltem, Narsisistik kişilik bozukluğu: Gelişim süreçleri ve yaşamı, *Sahibi/Owner*, 2008.

ÖNER Bengi, Factors predicting future time orientation for romantic relationships with the opposite sex, *The Journal of Psychology*, (135), 2001.

ÖNER Bengi, Future time orientation and relationships with the opposite sex, *The Journal of Psychology*, (134), 2000.

ÖNER Bengi, Self-monitoring and future time orientation in romantic relationships, *The Journal of Psychology*, (136), 2002.

ÖZDEMİR Zafer, Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı, *Maltepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi*, (1), 2015.

ÖZEL İsa, Kur'ân Ekseninde Narsizm Ve Din, *Journal of International Social Research*, 6(28), 2013.

PARSONS Lance, Subspace clustering for high dimensional data: a review, *Acm Sigkdd Explorations Newsletter*, 6(1), 2004.

PİNCUS Aaron ve LUKOWITHSKY Mark, Pathological narcissism and narcissistic personality disorder, *Annual Review of Clinical Psychology*, (6), 2010.

RASKİN Robert ve TERRY Howard, A principal components analysis of the narcissistic personality inventory and further evidence of its construct validity, *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 1988.

REIDY Dennis, Effects of narcissistic entitlement and exploitativeness on human physical aggression, *Personality and individual differences*, 44(4), 2008.

RİJKEBOER Marleen, Validation of the young schema questionnaire, The Wiley-Blackwell Handbook of Schema Therapy: Theory, Research, and Practice, 2012.

ROBERT Roberts ve BENGSTON Wern, Relationships With Parents, Self-Esteem and Psychological Well-Being in Young Adulthood, Social Psychology Quarterly, 56(4), 1993.

ROSENTHAL Seth ve PITTINSKY Todd, Narcissistic Leadership, The leadership quarterly, 52(3), 2007.

SADGER Isidor, Psychiatrisch-neurologisches in psychoanalytischer Beleuchtung, Zentralblatt für das Gesamtgebiet der Medizin und ihrer Hilfswissenschaften, 4(7-8), 1908.

SAKALLI-UGURLU Nuray, How do romantic relationship satisfaction, gender stereotypes, and gender relate to future time orientation in romantic relationships?, The Journal of Psychology 137(3), 2003.

SCHEIER Michael ve CARVER Charles, Optimism, coping and health: Assessment and implications of generalized outcome expectancies, Health Psychology, (4), 1985.

SCHIMMEL Annamarie, Tanrı'nın yeryüzündeki işaretleri, çev. Ekrem Demirli, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2004.

SCHMIDT Rolf, Social class and sex as determinants of future orientation in adults, European Journal of Social Psychology, (8), 1978.

SEGINER Rachel, Adolescent future orientation: An integrated cultural and ecological perspective, Online readings in psychology and culture, 6(1), 2003.

SNYDER Charles, The will and the ways: Development and validation of an individual differences measure of hope. Journal of Personality and Social Psychology, (60), 1991.

STRATHMAN Alan, The consideration of future consequences: Weighing immediate and distant outcomes of behavior, Journal of Personality and Social Psychology, (66), 1994.

SUBAŞI Hacer, "Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 12(1), 2012.

TATAR Mustafa, Öğretmen Beklentisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(2), 2005.

TAYLOR Shelley ve BROWN Jonathon, Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. Psychological Bulletin, (103), 1988.

TURA Saffet Murat, Narsisizm Sorunsalında Kohut ve Lacan, Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, 1(3), 1966.

UĞURLU Özge, Kadının Benlik Sunumunun Güncel Bir Aracı Olarak Sosyal Ağlar Bir Tasarım Unsuru: 'Kusursuzlaştırma, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 2015.

UYANIK Faik, Sosyal Medya: Kurgusallık Ve Mahremiyet, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2013.

ÜNSAL Tazegül, Bazı Branştaki Sporcuların Narsisizm Düzeyleri İle Sosyo-Demografik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi, Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi 4(1), 2013.

WALLACE Harry ve BAUMEISTER Roy, The Performance of Narcissists Rises and Falls with Perceived Opportunity for Glory, Journal of Personality and Social Psychology, (82), 2002.

YILDIZ Murat, Bağlanma kuramı açısından yaşlılık dönemine genel bir bakış, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36(1), 2012.

ZEIGLER-HİLL Virgil, Erin M. Myers, C. Brendan Clark, Narcissism and self-esteem reactivity: The role of negative achievement events, Journal of Research in Personality, 44(2), 2010.

ZHANG Fang ve LABOUVLE-VIEF Gisela, Stability and Fluctuation in Adult Attachment Style Over a 6-Year Period, Attachment & Human Development, 6(4), 2004.

ZİMBARDO Philip, Present time perspective as a predictor of risky driving, Personality and Individual Differences, (23), 1997.

ZİMBARDO Philip ve BOYD John, Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric, Journal of Personality and Social Psychology, (77), 1999.

TEZLER

ASHMAWY Merve Feryal Atef Ahmed Abdou, Ortaöğretim Öğrencilerinde Dindarlık Ve Narsisizm İlişkisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Dalı, Samsun, 2006 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

AYAN Göktürk, Tüketim Kültürü Bağlamında Kimlik İnşasının Sosyal Medyada Kullanımı: Instagram Örneği, Başkent Üniversitesi SBE, Ankara, 2016 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

ÇAKIR Berna, Yetişkinlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Narsisizm Ve Empati Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2018 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

İMAMOĞLU Ahmet Hamdi, Narsisizm: algılanan ebeveyn tutumları ve savunma mekanizmaları açısından inceleme, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2018 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

KOŞAN Yavuz, Üniversite Öğrencilerinin Facebook Kullanımının Narsisizm Ve Saldırganlık Düzeyleri İle İlişkisinin İncelenmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2015 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

KÜSGÜLÜ Ümit, Üniversite Öğrencilerinin Mutluluk, Umut Ve Narsisizm Düzeylerinin İncelenmesi, Gaziosman Paşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Tokat, 2014 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

ORHAN Gülçin, Narsisizm etiyolojisi ve dindarlıkla ilişkisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2014 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

HORTAÇSU Nuran, Sosyo-Ekonomik Düzey: İlköğretim Çocuklarında Sosyal Algı ve Okul Yaşamını Etkileyen Bir Etmen. Ankara, 1978 **(Yayımlanmamış Doçentlik Tezi.)**

ÖZDEMİR Hazel Esin, Bir grup üniversite öğrencisinde bağlanma stilleri ile narsisizm arasındaki ilişki: reddedilme duyarlılığının aracı rolü, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Anabilim Dalı, 2017 **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.)**

ÜZÜMCÜ Elif, Büyüklenmeci Ve Kırılgan Narsisistik Kişilik Özellikleri İle İlişkili Faktörlerin Şema Terapi Modeli Çerçevesinde İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.**)

İNTERNET KAYNAKLARI

KAYA Hasan, <https://prezi.com/Ing-xxjvfc26/sosyal-medyada-kimlik-olusumu/> (Erişim Tarihi: 18.12.2018)

SU Seda, Selfie, Narsisizm Kültürünün Bir Semptomu, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/8220/selfie-narsisizm-kulturunun-bir-septomu>, adresinden edinilmiştir, (Erişim Tarihi: 18.01. 2019)

TÜBİTAK, Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi, <http://www.tubitak.gov.tr> <http://www.hkeaa.edu.hk/DocLibrary/SBA/HKDSE/LS/IES/sampleA5-S3.pSd>, 2005 <http://www.rcgd.isr.umich.edu/garp/articles/ecclesparsons82b.pSd> (Erişim Tarihi: 09.02.2019)

EKLER

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın katılımcılar;

Bu çalışma İstanbul Gelişim Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Gözde GÜRMAN tarafından Dr.Öğretim Üyesi Onur Okan DEMİRCİ danışmanlığında yürütülmektedir.

Çalışmanın Adı: Psikologlarda narsisizm düzeyleri ile Tanrı'ya bağlanma ve gelecek beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi

Araştırma hakkında sorularınız ve daha fazla bilgi almak için Gözde GÜRMAN (gurmangozde@gmail.com) ile iletişime geçebilirsiniz.

Aşağıda sizi tanımamıza yönelik bazı sorular bulunmaktadır. Sorulara içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Test üzerinde kimliğinizi belirten herhangi bir soru bulunmamaktadır. Bu nedenle her soru için mümkün olduğunuzca samimi bir şekilde size uyan cevabı işaretleyiniz. Lütfen her maddeyi cevaplandığınızdan emin olun. Katılımınız için teşekkür ederim.

Çalışmaya katılmayı onaylıyorum. Evet Hayır

1. Kaç yaşındasınız?

18-25 26-30 30-35 35-40 40 ve üzeri

2. Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

3. Çalışma durumunuz nedir? () Çalışmıyorum () Çalışıyorum

4.Maddi gelirinizden memnun musunuz? Evet Hayır

5. Bilinen bir rahatsızlığınız var mı (bedensel ya da tıbbi)? Evet Hayır

6. Herhangi bir dine inanır mısınız? Evet Hayır

7. Annenizin eğitim durumu nedir?

Okur-yazar değil Okur -yazar İlkokul mezunu Ortaokul mezunu

Lise mezunu Üniversite mezunu Yüksek lisans (Uzman statüsü) ve üzeri

8. Babanızın eğitim durumu nedir?

Okur-yazar değil Okur -yazar İlkokul mezunu Ortaokul mezunu

Lise mezunu Üniversite mezunu Yüksek lisans (Uzman statüsü) ve üzeri

9. Medeni haliniz? Evli Bekar Boşandı

10. Eğitim durumunuz nedir?

Üniversite mezunu Yüksek lisans Doktora

11. Bilinen psikolojik bir rahatsızlığınız var mı?

Evet ise Hayır

NARSİSTİK KİŞİLİK ENVANTERİ

1	İnsanlar bana iltifat ettiklerinde bazen utanırım.
	İyi biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes böyle söyler.
2	Kalabalık içinde herkesten biri olmayı tercih ederim.
	İlgi merkezi olmayı severim.
3	Pek çok insandan ne daha iyi ne de daha kötüyüm.
	Özel biri olduğumu düşünüyorum.
4	İnsanlar üzerinde otorite kurmaktan hoşlanırım.
	Emirlere uymaktan rahatsız olmam.
5	İnsanları kolayca manipüle ederim.
	İnsanları manipüle ettiğimi fark ettiğimde rahatsız olurum.
6	Layık olduğum saygıyı elde etme konusunda ısrarcıyım.
	Hak ettiğim saygıyı genellikle görürüm.
7	Gösterişten kaçınırım.
	Genellikle fırsatını bulduğumda şov yaparım.
8*	Her zaman ne yaptığımı bilirim.
	Bazen yaptığım şeyden emin değilimdir.
9	Bazen iyi hikaye anlatırım.
	Herkes hikayelerimi dinlemekten hoşlanır.
10	İnsanlardan çok şey beklerim.
	Başkaları için bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.
11	İlgi merkezi olmaktan hoşlanırım.
	İlgi merkezi olmak beni rahatsız eder.
12	Otorite olmanın benim için pek bir anlamı yoktur.
	İnsanlar daima otoritemi kabul ediyor görünürler.
13	Önemli bir insan olacağım.
	Başarılı olmayı umuyorum.
14	İnsanlar söylediklerimin bazılarına inanır.
	İnsanları istediğim her şeye inandırabilirim.
15	Kendi kendime yeterim.
	Başkalarından öğrenebileceğim çok şey var.
16	Herkes gibi biriyim.
	Sıra dışı biriyim.

TANRIYA BAĞLANMA ÖLÇEĞİ

Anketin bundan sonraki bölümünde sizden istenen, maddelerde verilen yargılara ne kadar katılıp katılmadığınızı belirtmenizdir.		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Lütfen maddeler üzerinde fazla düşünmeden ilgili konu hakkındaki durumunuzu en iyi şekilde ifade eden rakamı işaretleyiniz.						
1	Allah'la daha yakın bir bağ kurmak beni mutlu eder.	4	3	2	1	0
2	Allah'a çok daha yakın olmak istememe rağmen, O'na layık bir kul olmadığımı düşünüyorum.	4	3	2	1	0
3	Allah'ın karşısında kendimi aciz hissederim.	4	3	2	1	0
4	İhtiyacım olduğunda Allah, bana her zaman yardım eder.	4	3	2	1	0
5	Allah'ın sevgisini kaybetmekten korkarım.	4	3	2	1	0
6	Allah'a yakın olduğumu hissetmek beni mutlu eder.	4	3	2	1	0
7	Sıklıkla Allah'ın beni sevmeyeceği korkusuna kapılıyorum.	4	3	2	1	0
8	Allah'ın bana uzak olduğu düşüncesi beni huzursuz eder.	4	3	2	1	0

9	Allah, bana her zaman yakındır ve ihtiyaçlarıma yanıt verir.	4	3	2	1	0
10	Allah'ın her anlamda bana dost olduğunu hissederim.	4	3	2	1	0
11	Allah'ın emirlerini tam anlamıyla yerine getirmedığım düşüncesi beni endişelendirir.	4	3	2	1	0
12	Allah'ın rızasını kazanmak benim için önemlidir.	4	3	2	1	0

13	Çoğu zaman Allah'ın razı olmayacağı bir kul endişesini yaşıyorum.	4	3	2	1	0
14	Allah'ın adaletine sonsuz güvenirim.	4	3	2	1	0
15	Ne yaparsam yapayım Allah'a layık bir kul olamam.	4	3	2	1	0
16	Allah'la herhangi bir bağlantım olmadığı sürece kendimi daha rahat hissederim.	4	3	2	1	0
17	Allah'ın karşısında kendimi çok değersiz hissederim.	4	3	2	1	0
18	Allah'ın beni imtihan edeceği endişesini yaşıyorum.	4	3	2	1	0
19	Allah'ın bana her zaman çok yakın olduğunu hissederim.	4	3	2	1	0
20	Allah'a layık bir kul olamadığım düşüncesi beni endişelendirir.	4	3	2	1	0

21	Allah'ın azabından korkarım.	4	3	2	1	0
22	Allah'a layık bir kul olmak için elimden geleni yapsam da başaracağımdan emin değilim.	4	3	2	1	0
23	Allah'ın sevgisi benim için çok değerli fakat benim O'nun karşısında değerim konusunda endişeliyim.	4	3	2	1	0
24	Allah'ın adaleti konusunda şüphelerim var.	4	3	2	1	0

GELECEK BEKLENTİSİ ÖLÇEĞİ

Gelecek Beklentisi Ölçeği	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. benimle gurur duyulacak bir meslekte çalışacağım					
2. kamu kadrosunda bir işte çalışacağım					
3. yeteneklerimi gösterebileceğim bir işte çalışacağım					
4. masa başı bir işte çalışacağım					
5. beni sıkmayan bir işte çalışacağım					
6. toplumda saygı duyulan bir meslekte çalışacağım					
7. kazancı bol olan bir işte çalışacağım					
8. entelektüel kişilerle birlikte çalışacağım					
9. yükselebilmek için olan bir işte çalışacağım					
10. yapacağım işten zevk alacağım					
11. yapacağım iş bana lüks bir hayat sunacak					
12. yapacağım iş cinsiyetime uygun olacak					
13. yapacağım iş özel yaşamıma engel olmayacak					
14. seçeceğim meslek geleceğimi güven altına alacak					
15. aldığım eğitimi yeterli görmeyip bir üst eğitime devam edeceğim					

ETİK KURUL ONAY FORMU

 ETİK KURUL BAŞKANLIĞI

ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

TOPLANTI TARİHİ : 13.12.2018
TOPLANTI SAYISI : 2018-23

KARAR NO:2018-23-19 : Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Gözde GÜRMAN'ın "Psikologlarda Narsisizm Düzeyleri İle Tanrı'ya Bağlanma ve Gelecek Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" konulu tezi hakkında yapacağı anket sorularının, etik kurallara uygun olup olmadığını tespit etmek üzere, Etik Kurulumuzun 20.11.2018 tarih ve 2018-21 sayılı toplantısında, İGÜ Etik Kurul Yönergesinin 12(1) maddesine göre değerlendirme yapmak üzere görevlendirilen öğretim elemanlarının raporları incelenmiş olup, ilgili çalışmada yer alan bilimsel araştırmanın etik kurallara uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

ASLI GIBİDİR
Prof.Dr.Nuri KURUOĞLU
Rektör Yardımcısı

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad: GÖZDE GÜRMAN

Doğum tarihi: 18/01/1990

E-posta: gurmangozde@gmail.com

Eğitim Seviyesi: Beykent Üniversitesi Psikoloji bölümü (Lisans)-2013
İstanbul Gelişim Üniversitesi Klinik Psikoloji (Yüksek Lisans/Tezli)-Halen

Yabancı dil : İngilizce

Bilgisayar bilgisi: Microsoft Office,Power point,Excel

Staj yapılan yer: Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi

Alınan sertifikalı eğitimler: Yeniden Eğitim ve Sağlık Derneği'nden ;
Oyun Terapisi

Türk Psikologlar Derneği'nden ;
Wisc-r Zeka Testi

Yeniden Eğitim ve Sağlık Derneği'nden;
Aile ve Çift Terapisi

Yeniden Eğitim ve Sağlık Derneği'nden;
Çocuk Değerlendirme Testleri Eğitimi

Türk Psikologlar Derneği'nden;
Denver II Gelişimsel Tarama Testi Eğitimi

Uygulayıcısı Olduğum Çocuk Değerlendirme Testleri: AGTE, Bender-Gestalt , Benton Görsel Bellek Testi, Burdon Dikkat Testi,D2 Dikkat Testi,Frankfurter Dikkat Testi, Frostig, Gessell ,Goodenough-Harris Bir İnsan Çiz,Kelime Söyleyiş testi, Metropolitan Okul Olgunluğu Testi, Peabody, Porteus Labirentleri Testi,Cattell Zeka Testleri (2A ve 3A)

İş Deneyimi: İzmir Mavişehir Helen Doron Anaokulu (Psikolog) - 2013/Ekim-Şubat(4 ay)

Atlas Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (Psikolog) – 2015/Mart-Ekim(7 ay)

Empati Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (Kurum Müdürü/Psikolog) -
2015-2016 Ekim (1 sene)

Flora Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi (Psikolog) 2017/Ekim-(Halen devam)

